

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

**SOĞUK SAVAŞ BAŞLANGICINDA TÜRKİYE'YE YÖNELİK
SOVYETLER BİRLİĞİ TEHDİDİ VE GÜVENLİK
POLİTİKALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Yavuz İNCE

135150100

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Volkan TATAR

İSTANBUL , 2016

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

**SOĞUK SAVAŞ BAŞLANGICINDA TÜRKİYE'YE YÖNELİK
SOVYETLER BİRLİĞİ TEHDİDİ VE GÜVENLİK
POLİTİKALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: **Yavuz İNCE**

135150100

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Soğuk Savaş Başlangıcında Türkiye’ye Yönelik Sovyetler Birliği Tehdidi ve Güvenlik Politikaları” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

2016,

Yavuz İNCE

ONAY

Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

2016,

Yavuz İNCE

ÖZET

SOĞUK SAVAŞ BAŞLANGICINDA TÜRKİYE'YE YÖNELİK SOVYETLER BİRLİĞİ TEHDİDİ VE GÜVENLİK POLİTİKALARI

Yavuz İNCE

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Volkan TATAR

2016, 111 sayfa.

II. Dünya Savaşı boyunca Türk Dış Politikasının genel eğilimi savaşa girmeme üzerine olmuştur. Türkiye'nin bu politikası savaşın gidişatına göre değişiklikler göstermiştir. Savaşın başında tarafsız ve savaş dışı kalmayı tercih eden Türkiye, savaşın ortalarında bu politikasından ciddi derecede sapmıştır. Bu durumun en belirgin örneği İngiltere ve Fransa'ya karşı yakın davranmaya başlaması ve Üçlü İttifak Antlaşmasına imza atmasıdır. 1939 yılında savaşın başlamasıyla İngiltere, Fransa ve Rusya Türkiye'yi savaşa girmeye ikna etmek için Adana Görüşmesi ve Kazablanka Konferansı yapmalarına rağmen; Türkiye her defasında savaş dışı kalmayı başarmıştır. Savaşın sonucunun belli olmasından sonra Türkiye Müttefiklerin tarafında savaşa girmiştir. Müttefik Devletlerin Yalta Konferansında, Birleşmiş Milletler'e yalnızca 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya'ya savaş ilan etmiş ülkelerin katılacağını açıklamasıyla Türkiye 23 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan etmiştir ve savaşa dâhil olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı her açıdan Avrupa için bir yıkım olmuştur. Ekonomik, sosyal, siyasi buhranların dışında milyonlarca insan bu savaşta hayatını kaybetmiştir. Savaşın galipleri ABD ve SSCB, Avrupa'nın yeniden inşası için işbirliği yapmayı planlamış fakat savundukları ideolojilerin farklılığı sebebiyle bu hedefe ulaşamamışlardır. Bu tarihten itibaren dünya bu iki yeni gücün etrafında iki blok halinde şekillenmeye başlamıştır. Pek çok ülke kendisini bu iki blok arasında tercih yapmak zorunda olduğunu hissetmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, SSCB'nin kendisinden Kars, Ardahan ve Boğazlardan üs talep etmesinden dolayı

tercihini Batı Bloğu yönünde kullanmıştır. Bu sebeple Türkiye’de birçok reform yapılmıştır; çok partili siyasi hayata geçilmiş, ekonomide ve siyasette liberal eğimler hâkim konuma gelmiş ve geleneksel dış politika çizgisinden vazgeçilmiştir. Marshall Planı ve Truman Doktrini ile Türkiye artık ABD’nin müttefiki olmuş ve Demokrat Parti döneminde Kore’ye gönderilen askerler ile 1952’de NATO’ya kabul edilmiştir. NATO üyeliğinden sonra Batı’nın Türk dış politikasındaki önemi ve ağırlığı oldukça artmıştır. Türkiye’nin Batı Bloğunda yer almasının en önemli belirleyicilerden biri şüphesiz II. Dünya Savaşı yıllarından başlayarak savaş sonunda artan SSCB tehditleri olmuştur. Bu çalışma ile II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında artan Sovyet tehditlerinin Türkiye’nin Dış Politikasına nasıl yön verdiği analiz edilecektir.

Bu çalışmanın temel sorunsalı; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet tehditlerinin Türk Dış Politikasını nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Bu sorunsalı analiz ederken soracağımız soru; “Türkiye’nin savaş sonrasında Batı Bloğuna katılmasında SSCB tehditlerinin etkisi var mıdır?” olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Güvenlik, Sovyet Rusya, NATO.

ABSTRACT

THE SOVIET UNION THREAT AGAINST TURKEY IN BEGINNING OF COLD WAR AND SECURITY POLITICS

Yavuz İNCE

Master Thesis, International Relations Department

Supervisor: Ass. Prof. Volkan TATAR

2016, 111 pages.

The general trend of Turkish foreign policy during World War II was over to go to war. Turkey showed vary according to the course of the war this policy. Who prefer to remain neutral and non-war Turkey at the beginning of the war, in the middle of the war seriously deviated from this policy. The most obvious example of this situation is starting to act against England and France and close to signing the Treaty of the Triple Alliance. With the onset of war in 1939, Britain, France and Russia on the island in order to convince Turkey to enter the war and despite Casablanca to Conference Call; Turkey has managed to stay out of the war at a time. After being given the outcome of the war was Turkey entered the war on the side of the Allies. Allied State of the Yalta Conference, the United Nations would participate only with a description of the country declared war on Germany on February 23 until March 1, 1945 Turkey declared war on Germany in 1945 and has been involved in the war.

The Second World War has been a disaster for Europe in every respect. Economic, social and political crisis out of the millions of people lost their lives in this war. The winners of the war, the US and the USSR, due to the differences in ideology but argued that they plan to cooperate for the reconstruction of Europe failed to achieve this goal. From this date, the world has begun to take shape in two blocks around the two new power. Many countries have felt that he had to choose between these two blocks. After the Second World War, Turkey, USSR itself Kars, Ardahan and throat due to demand from base has preferred to use the West Block. This is why many reforms have been made in Turkey; has passed a multi-party

political life, the liberal slant in the economy and politics have become dominant position and has abandoned the traditional foreign policy line. The Marshall Plan and Truman Doctrine was no longer an ally of Turkey and the Democratic Party during the 1952 US troops sent to Korea was adopted by NATO. West's importance in Turkish foreign policy and NATO after the weight has increased considerably. I doubt one of the most important determinants of Turkey's place in the Western Block. Starting from the end of the war has increased the threat of the USSR in World War II. I with this study. The growing Soviet threat during and after the Second World War will be given directions on how to analyze Turkey's foreign policy.

The central problematic of this study; The Soviet threat after World War II is to determine how they affect Turkish foreign policy. Question we ask when analyzing this problematic; "Turkey's joining the West Block after the war there is the influence of the Soviet threat?" It will be.

Keywords: Cold War, Security, Soviet Russia, NATO.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada SSCB'nin Türkiye'den Kars, Ardahan ve Boğazlardan üs taleplerini dile getirdiği 1945 yılından, Türkiye'nin NATO'ya üye olduğu 1952 yılına kadar olan süreç incelenecektir. Bununla beraber "Türkiye'nin savaş sonrasında Batı Bloğuna katılmasında SSCB tehditlerinin etkisi var mıdır?" sorumuz kapsamında Türk-Sovyet Rusya ilişkilerine tarihsel arka plan çerçevesinde bakılacak ve II. Dünya Savaşı yıllarında artan tehditler üzerinde de durulacaktır. Çalışmada konunun bütünlüğünü sağlamak amacıyla mümkün olduğunca kronolojik sıra takip edilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmada, savaş sonrasında artan Sovyet Rusya tehditlerinden Türkiye'nin nasıl etkilendiği sorunsalı etrafında dış politika tercihi analiz edilecek ve şu soruya cevap aranacaktır: "1945-1952 yılları arasında Türkiye'ye yönelik Sovyet Rusya tehditlerinin, Türkiye'nin Batı Bloğuna katılmasına etkisi var mıdır?"

Bu çalışma hazırlanırken konuyla ilgili olarak kitaplardan ve makalelerden, internet kaynaklarından, TBMM tutanaklarından, T.C. Dışişleri Bakanlığı arşivlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca dönemin gazeteleri; Cumhuriyet, Son Posta, Hürriyet, Milliyet taranmıştır.

Bu çalışmada, yoğun akademik çalışmaları arasında zamanını ayırarak bana yol gösteren ve yardımcı olan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Volkan TATAR'a ilgi ve desteğinden ötürü teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma boyunca fikirlerine başvurduğum Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER'e ve Yrd. Doç. Dr. Yaprak CİVELEK'e teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak da okul hayatım boyunca bana destek olan başta babam Av. Enis İNCE olmak üzere sevgili aileme desteklerinden ötürü sonsuz teşekkür ederim.

İSTANBUL, 2016

Yavuz İNCE

İçindekiler

ÖZET	V
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM.....	2
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DEVLETLERİN DİŞ POLİTİKASINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE STRATEJİLER	2
1.1.DİŞ POLİTİKAYI BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	2
1.1.1 Coğrafi Faktörler	3
1.1.2. Beşeri Faktörler	4
1.1.3. Ekonomik Faktörler.....	5
1.1.4. Kültürel Faktörler	6
1.2. DİŞ POLİTİKAYI BELİRLEYEN STRATEJİLER	7
1.3.1. Tarafsızlık(Neutrality).....	7
1.3.2.İzolasyonizm (Yalnızlık)	8
1.3.3. Bağlantısızlık	10
1.3.4.İttifak Oluşturma	11
2. BÖLÜM.....	13
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA DÜNYA VE TÜRKİYE.....	13
2.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRK DİŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIĞI TEHDİTLER	13
2.1.1. 18.yy-19.yy Osmanlı-Rus İlişkileri.....	13
2.1.2 Milli Mücadele Dönemi 1919-1923 Yılları Türk-Rus İlişkileri	17
2.1.3 1923-1939 Yılları Türk-Rus İlişkileri.....	19
2.1.4. İtalyan Tehdidi.....	20
2.1.5. Alman Tehdidi.....	22
2.2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK DİŞ POLİTİKASI.....	22
2.2.1 1939-1945 Yılları Türkiye-SSCB İlişkileri	27
2.3 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI (1939-1945).....	30
2.3.1. Alman Üstünlüğü	31
2.3.2. Savaşta Denge Dönemi	35
2.3.3. Müttefiklerin Üstünlüğü	37
3. BÖLÜM.....	42
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÜNYA VE TÜRKİYE	42
3.1 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÜNYA'DA GENEL DURUM	42

3.1.1. Fransa	44
3.1.2. İtalya	45
3.1.3. İngiltere.....	46
3.1.4. Sovyetler Birliği	48
3.1.5. Almanya.....	49
3.1.6. ABD'nin SSCB Tehdidi Altındaki Ülkeleri Destekleme Politikaları	50
3.1.6.1. Truman Doktrini.....	55
3.1.6.2. Marshall Planı	57
3.1.7. Türkiye	60
3.2 BİR GÜVENLİK MESELESİ OLARAK TÜRKİYE'NİN BATI İTTİFAKI'NA YÖNELİŞİ	61
3.2.1. Türkiye'nin NATO'ya Girme Çabaları	65
3.2.2. Türkiye'nin Kore Savaşına Katılması	67
3.2.3. Türkiye'nin NATO'ya Kabul Edilmesi	68
SONUÇ	70
KAYNAKÇA	74
EKLER	82
ÖZGEÇMİŞ.....	111

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 2.1: LOZAN BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİNE GÖRE İSTANBUL VE ÇANAKKALE BOĞAZLARI	20
ŞEKİL 2.2: SSCB'NİN TOPRAK TALEBİ, KARS VE ARDAHAN	30
ŞEKİL 2.3: AVRUPA'DA İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI.....	32
ŞEKİL 2.4: ALMAN ÜSTÜNLÜĞÜ YILLARI	33
ŞEKİL 2.5: MİHVER VE MÜTTEFİK DEVLETLER.....	35
ŞEKİL 2.6: İŞGAL ALTINDAKİ AVRUPA	36
ŞEKİL 2.7: ALMANYA'NIN YENİLGİSİ.....	38
ŞEKİL 3.1: SSCB'NİN TOPRAK TALEBİ	60

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1. Marshall Planı Çerçevesinde Yardım Alan Ülkeler.....	59
--	----

KISALTMALAR

NATO	Kuzey Atlantik Savunma Örgütü(North Atlantic Treaty Organization)
BM	Birleşmiş Milletler
MC	Milletler Cemiyeti
OEEC	Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
I.D.S.	Birinci Dünya Savaşı
II.D.S.	İkinci Dünya Savaşı
DP	Demokrat Parti
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

“Soğuk Savaş Başlangıcında Türkiye’ye Yönelik Sovyetler Birliği Tehdidi ve Güvenlik Politikaları” adlı çalışmada İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında gelişen SSCB tehditlerine karşı Türkiye’nin izlediği dış politika stratejileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Türkiye, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan Sovyet tehdidi karşısında Batı ülkeleri ile yakınlaşmaya gitmiştir. Dönemin süper gücü ABD de Türkiye’nin toprak bütünlüğü ile ilgilenmeye başlamıştır. ABD’nin yeni politikası içeriden ve dışarıdan tehdit altında olan ülkeleri desteklemek olmuştur. ABD komünist tehlikenin yayılması endişesiyle Türkiye ve Yunanistan ile ilgilenmeye başlamıştır. Bunda iki faktör etkili olmuştur. Birincisi Sovyetlerin yayılma politikası, ikincisi de 1945- 1946 boyunca dünya politikasını meşgul eden İran meselesi olmuştur.

Bu çalışmada, savaş sonrasında artan Sovyet Rusya tehditlerinden Türkiye’nin nasıl etkilendiği sorunsalı etrafında dış politika tercihi analiz edilecek ve şu soruya cevap aranacaktır: “1945-1952 yılları arasında Türkiye’ye yönelik Sovyet Rusya tehditlerinin, Türkiye’nin Batı Bloğuna katılmasına etkisi var mıdır?”

Çalışmanın birinci bölümünde, devletlerin dış politikalarına belirleyen faktörler, amaçlar ve dış politika stratejileri örnekler verilerek açıklanmıştır. Bu bölümde temel amaç, kavramsal çerçeveyi oluşturarak sonraki bölümlerin alt yapısını oluşturmaktır. Öncelikle dış politikayı belirleyen faktörlere değinilecek ve bu çerçevede, coğrafi, beşeri, ekonomik ve kültürel faktörler üzerinde durulacaktır. Sonrasında devletlerin dış politikalarını uygularken tercih ettikleri stratejilere değinilecektir. İkinci bölümde, İkinci Dünya Savaşı yılları ve Türkiye’nin özellikle Sovyetler Birliği ile ilişkilerinden bahsedilmiştir. Savaş yılları “Alman Üstünlüğü”, “Denge Dönemi” ve “Müttefiklerin Üstünlüğü” olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Sovyetlerle olan ilişkiler ise Osmanlı Dönemi 17.yy-18.yy döneminden itibaren başlayarak savaş yıllarına kadar analiz edilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa, Dünya ve Türkiye’deki genel durumdan, savaşın getirmiş olduğu yıkımdan ve Sovyet tehditlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca ABD’nin Sovyet Rusya tehdidi altındaki ülkeleri destekleme

politikaları Truman Doktrini ve Marshall Planından söz edilmiştir. Bu bölümde Türkiye'nin Sovyet tehditlerine karşı izlediği dış politika detaylıca incelenmiştir. Batı Bloğuna katılım, NATO'ya üyelik, Kore Savaşı'na asker gönderme konuları üzerinde durulmuştur.

1.BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DEVLETLERİN DIŞ POLİTİKASINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE STRATEJİLER

1.1.DIŞ POLİTİKAYI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Uluslararası ilişkilerde, günümüzde biraz aşınmakla beraber, en önemli aktör devlet olarak görülmüştür. Çünkü bağımsız bir şekilde hareket edebilen ve karar verme yetkisine sahip tek siyasal kurum devlettir. Geleneksel yaklaşıma göre devlet, uluslararası politikanın temel aktörüdür. Dış Politika da bir ülkenin diğer ülkelere yönelik tutumu, uluslararası sorunlara savaş ve barış ortamında çözüm aranırken izlediği düşünce ve davranışların tümüdür. Dış Politika, devletin resmi organları tarafından yürütülen bir süreç olmakla beraber, olaylara bir devletin amaçları, hedefleri ve davranışları açısından bakar ve bir devletin diğer devletlere karşı tutumunu inceler. Örneğin: Türkiye'nin Kıbrıs ve Avrupa Politikası, Amerika'nın Orta Doğu Politikası vb.

Devletlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi gelişmişlikleri hangi seviyede olursa olsun belirli bir dış politikaya sahip olmaları ve devamlılıklarını sürdürebilmeleri için diğer ülkelerle ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi konularda iş birliği yapmaları gerekir. Uluslararası ilişkilerde ana aktör olan devletlerin diğer devletlerle ilişkileri savaş ve barış dönemlerinde farklı şekillerde ortaya çıkar. Her devlet öncelikle güvenli bir ortamda yaşama, geleceğini güven altına alma hedefini benimseyerek buna uygun bir dış politika belirler. Devletin dış politika alanında temel hedefinin ve bu hedefe ulaştıracak yöntemlerin belirlenmesinde ise çeşitli faktörler etkili olur. Öncelikle ülke coğrafyası, nüfus, ekonomik yapısı, askeri gücü ve kültürü dış politikanın oluşmasında rol oynarlar. Bu itibarla bir ülkenin dış politikasını belirleyenlerin çok sayıda değişkeni hesaba katmaları gerekmektedir.

1.1.1 Coğrafi Faktörler

Ülkenin jeopolitik konumu, önemli yolları, denizleri, akarsuları, gölleri, ormanları, yer altı kaynakları, dağlarla çevrili olup olmaması gibi coğrafya ve topoğrafya özellikleri geçmişten günümüze kadar bir ülke açısından önemli bir kapasite ve güç unsuru olarak dikkate alınmaktadır (Frankel, 1979: 108-109). Ülkenin sahip olduğu toprakların büyüklüğü, dünya üzerindeki konumu, ülkenin büyük dağlarla çevrili olması, geçit vermez ormanlarla kaplı olması veya ada ülkesi olması ülke açısından büyük bir avantaj oluşturabilir. Örneğin ABD'nin kıta genişliğindeki topraklarının doğudan ve batıdan okyanuslarla çevrili olması Amerika'nın dünyadaki konumunu belirleyen sürekli ve değişmez bir faktör olarak kabul edilmektedir. Coğrafyanın ulaşım, haberleşme ve savaş teknolojisindeki gelişmelerden sonra eski önemini kaybettiği ileri sürülebilir ve bu nedenle bundan yüzyıl öncesi sahip olduğu öneme günümüzde sahip olmadığı da söylenebilir.

İngiltere'nin Manş Denizi ile Avrupa'dan ayrılması, yaklaşık üç yüz yıl Avrupa güç dengesi sisteminde dengeleyici devlet rolünü başarıyla sürdürmesinde büyük rol oynamıştır. İtalya'nın Alp Sıradağları ve İspanya'nın Pirenelere Avrupa'dan bir ölçüde ayrılması bu devletleri bazen Avrupa devletlerinin işgallerinden korurken bazen de Avrupa'daki gelişmelerin dışında kalmalarına neden olmuştur. Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bütün bunlara rağmen 9,8 milyon kilometrekare toprağa sahip ABD'ye karşılık 22,4 milyon kilometrekare toprağa sahip olan SSCB'nin gücünü koruyamaması, 244.000 kilometrekarelik toprağa karşılık İngiltere'nin XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca üstünlüğünü koruması coğrafya faktörünün tek başına açıklayacağı bir durum değildir. Hatta bazen yeterli ulaşım ve iletişim imkânlarına sahip olmaması halinde toprak büyüklüğü, ülke açısından bir dezavantaj haline dönüşebilir (Arı, 2011: 138). Günümüzde teknolojik gelişmeler ülkenin sahip olduğu coğrafya ve topoğrafya özelliklerinin sağladığı avantajı azaltmış bulunsa da ülkenin jeopolitik konumu; ülkenin kapasitesi için önemli bir unsur olabilir (Gilpin, 1972: 166-174). Bu nedenle coğrafya ögesi her zaman toprak büyüklüğüyle eş anlamlı bir kavram olarak görülmemelidir. Bir ülkenin coğrafik önemi ve bundan kaynaklanan avantajı

toprak büyüklüğünden ziyade dünya haritası üzerindeki konumundan kaynaklanıyor olabilir.

Coğrafik durumun ülkenin dış politikasında oynadığı rolü belirtmesi açısından Türk dış politikasında birçok örnek bulunmaktadır. Türkiye, coğrafik konumu nedeniyle her dönemde olduğu gibi II. Dünya Savaşı sonrasında da Soğuk Savaş'ın en şiddetli yaşandığı bölgelerden biri haline gelmiştir. Bu konumuyla NATO'ya girmek zorunda kalmış ve Batı Bloku içinde yer almıştır. Hatta Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin coğrafik konumu gereği stratejik önemi azalmamış; Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu kavşağında bulunması dolayısıyla daha da artmıştır. Eğer Türkiye bulunduğu yerde değil de dünyanın bir başka yerinde, örneğin Afrika'nın ortasında veya güneyinde bir yerde bulunmuş olsaydı hem izleyeceği dış politika hem de dış politikadaki öncelikleri oldukça farklı olacaktı.

1.1.2. Beşeri Faktörler

Bir ülkenin nüfusu ne kadar büyükse ulusal gücünün de o derece büyük olabileceğini söylemek doğru olmaz. Bu doğru olmuş olsaydı nüfusu bir milyardan üzerinde olan Çin ve Hindistan'ın dünyanın en güçlü ülkeleri olmaları gerekirdi (Arı, 2011: 143). Burada önemli olan büyük nüfuslara sahip olmak değil, nitelikli bir nüfusa sahip olmaktır.

Günümüzde devletlerin ekonomik ve endüstriyel kapasitelerini artırabilmeleri ve büyük ordular oluşturabilmeleri yeterli büyüklükte bir nüfusa sahip olmayı gerektirmektedir. Bu çerçevede nüfus büyüklüğünün ulusal gücü belirleyen bir faktör olması, ülkeler arasında nüfus büyüklükleri bakımından bir rekabeti söz konusu kılmaktadır. Özellikle aralarında uzun süreli düşmanlıklar bulunan devletler açısından bu daha da ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında endüstriyel kapasite ve ham madde kaynakları bakımından zayıf devletler için fazla nüfusun olumsuz taraflarının oldukça çok olduğu unutulmamalıdır (Arı, 2011: 143-144). Günümüzde devletlerin nüfus büyüklüklerinden çok nüfusun kalitesi ile ilgilenilmektedir. Ülkelerin kalkınmasında, yeni teknolojilerin üretilebilmesinde ve mevcut teknolojilerin kullanılabilmesinde eğitimli bir nüfusa sahip olmak büyük önem taşımaktadır. Çin gibi büyük nüfusa sahip devletler bu sebeple çocuk sayısına kısıtlama getirmiştir.

1.1.3. Ekonomik Faktörler

Bir ülkenin ekonomik gücü dendiğinde ilk önce yer altı ve yer üstü kaynakları akla gelir. Endüstriyel kapasite ülkelerin gelişmişlik seviyesini de belirlediği için önemi büyüktür. Herhangi bir ulus gerekli ham maddelere sahip olmasına rağmen bundan askerî ve endüstriyel amaçlar için yararlanacak ölçüde endüstriyel gücü yoksa uluslararası arenada istenildiği ölçüde etkili olamamaktadır (Arı, 2011: 141). Örneğin Mali'nin uranyuma sahip olması ile Fransa veya ABD'nin uranyuma sahip olması aynı şey değildir. Çünkü bu hammaddeleri işlemek ve onları endüstriyel amaçlarda kullanmak için gerekli teknolojiye ihtiyaç vardır. Gelişmiş endüstriye sahip büyük devletler için uranyum ve benzeri kaynaklar, bu ülkelerin güçlerini çok büyük ölçüde artıran bir faktördür (Arı, 2011: 141). Bu nedenlerden dolayı sanayileşmiş ülkelerin büyük devlet sayılmaları ve sanayileşme bakımından sıralamadaki bir değişikliğin güçler hiyerarşisinde de paralel bir değişikliği gündeme getirmesi boşuna değildir. Bir ülke için doğal kaynakların zenginliği ve bu kaynakları elde edebilecek ve işleyebilecek teknolojinin varlığı, çok büyük bir şanstır. Örneğin bugün Arap ülkelerinin petrol bakımından zengin oluşu, onları siyasi, sosyal, kültürel yapıları ne olursa olsun, onlara uluslararası arenada avantaj sağlamaktadır (Bal, 2006: 132). Günümüzde devletlerin büyük veya güçlü devlet olarak nitelenmelerinde endüstriyel kapasiteleri ve teknolojik düzeyleri önemli ölçütler haline gelmiştir.

Endüstriyel kapasitenin yanında doğal kaynakların da dâhil edilebileceği ülkenin ekonomik kapasitesi için ihracat kapasitesi, üretim kapasitesi, verimliliği, gayri safi milli hâsılası ve kişi başına düşen milli geliri gibi faktörler oldukça önemli veriler olarak kabul edilmektedir. Bir ülkenin zengin doğal kaynaklara ve verimli topraklara sahip olması da o ülkenin kapasitesi için önemli bir nicel unsur olarak dikkate alınmaktadır. Morgenthau'ya göre (1985: 130-194) doğal kaynaklar bir devletin diğer devletler karşısındaki gücünü belirleyen oldukça istikrarlı bir faktördür. Bu kaynakların başında gıda gereksinimlerini karşılayabilecek durumda olması gelir. Gıda yönünden kendine yeterli olan bir ülke bu durumda olmayan, yetiştiremediği ürünleri diğer ülkelere satın almak zorunda olan ülkelere göre büyük bir üstünlüğe sahiptir. Bir ülkenin sürekli gıda ürünlerinin sıkıntısını yaşamaması o ülkenin uluslararası politikada devamlı zayıf kalmasına sebep olur. Bunun en

çarpıcı örneği Hindistan'dır. Hindistan'ın günümüzde karşı karşıya olduğu temel problem, gıda üretim hızını geride bırakan nüfus artışı ve bu ürünlerin ithalinin yol açtığı dış ticaret açığını kapatacak derecede ihracat yeteneğinin bulunmamasıdır (Ginsburg, 1957: 163-173).

Bir ülkenin önemli ham madde kaynaklarına sahip olması ülke açısından önemli bir güç faktörüdür. Ham madde kaynakları, endüstriyel üretim için ve asıl önemlisi savaşabilecek güce sahip olmak için çok büyük önem taşır. Savaşın mekanikleşmesi ölçüsünde ulusal güç açısından ham maddelerin kontrollerinin önemlerinin artmasının yanında bazı ham maddelerin nispi önemi de artmış bulunmaktadır. Bu çerçevede özellikle I. Dünya Savaşı'ndan bu yana petrol ve günümüzde doğal gaz gerek endüstride gerekse savaş alanında önemli bir enerji kaynağı haline gelmiştir. Bu nedenle, dünyanın petrol ve doğal gaz bulunan bölgeleri ve devletleri uluslararası politika açısından oldukça önem kazanmıştır. Bu bağlamda Orta Doğu bölgesinde küresel mücadelenin ana nedeninin burada bulunan doğal kaynaklara sahip olma isteği olduğu bilinmektedir (Arı,2011: 140). Bölgenin bu kadar önemli olduğu düşünülürse büyük/küçük çoğu devletlerin gözü hiç şüphesiz bu kaynaklarda olacaktır.

1.1.4. Kültürel Faktörler

Bir devletin dış politikasını belirleyen temel unsurlardan biri de kültürdür. Kültür bir ülkede yaşamın tüm alanlarına hâkim olan ve bir toplumu diğerinden farklı kılan özelliklerdir. Siyasi hayattan sosyal hayata, ticari hayattan aile hayatına her alanda izlerine rastlanan dinin, ahlakın ve geleneklerin belirlediği kültür; bir ülkedeki yönetenden yönetilene, gençlerden yaşlılara, üretenden tüketene her kesimi ilgilendiren davranış kuralları bütünüdür. Kültür, bir ulusu diğer uluslardan ayıran, onu karakterize eden tüm özelliklerdir.

Savaşta veya barışta ulus adına eylemde bulunanlar, ulusun siyasetini formüle edenler, uygulayanlar, destekleyenler, seçenler, seçilenler ve kamuoyunu biçimlendirenler ulusal kültürün bir yansıması olan ulusal karakteri meydana getiren entelektüel ve moral niteliklerin izlerini taşıdıkları için ulusal güç üzerinde etkiye bulunurlar.

Ulusal kültürün dış politikayı etkileyen, hatta belirleyen çok temel bir unsur olduğu özellikle Soğuk Savaş sonrası yapılan çalışmalarda daha belirgin şekilde dikkati çekmektedir. Yeni dönemde kimlik olarak da ifade edilen kültür ile dış politika arasında paralellik kuran çalışmalara çok sık rastlanmaktadır.

Devletlerin güvenlik ve tehdit tanımlamalarında kültürün önemli bir belirleyici unsur olduğu üzerinde geniş bir şekilde durulmaktadır. Bu süreç, ilk defa Amerikalı bilim adamı Samuel Huntington tarafından 1995'te ortaya atılan "Uygarlıklar Savaşı" tezi ile başlamıştır. Çünkü Huntington, Soğuk Savaş sonrası çatışmaların farklı medeniyetler ve kültürler arasında olacağını ortaya atarak yeni dönemde geçerli olacak paradigmanın esaslarını ortaya koymuştur.

1.2. DIŞ POLİTİKAYI BELİRLEYEN STRATEJİLER

Devletler, dış politika stratejilerini oluştururken belirli bazı dış politika stratejileri çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışırlar. Yani devletler dış çevreye, ya da dış dünyaya karşı genel tutumlarını belirli stratejiler ışığında yürütürler. Bu stratejilerin devletin varlığını ve güvenliğini sağlama, ulusal gücünü arttırma, prestij sağlama gibi amaçları vardır. Devletlerin izledikleri dış politika stratejileri amaçlarına göre farklılık gösterebilir. Devletlerin temelde, tarafsızlık politikası, izolasyonist politikası, bağlantısızlık politikası ve ittifak oluşturma politikaları izledikleri görülür.

1.3.1. Tarafsızlık(Neutrality)

Tarafsızlık kavramının esas itibariyle hukuki bir nitelik taşıdığı ve "bir devletin, iki veya daha çok devleti hukuki bakımlardan savaş hali dışında tutması ve muharip devletlerin de onu böyle saymaları" anlamına gelmektedir (Meray, 1965:531). Bu anlamıyla tarafsızlıktan (neutralism) farklı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Tarafsızlık, savaş hukuku içerisinde yer alan ve gerek savaşan gerekse tarafsız devletler açısından çeşitli hak ve yükümlülükler getiren tarafsızlık hukukunu oluşturmaktadır. Savaş sırasında devletlerin bu hukuk kuralını uygulamaları çeşitli siyasal endişelerden kaynaklanabileceği gibi çeşitli siyasal sonuçlar da doğurabilmektedir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye uzun bir süre, hukuki açıdan olmasa da savaş dışı kalmak adına tarafsız bir tutum izlemesi

çeşitli sonuçlar doğurmuş bu da çeşitli sonuçlar doğurmasına neden olmuş ve bu nedenle konu uluslararası platformlarda önemli bir yer işgal etmiştir (Sönmezoğlu, 2012: 390).

Devletlerin dış politika stratejilerinden birisi olarak tarafsızlık bazı durumlarda savaş dışı dönemleri de kapsayabilmektedir. Bu anlamda tarafsızlık askeri ittifaklara katılmama eğilimidir (Bloomberg, 1984: 2). Bu eğilim, bir ülkenin dış politikasının ana ögesi olduğunda bir daimi tarafsızlık politikasından söz edilmektedir. Bazen ülkeler bu türden bir konumu kendi egemen iradeleri ile seçebilirler. Örnek olarak; İsviçre'nin XX. Yüzyıl başlarından itibaren bu stratejiyi uzun yıllar kendi arzusu ile izlemesidir (Wildhaber,1988:3-15,17-26). İsveç'in yine kendi arzusu ile benzer sayılabilecek bir dış politikaya yönelmesi değerlendirilebilir (Andren, 1984: 39-58). Bazen de "bir devletin, diğer devletlerce siyasal bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünün teminat altına alınmasına karşılık, meşru savunma hali hariç, savaş harp hakkından ve askeri ittifaklara girme hakkından vazgeçmesi, bu devletin daimi tarafsızlık statüsü altına konulması anlamına gelmektedir (Meray, 1968: 536).

Bilindiği gibi, Avrupa'da daimi tarafsızlık stratejisini uzun yıllar izlemiş olan dört devlet vardır. Bu devletler; İsviçre, İsveç, Avusturya ve Finlandiya'dır. Bu devletlerden İsviçre ve İsveç, bu stratejiyi esas olarak egemen iradeleriyle seçmiş olmalarına karşılık Avusturya ve Finlandiya ise belirli ölçülerde dışsal bazı faktörlerin etkisiyle bu statüyü kabul etmek durumunda kalmışlardır (Bissell ve Gasteyger, 1990: 4). Bunların yanı sıra Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nın ilk başlarında çok kısa bir süre olsa dahi bu strateji doğrultusunda hareket etmiştir.

1.3.2.İzolasyonizm (Yalnızcılık)

Siyasal ve askeri bir strateji olarak izolasyonizm, uluslararası sistem ile ilgili sorunlara alt düzeyde bir katılım, diğer siyasal birimler veya toplumlar ile en alt düzeyde diplomatik veya ticari ilişki ve de diğer devletlere karşı herhangi bir askeri girişimde bulunma veya onlara herhangi bir askeri ayrıcalık tanıma konusunda isteksizlik olarak tanımlanabilir (Holsti,1974:103). Uluslararası ilişkilerde siyasal ve özellikle de ekonomik karşılıklı-bağımlılık olgusunun giderek güç kazanması, günümüzde devletlerin bu türden bir dış politika stratejisi izleyebilmesini zorlaştırmaktadır. Daha çok tarihsel örnekleriyle karşımıza çıkan izolasyonizmin siyasal, ekonomik, askeri, kültürel ilişkiler gibi sosyal hayatın hemen hemen tüm

evlerini kapsayan topyekûn nitelikli örnekleri olduğu gibi bu kategorilerden sadece siyasi ve askeri alanlara ilişkin kısmi örnekleri de vardır.

Amerika Birleşik Devletleri Tarzı İzolasyonizm; Amerika'da bu politika ilk defa 1782'de John Adams tarafından dile getirilmiştir (Ergin, 2008: 9). Adams, Avrupa ülkelerinin, Birleşik Devletleri, kendi gerçek veya hayali güç dengesi sistemlerine bağlamak ve dış politika yörüngelerine almak üzere manevralara girişeceklerinden kuşkulandığını söylemiştir. Avrupa işlerine karışmamak prensibini Amerika'nın bir dış politika kuralı olarak gözetmesini önermiştir. George Washington ise, 1796'da veda mesajında bunu şöyle ifade etmiştir: "Gerçek politikamız hiç bir yabancı devletle bağlaşma yapmamaktır. Avrupa'nın birinci derecede önem taşıyan sorunları bizi hiç ilgilendirmemekte veya çok uzaktan ilgilendirmektedir. Avrupalıların ihtirasları, çıkarları ve rekabet mücadeleleri bizim davalarımız değildir. Suni bağlarla Avrupa politikasına girmek, dostluk kombinezonlarına karışmak veya düşmanlıklara hedef olmak isabetli bir davranış teşkil etmeyecektir" (Bal, 2006: 158). Yalnızcılık politikasının Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında kapsamlı bir şekilde uygulanmaya başlaması Başkan Monreo'nun 8 Aralık 1823'te Kongre'ye gönderdiği mesajından sonra olmuştur. Bu politika daha sonra Monreo Doktrini adını almıştır. Başkan Monreo mesajında, Amerikan Dış politikasının temel ilkelerini şöyle belirtmiştir:

1) Amerika'nın Avrupa ile hiçbir politik ilgisi yoktur ve Avrupa işlerine karışmayacaktır. Buna karşılık Avrupa devletleri de Amerika kıtalarının (Kuzey ve Güney Amerika) içişlerine karışmamalıdır ve Amerika kıtalarından uzak durmalıdırlar.

2) Amerika'nın bu isteğine rağmen, eğer her hangi bir Avrupa devleti Amerika kıtalarına ayak basar ve bu kıtalarda bir sömürgecilik teşebbüsünde bulunursa, Amerika Birleşik Devletleri bu hareketi düşmanca bir hareket sayacak ve Avrupa devletleri Birleşik Amerika'yı karşısında bulacaktır (Arı, 2011, 224-225). Amerika Birleşik Devletleri'nin uyguladığı bu izolasyonist politika sadece siyasi ve askeri alanları kapsıyordu. Ekonomik ilişkiler açısından bir kısıtlama veya sınırlama söz konusu değildi.

Sovyet Rusya Tarzı İzolasyonizm; Yeni kurulan Sovyet Devleti ilk yıllarında uluslararası sistemden belli bir süre ayrı kalarak bu politikayı uygulamıştır. Ancak 1920lerle birlikte diğer devletlerle ilişkilerini geliştirmiş, diplomatik temasları ve elçi değişimini arttırmış ve Milletler Cemiyeti'ne girerek uluslararası sistemle

bütünleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Sovyetler Birliği, Dünya politikasının iki odak noktasından biri haline gelmiştir.

Yalnızlık politikası izleyen diğer ülkelerden Japonya ise 1854'te uygulamaya başladığı bu politikayı elli yıl başarıyla sürdürmüştür. 1866'dan Birinci Dünya Savaşı'na kadar Etiyopya da yalnızlık politikası izlemiştir.

1.3.3. Bağlantısızlık

Devletlerin başvurdukları dış politika stratejilerinden birisi de bağlantısızlıktır. Esas itibarıyla iki kutuplu bir sistemde Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri tarafından benimsenen bu dış politika stratejisi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkmıştır. İki kutuplu sistem sonrasında siyasal anlamı zayıflamış, daha çok benzer sosyo-ekonomik tercihleri olan ülkelerin zaman zaman hatırladıkları bir politika tutumuna dönüşmüştür (Sönmezoğlu, 2012: 403).

Bağlantısızlık II. Dünya Savaşı sonrası dünyanın ortaya çıkardığı siyasal bir kavramdır. Bu aynı zamanda soğuk savaşın ve Asya-Afrika devletlerinin bağımsızlık hareketlerinin başladığı yıllara rastlamıştır. Bu ortamda Doğu ve Batı bloklarının dışında kalarak önemli bir denge ögesi olmuş olan Üçüncü Dünya devletleri, bağlantısızlık hareketini başlatmışlar ve bazı konularda iki bloktan birini daha fazla desteklemekle birlikte, tüm konularda bir bloku veya blok önderini açıkça desteklemekten çekinmişlerdir. Yine bu devletler kendi aralarında askerî, ekonomik ve ideolojik bağlantılar kurmuşlardır. Bugün gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğunun içinde bulunduğu bağlantısızların ilk toplantısı Colombo devletleri denilen Sri Lanka, Birmanya, Hindistan, Pakistan ve Endonezya'nın katılımıyla 1954 Mayıs'ında Sri Lanka'nın başkenti Colombo'da yapılmıştır (Arı, 2011: 267). Bu toplantıda, Çin-Hindi sorunu görüşülmüş ve daha geniş bir Asya-Afrika ülkeleri konferansının toplanması kararlaştırılmıştır. 18-23 Nisan 1955 tarihinde Endonezya'nın Bandung kentinde toplanan konferans sonucunda Hindistan ve Mısır'ın önderlik ettiği geniş bir bağlantısız ülkeler grubu oluşmuştur (Gönlübol, 1985: 76-79). Bu hareketin önderliğini Nehru, Nasır, Nkrumah, Sukarno ve Tito yapmışlardır. Bağlantısız ülkelerin Bandung Konferansından sonra ilk doruk toplantısı 1-6 Eylül 1961'de Belgrad'da yapılmış ve bağlantısızlığın ilkeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bağlantısız ülkeler arasında altıncı doruk toplantısı ise 3-7 Eylül

1979'da Havana'da yapılmıştır. Azgelişmiş ülkeler ve “77'ler Grubu” olarak da bilinen bağlantısızların sayısı bugün 100'ü geçmiştir. Bu devletler Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda etkin olarak seslerini duyurmakta ve kararları etkilemektedirler. Ancak bunlar arasında da tam bir homojenlik yoktur. Aralarında alt gruplaşmalar ve bölgeselci eğilimler görülmektedir. Arap devletleri arasında 1945'te kurulan Arap Birliği ve Gana'nın Önderlik ettiği Addis-Abbaba Konferansı ile kurulan Afrika Birliği (1963) bunların örnekleridir. Asya ülkeleri arasında ise aynı uyum görülmemiş, Sri Lanka, Hindistan, Burma, Endonezya, Kamboçya ve Laos, bloklar ve ittifaklar dışında kalırken Pakistan, Filipinler ve Tayland ABD, İngiltere, Avusturya, Fransa ve Yeni Zelanda ile askeri İttifaklara girmişlerdir. Bağlantısızlık, Asya ve Afrika devletlerinin güvenliklerini sağlamada ve ekonomik gelişmelerini gerçekleştirmede önemli bir rol oynamıştır. Bu devletler esnek politikalar sayesinde bloklar arasındaki rekabetten faydalanmakta ve bu şekilde her iki bloktan da yardım almayı başarmaktadırlar. Hatla söz konusu blok devletlerinin bu ülkelere yardım etmede rekabete giretikleri bile görülmektedir (ARı, 2011: 269-270). Bununla beraber bu devletlerin farklı siyasal ve ekonomik yapılara sahip olmaları, iç politikalarındaki istikrarsızlıklar ve aralarında kriz denecek ölçüde çıkar çatışmalarının olması genellikle birlikte hareket etmelerini engellemektedir.

1.3.4.İttifak Oluşturma

Devletlerin dış politika stratejileri açısından en çok sözü edilen konulardan birisi de ittifaklardır. Günümüz dünyasında izolasyonist dış politika stratejisi izleyen ülke oldukça azdır. Uluslararası sistemde yer alan devletlerin çok büyük bir bölümü dış politikalarını sürdürmekte ittifaklar oluşturma stratejisinden geniş bir biçimde yararlanmaktadır (Sönmezoğlu,2012:423). Devletlerin bu şekilde ulusal güvenliklerini sağladıkları ve korudukları görülür.

Devletlerin ittifak oluşturmalarının temelinde az önce belirttiğim gibi ulusal güvenlik gelir. Devletler savunmalarını tek başına koruyamayacak veya amaçlarına tek başına ulaşamayacak durumla karşılaştıklarında ittifak oluştururlar. 19.yüzyılın başlarında İngiltere, Rusya, Prusya ve Avusturya devletlerinden hiçbirisinin öz kaynakları, Fransa'yı yenmeye yetmemişti. Bu nedenle bu dört devlet “Dörtlü İttifak” oluşturarak Napolyon Fransası'na karşı ortak mücadele etmişlerdir (Bal,

2006, 198-199). Devletler ortak düşmana karşı beraber hareket ederek daha güçlü mücadele etmişlerdir.

Uluslararası sistemde devletler belirli bir amaca ulaşmak için öz kaynakları yeterli olsa da amaca ulaşma çabalarında yine de başka ülkelerle ittifaklar oluşturmayı tercih edebilirler. Bunun nedeni de söz konusu amaca ulaşmanın maliyetini azaltmak veya süresini kısaltmak, söz konusu politikalarına meşruiyet sağlamak, başka devlet ya da devletleri etki altına almak olabilir. Örneğin, II. Dünya Savaşı sonlarında ABD'nin Japonya'yı mağlup edeceği ortaya çıkmıştı. Fakat Roosevelt Yalta Konferansı sırasında Stalin'e SSCB'nin de savaş ilan etmesini istemiştir. Roosevelt'in amacı, Japonya'ya karşı sürdürdükleri mücadeleyi daha az bir maliyetle ve daha kısa bir sürede kazanmaktır (Sönmezoğlu,2012: 426). Böylece ABD amaçları doğrultusunda ittifak kurmanın faydasını görmüştür.

Devletler sorumluluğu paylaşmak ve yaptıkları eylemlere meşruiyet kazandırmak amacıyla da ittifak ve koalisyonlar yapabilmektedirler. Örneğin, 1950 yılında ABD, Güney Kore'ye saldıran Kuzey Kore'yi durdurma amacına yönelik olarak savaşa katılmıştır. Bu mücadeleyi Birleşmiş Milletler Bayrağı altında gerçekleştirmesi ise, eyleme meşruiyet kazandırmış, ABD'nin bu konudaki sorumluluğu diğer ülkelerle paylaşmasını sağlamıştır (Bal, 2006: 199). Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına katılmadan önce İngiltere'ye başvurması ve beraberce müdahale edilmesi bu türden bir meşruiyet girişimidir.

İttifakların niteliğini ve işlerliğini etkileyen faktörlerden birisi de fayda ve maliyetlerin ittifak üyeleri arasındaki paylaşımıdır. Bir üye, ittifak içerisinde yer almasının maliyetinin bu ittifak içerisinde olunarak sağlanan faydaları/yararları aştığına ve de bu durumun kabul edilebilir bir zaman süresi içerisinde değişmesinin mümkün olmadığına kanaat getirirse, bu ittifak giderek önem ve fonksiyonunu yitirmeye başlar ve de muhtemelen bu üye ittifaktan ayrılır (Sönmezoğlu,2012: 433). George Liska'ya göre, bir ülkenin belirli bir ittifak içerisinde yer alması dolayısıyla ortaya çıkan kazanç ve yükün muhasebesinin yapılması, gerektiğinde başka seçeneklerin değerlendirilmesi, ittifakların işlerlikleri hatta varlıkları açısından önem taşır (Liska,1962: 30). Örneğin, daha çok güvenlik sağlama amacı ile girilmiş olan bir ittifak, söz konusu ülke açısından, karşı karşıya caydırıcı bir etkide bulunarak belirli bir koruma sağlayabileceği gibi karşı tarafı kışkırtarak belirli bir ölçüde dış tehdit artışına da neden olabilir. İşte bu çerçevede bir ittifakta yer alan tüm üyeler, bu ittifakta yer alarak başka bir ittifak içerisinde yer aldıklarında veya bağlantısızlık ya

da izolasyonizm türü bir dış politika stratejisi izlediklerinde sağlayabilecekleri güvenlikten ne oranda daha fazla güvenlik sağlayabildiklerine inanıyorlarsa ittifakın işlerliği o oranda artar veya azalır (Liska,1962: 30). Nitekim II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa ülkelerinin büyük bir çoğunluğu, Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliklerini sağlama açısından en uygun yolun bünyesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin de bulunduğu bir ittifak içerisinde yer almak olduğu görüşünde birleşmişler ve bu durum ilk yıllarda NATO'nun işlerliğinde oldukça az sorunla karşılaşması sonucunu doğurmuştur (Sönmezoğlu, 2012: 433). Soğuk Savaş döneminde NATO, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da etkisinin artmasını engellemeye çalışmaktaydı. Bu durumdan hem NATO üyeleri hem de kendilerini Sovyetler Birliği'ne yakın hissetmemekle beraber NATO üyesi olmayan ülkeler yararlanmaktaydı. Bu nedenle, ittifakın eski üyeleri yeni üyelerin katılımını desteklemekteydiler (Sönmezoğlu,2012: 434-435).

İttifaklar, devletlerin prestijlerini de uluslararası alandaki etkilerini arttırmak amacıyla ya da uzun vadede yarar sağlayacaklarını düşünerek ittifak ve koalisyonlar yapmaktadırlar. Örneğin, Türkiye, Kore Savaşı'na asker yollayarak uluslararası alandaki prestijini arttırmış ve sonrasında NATO'ya üyeliği kabul edilmiştir.

2. BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA DÜNYA VE TÜRKİYE

2.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIĞI TEHDİTLER

2.1.1. 18.yy-19.yy Osmanlı-Rus İlişkileri

18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamaya başlamasıyla Ruslar İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'nı ele geçirme hayalleri kurmaya başladılar. Bu hayal aslında zengin ve güçlü olan Rus İmparatorluğu'nun sınırlarının coğrafik olarak kısıtlanmış ve açık denizlere ulaşamamış olmasından dolayı son derece önemliydi (Gürtuna, 2006: 16). Eğer Ruslar açık denizlere ulaşabilseydiler ticaretlerini geliştirecek ve refah seviyelerini arttıracaklardı. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya İmparatorluğu'nun Büyük Kuzey Savaşı'nda İsveç'i yenmesi ve aynı dönemde Polonya topraklarını işgal etmesi,

kuzey ve batı topraklarını garanti altına almasını sağladı (Özer 2008: 5). Osmanlı Veziri Baltacı Mehmet Paşa'nın ordusunun Çar Deli Petro kumandasındaki Rus ordusunu Prut nehri kıyısında imha etmemesi ve iki tarafın antlaşma yaparak savaşı sona erdirmesi belki de Rusların 1768-1774 yılları arasındaki dönemde Osmanlı ordularıyla şiddetli çarpışmalar yapabilmesini ve bu savaşın sonundaki Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kafkasya'da hâkimiyet kurmasını sağlayan önemli bir hata olmuştur (Özer,2008: 8). Bu durum, Kanuni döneminde Rodos'ta sıkıştırılan şövalyelerin imha edilmeyip Malta adasına sürülmesine benzemektedir. Nitekim 1768-1774 Savaşı'nın galibi olan Ruslar, savaşı bitiren 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı başkenti İstanbul'da sürekli elçi bulundurma hakkını, Karadeniz'de serbestçe ticaret yapma hakkını, Boğazlar yoluyla serbestçe Akdeniz'e ulaşabilme hakkını elde etmiş, Moldavya, Gürcistan ve Eflak'ı işgal etmiş ve bu antlaşma Rusların Osmanlı topraklarındaki Ortodoksların koruyucusu olma iddiasına zemin hazırlamıştır (Davison, 1976: 463-474). Zaten dönemin Rus yöneticisi Çariçe Büyük Katerina Bizans'ın mirasçısı olarak, çift başlı ve Bizans kökenli çarlık bayrağını İstanbul Boğazı kıyılarına dikmeyi kendine çoktan hedef edinmişti (Sander, 2007: 204).

1789 yılında liberalizmi ve milliyetçiliği tüm Avrupa'ya yayan Fransız İhtilali'nin meydana getirdiği patlamanın dalgaları çok geçmeden Osmanlı İmparatorluğu'nu himayesindeki ulusları da tesiri altına almıştır (Sander, 2007: 168). Rusya'nın Balkanlar'daki Slav milletlerini tek bir bayrak altında birleştirip bu birliğin başkentini de İstanbul yapma amacı bu ihtilalden sonra şekillenmiş, Yunanlıların Ruslar tarafından desteklenip isyan etmeleriyle başlayan 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı birçok kale kaybetmiş, Ruslar Kars ve Erzurum gibi önemli şehirleri ele geçirmişlerdir (Kara, 2005: 117-122). Bu savaşta yaklaşık 130.000 kişi hayatını kaybetmiş, savaş bitiminde yapılan 1829 tarihli Edirne Antlaşması ile Rusya Tuna Nehri'nin ve Kafkasya'nın Karadeniz kıyısının kontrolünü ele geçirmiş, Yunanistan ve Sırbistan'ın özerklik kazanmasını sağlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu Edirne Antlaşması ile Rusya İmparatorluğu'na 15 milyon duka altını tazminat ödemeyi kabul etmiştir (Fry vd., 2002: 134). Osmanlı Padişahı Sultan Mahmut'un kendi devletinin aleyhine olan bu antlaşmayı imzalarken gözyaşı dökmüş olduğu söylenir (Chesney, 1854: 249). Bu yıllardan hemen sonra Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın isyan etmesiyle zor durumda kalan Osmanlı

İmparatorluğu, Rusya İmparatorluğu ile bir savunma ittifakı antlaşması olan 1833 tarihli Hünkar İskelesi Antlaşması'nı imzalamış ve Ruslar herhangi bir savaş durumunda yabancı gemilere Boğazların kapatılması sözünü Osmanlı'dan almışlardır (Fry vd., 2002: 135). Bu antlaşma iki imparatorluk arasında imzalanmış önemli bir işbirliğidir ve bu durum Avrupa devletlerinin tedirgin olmasına neden olmuştur (Woodward, 1997: 234).

1869 yılında "Slavofil" düşünce, Panslavizm ve emperyalizm fikirlerini kaynaştırmayı hedefleyen Rus siyaset bilimci ve ekonomist Nikolai Danilevsky, bu amaçla 'Rusya ve Avrupa' isimli bir eser hazırlamış ve bu eserinde ortak Slav kültürünün gelecekte İstanbul'un başkenti olduğu bir Slav halkları federasyonu kurulumunda kilit rol oynayabileceğini ve bu kilidi de ancak Rusların kullanabileceğini ifade etmiştir (Zevelev, 2009: 78-79). Bu fikirler bütünü 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Avrupalı büyük güçleri rahatsız ettiğini ve 20. yüzyılın ikinci yarısında Rusya İmparatorluğu'nun halefi olan Sovyetler Birliği'nin on yıllar sonra bu düşünceleri komünizm ile işleyerek bu kez hem Doğu Avrupa hem de Güney Avrupa ülkelerini etki altında bırakmak suretiyle ABD liderliğindeki Batı ülkelerini tedirgin ettiğini görmekteyiz (Demir,2014: 183).

19. yüzyılın son çeyreğinde bir kez daha savaşa tutuşan Osmanlı ve Rusya İmparatorlukları 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde karşı karşıya geldiler. O yıllarda Osmanlı İmparatorluğu Avrupalı devletlerin kredileriyle ayakta duruyordu ve Osmanlı'nın Avrupa'ya duyduğu bu finansal bağımlılığı Ruslar etkisizleştirip kendilerine avantaj sağlamak amacındaydılar (Milgrim,1978: 521). Ayrıca Ruslar yayılmacı bir politika izliyor, Karadeniz'i bir Rus iç denizi haline getirmeyi Panslavist hedefleri doğrultusunda amaçlıyorlardı (Hotko, 2007: 1). Savaş sonunda amacına ulaşan Rus İmparatorluğu, imzalanan Berlin Antlaşması ile Doğu Anadolu'da bazı toprak kazanımları elde etmiş ve Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın tam bağımsızlıklarının tanınmasını sağlamıştır (Gürtuna, 2006: 20).

I. Dünya Savaşı'ndan önce Rus ve Osmanlı İmparatorlukları bu kez 1912-1913 Balkan Savaşları'nda birbirlerine siyasi olarak rakip oldular. 1912-1913 Balkan Savaşları, kimine göre güney Avrupa Hıristiyan uluslarının özgürlük mücadelesiyken kimine göre ise çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı verilmiş olan bir Haçlı Seferi'ydi (Wasti,2004: 59). Balkan Savaşları'nın Ruslar için önemi

Boğazların (İstanbul ve Çanakkale Boğazları) ticaret durakları olmalarıydı. Ruslar çıkardıkları petrol, kömür ve manganezi kendi topraklarının güneyindeki yani Karadeniz'deki limanları vasıtasıyla ihraç ediyor ve yine bu limanlar vasıtasıyla önemli teknolojik ithalat malları elde ediyorlardı. 1912 yılında İtalyanların Çanakkale'ye saldırması sonucunda Osmanlı'nın Boğazları gemi trafiğine kapaması Rusları olumsuz etkilemiştir (Bobroff,2000: 77-78). 1913 yılında Balkanlar'daki savaş Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya devletlerini içine alarak genişlemiştir. Tüm bu ülkeler Balkan Savaşları'ndan hemen önce Rus İmparatorluğu'yla yakın ilişkiler içerisine girmişlerdi. 1902'de Bulgaristan Rusya ile askerî bir antlaşma yapmış, 1903'te Sırbistan'da bir darbe ile Rus yanlısı bir yönetim başa geçmişti. Karadağ'ın ise zaten Rus Romanov Kraliyet Ailesi ile hanedanlık bağları vardı (Hall, 2004: 564). Tüm bu gerçekler Rusların bu ülkelere Osmanlı'dan toprak koparmaları için gerekli desteği vermesini sağlıyordu. Ruslar ve Osmanlılar Balkan Savaşları'nda askeri çatışmalar yapmadılarsa da Rusların tarihi emelleri doğrultusunda Osmanlı'ya karşı Balkan ülkelerini desteklemiş olma ihtimalleri yüksektir. Ancak hem Osmanlı hem de Rus devletleri Balkan Savaşları'ndan hemen sonra başlayan I. Dünya Savaşı ile yeniden cephe cepheye savaşmaya başlamış ve bu savaş iki imparatorluğun da sonu olmuştur.

I. Dünya Savaşı'nda Rusya İmparatorluğu'nun Osmanlı odaklı politikası üç unsur üzerine yoğunlaşmıştır; Balkanlar, Boğazlar ve Ermenistan. Rusya İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını ele geçirme amacına uygun olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun İttifak Bloğu içerisinde savaşa girmesini sağlamışsa da Balkan ülkelerinin topluca Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmasını sağlayamamıştır (Aslanova,2008: 62-72). Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere ve Fransa tarafından Rusya'ya Boğazlar vasıtasıyla yardım gönderilmesine izin vermemesi iç huzursuzluklarla boğuşan Rusların belini bükmüştür. Savaş esnasında Sarıkamış'ta binlerce Osmanlı askerinin kaybedilmesi Osmanlı'nın Ermeni isyan hareketlerinde etkisiz kalmasına neden olmuş, Ermeniler Rusya'nın kontrolünde Büyük Ermenistan'ın kurulmasını Ruslardan talep etmiştir (Aslanova, 2008: 167). Ermeni isyanları Rusların Osmanlı'nın doğu kesimindeki illeri işgal etmesini kolaylaştırmış, nihayetinde Rus vatanında çıkan Bolşevik İhtilali nedeniyle savaştan çekilen Rusya Kars, Ardahan ve Batum'u 40 yıl sonra Osmanlı'ya geri vermiştir (Aslanova, 2008: 186). I. Dünya Savaşı böylece hem Romanov hem de Osmanlı

monarşilerinin yani eski rejimlerin sonunu getirmiştir. Osmanlı ve Rus İmparatorluklarının halefleri çok geçmeden kurulmuş ve bu iki aktör 20. yüzyılın yeni haritalarındaki yerlerini almışlardır.

2.1.2 Milli Mücadele Dönemi 1919-1923 Yılları Türk-Rus İlişkileri

Milli Mücadele döneminde Ankara Hükümeti'nin Ruslarla ilişkileri daha önceki ilişkilerden farklı yönde gelişmiştir. Bu dönemde Ruslar da Ankara Hükümeti gibi iç ve dış düşmanlara karşı savaşmıştı. Fakat Ruslar bu dönemde dış politikada başarısız olmuştur. Sovyetler Batı cephesinde Polonya'ya yenilmiş; Boğazlar 'da, Kafkasya'da, İran'da ve Afganistan'da İngilizler tarafından kuşatılmıştı. Bununla birlikte Batılı Devletler tarafından desteklenen büyük oranda Çarlık taraftarı da Sibiryaya, Kuzey Denizi, Kafkasya ve Kırım cephelerinde Sovyetlere karşı harekete geçmişlerdi (Gönlübol, 1973: 14). 1919 yılı Türk kurtuluş mücadelesinin başlangıç yılı olmuştur. Böylece ortak düşmana karşı savaşan Türk ve Rus hükümetleri birbirine yakınlaşmıştır. Bu dönemde Türk-Rus yakınlaşmasını Ali Fuat (Cebesoy) şöyle açıklar:

“Türk milleti, İtilafçıların ve özellikle İngilizlerin müzakere perdesi altında eser ve yok etmek istediklerini anlayınca, o zamanki durumu ve dünya kamuoyunu incelemiş ve çıkarları itibariyle birbiriyle karşılaşmış devlet gruplarından birine katılarak hayatını kurtarma çareleri aramıştı. O zamanki siyasi duruma göre İngilizlerin emperyalizmine set çekebilecek gibi görünen, prensip ve kuvvet itibariyle bu işi becerebileceği sayılan Birleşik Amerika Devleti vardı. Fakat tutunacağı yüksek mevki göremeyerek eski infıratçı (yalnızcılık) siyasetine dönmüştü. İngiliz emperyalizminin cidal (savaşma) sahnesinden Amerikalılar çekilince, Türkiye mecburen yüzlerce yıllık düşmanı olan ve ilan ettiği insaniyet prensibinde sadakat iddiasında bulunan Ruslara yönelmişti. Ruslar bu müracaatı hüsnü kabul eder gibi görünmüşlerdi” (Erendil, 1975: 104).

Türkiye'de Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte, Mustafa Kemal'in Havza'yı ziyareti sırasında Rus Albayı Budiyeni, Mustafa Kemal'i ziyaret eder ve Sovyetlerin her türlü para, silah ve cephane yardımında bulunacağı güvencesi verir. Resmi olmayan bu ilişkiler sonucunda da olsa Sovyetlerin yardım sözü, ulusal

mücadelenin başlangıcında önemli bir moral olmuştur (Şapolyo, 1958: 116). Yine 13 Eylül 1919 tarihinde Sovyet Dışışleri Komiseri Çiçerin, doğrudan doğruya “Türk işçilerine ve köylülerine” seslenen bir bildirisinde, İstanbul’u Rusya’ya veren “Gizli Antlaşmaları” Sovyet Hükümeti’nin feshettiğini bildirmiş ve memleketin “sömürücü paşalar” esaretinden kurtarılarak Türk işçilerinin ve köylülerinin eline verilmesini ve onların memleketin efendisi durumuna getirilmesi gerektiğini söylemiştir (Gönlübol, 1973: 15). Böylece Çiçerin Sovyetlerin asıl amacını ortaya koymuştur. Ancak bu mücadele bir sınıf mücadelesi olmayıp işgalci devletlere karşı bir kurtuluş mücadelesiydi. Mustafa Kemal 1920 yılında Lenin’e bir mektup göndererek “askeri ve siyasi bir ittifak ile” yabancı emperyalizmine karşı birlikte mücadele edilmesini istemiştir (Bıykoğlu, 1959: 67). Çiçerin 2 Haziran 1920 tarihinde Mustafa Kemal’e verdiği cevapta, ittifaktan ve askeri yardımdan bahsetmemiş, fakat her iki ülke arasında zaman kaybetmeden diplomatik ilişkilerin kurulmasını istemiştir. Çiçerin, Misak-ı Milli esaslarının Sovyet hükümeti tarafından kabul edildiğini belirttikten sonra, Misak-ı Milli’nin bazı hükümlerini Sovyet çıkarlarına göre yorumlamıştır. Çiçerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin “Ermenistan, Kürdistan, Lazistan, Batum vilayetleri, Doğu Trakya ve Türk-Arap halklarının bulunduğu ülkelerin kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin edeceği” hakkındaki kararına değindikten sonra, Türk Boğazları meselesinin Karadeniz’e sahildar devletlerin katılacağı bir konferansta ele alınması” hakkındaki eski Sovyet iddialarını tekrar gündeme getirmiştir (Gönlübol, 1973: 16). Bu iddialara rağmen, Çiçerin’in mektubu, Sovyet hükümetinin Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni ve Misak-ı Milli’yi tanınması açısından önemlidir. Çiçerin’in mektubunda belirttiği gibi Ruslar’ın Türkiye üzerindeki planları arasında bir de “Karadeniz Birliği” meselesi vardı. 1 Eylül 1920 tarihinde toplanan Bakü Şark Milletleri Kurultayı’nda Rus delegesi Pavloviç, Boğazlar meselesi hakkında şöyle konuşmuştur:

“Türk yoldaşlar, Şura Hükümeti’ne müracaatla Çanakkale meselesini Karadeniz sahilinde bulunan devletler arasında İtilaf Devletleri’nin ve Wrangel’in alakası olmadan halledilmesini beyan ettiler. Biz bu fikri hararetle alkışlıyoruz. Bu fikir fiiliyata geçerse, toprakları Karadeniz sahilinde bulunan bütün milletler arasında birlik kurulmasına doğru ilk ve kati adım olacaktır. Çanakkale meselesini hal için Karadeniz Federasyonu yapılmalıdır. Federasyon usulü yaşama kabiliyetini ispat eder” (Akşin, 1991: 61).

16 Mart 1921 tarihinde imzalanan Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması, Türkiye'nin Doğu sınırlarını güvence altına alması Batılı devletlerle pazarlık gücünü arttırması bakımından önemli bir antlaşmadır. Antlaşmanın 1. maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından tanınmayan anlaşmaların Sovyet hükümeti tarafından da tanınmayacağını ve taraflardan herhangi birine zorla imzalatılan bir milletlerarası belgenin diğer devletçe kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Yine aynı maddede "Türkiye" deyiminden Misak-ı Milli sınırları içinde kalan yerlerin kastedildiği ve bu yerler içinde Kars ve Ardahan'ın da yer aldığı belirtilmiştir. 2. maddeye göre ise, Batum Sovyet Gürcistan'ına bırakılacak, buna karşılık bu bölge halkına geniş bir muhtariyet tanınacak ve Türkiye Batum Limanı'nı serbestçe kullanabilecekti. Bunun yanı sıra Sovyetler 7. madde gereğince Çarlık Rusya'sına verilen kapitülasyonlardan vazgeçmiştir (Gönlübol, 1973: 15-22). Bu antlaşma ile doğu sınırı güvence altına alınmış, bölgedeki kuvvetler diğer cephelere aktarılmıştır. Ayrıca bu antlaşma ile, TBMM ilk kez büyük bir devletle eşit koşullarda bir antlaşma yapmış ve Misak-ı Milli'yi kabul ettirmiştir.

2.1.3 1923-1939 Yılları Türk-Rus İlişkileri

Türk-Rus ilişkileri, özellikle 1923-1939 yılları arasında genel çizgileriyle dostane devam etmiş, sorunlar daha çok Boğazlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Rusya, I. Dünya Savaşı'na kadar İstanbul üzerindeki emellerini gerçekleştiremeyince, Boğazlar' da imtiyazlı bir konum elde etmek, yani Rus gemilerinin Akdeniz'e çıkmalarını garanti altına almak istemiştir. Yine Rusya'nın planına göre yabancı gemiler Karadeniz'e giremeyecektir. İngiltere ise, Rusların bu girişimlerini önlemek için Boğazlar'ın bütün devletlere kapatılmasını istemiştir (Burçak, 1946: 56). Lozan'da, Boğazların görüşüldüğü 4 Aralık 1922 tarihli ilk oturumda, Sovyet delegesi Çiçerin, Boğazların kendileri de dâhil bütün ülkelerin gemilerine kapatılmasını istediklerini söylemiştir. Hatta Çiçerin'in bu sözleri, İngiliz delegesi Lord Curzon'u dahi şaşırtmıştır (Gürsel, 1968: 193). Lozan'da, Çiçerin Sovyet isteklerini şöyle belirtmiştir:

1. Boğazlar'da ticaret seyrişeferin mutlak daimi surette serbest olmalıdır.

2. Barış ve savaş zamanlarında Türkiye hariç diğer ülkelerin savaş gemilerine Boğazlar kapalı olmalı ve Türkiye Boğazları tahkim eylemelidir (Birsal, 1939: 56).

Rusların bu isteklerine karşın İngilizler de daha önceki tutumlarını değiştirmişler ve Boğazlar'ın açıklığı ilkesini savunmuşlardır (Burçak, 1946: 56). Lozan'da müzakereler sonunda, genel kural olarak bütün gemilerin geçiş serbestisi ilkesi benimsenmiştir. Şekil 2.1'de görüldüğü gibi Lozan Boğazlar Sözleşmesi'yle, bölgenin askerden arındırılması, kurulacak olan bir komisyon aracılığı ile yönetimin uluslararası kontrole bırakılması ve ihlaller durumunda da büyük devletler tarafından yaptırımlar uygulanması öngörülmekteydi.

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Lozan_Antla%C5%9Fması

ŞEKİL 2.1: LOZAN BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİNE GÖRE İSTANBUL VE ÇANAKKALE BOĞAZLARI

2.1.4. İtalyan Tehdidi

Lozan antlaşmasından sonra Türkiye'nin bir türlü uzlaşmadığı devlet İtalya'ydı. Bu devletin Akdeniz'de yarattığı tehdit, 1928 yılında imzalanmış olan dostluk antlaşmasına rağmen Türkiye'nin İtalya'ya güvenmesine yetmemiştir.

İtalya'nın 7 Nisan 1939'da 30 tümenle Arnavutluk'u işgale başlaması tehlikeyi Türkiye'nin güvenlik sahasına taşımış ve On İki Adalar dolayısıyla zaten komşu olduğu İtalya'nın şimdi de Balkanlara doğru yayılma eğilimi göstermesi Türkiye'de ciddi endişelerin uyanmasına neden olmuştur. Zaten İtalya büyük devletler arasında Türk toprakları üzerinde emelleri olan tek devlet olarak görünüyordu.

Mussolini, İkinci Faşist Kongresi'nde yaptığı konuşmasında İtalya'nın "tarihi hedeflerinin Asya ve Afrika'da" olduğunu ve "bunun doğal bir genişleme" sayılması gerektiğini söylemiştir. Her ne kadar Roma'daki Türk büyükelçisi konunun üzerine gidince Mussolini konuşmasında bir Avrupa ülkesi olarak kabul ettiği Türkiye'yi kastetmediğini söylemişse de, bu topraklarının yüzde 95'i Asya'da olan Türkiye'yi rahatlatmaktan uzaktı (Ataöv, 1965: 135-136). İkincisi, Mussolini'nin konuşmalarında sık sık Akdeniz'e ilişkin olarak MareNostrum* kavramını kullanması da On İki Adalar'da yaptığı aşırı askeri yığınak dolayısıyla zaten huzursuz olan Türk yöneticileri rahatsız etmiştir. Bu arada, 1937'den itibaren doğu Akdeniz'de Türk karasularına yakın bölgelerinde bazı ticaret gemilerinin kimliği belirsiz korsan denizaltıların saldırısına uğraması da kuşkuları İtalya üzerinde yoğunlaştırmıştır. Üçüncüsü, Birinci Dünya Savaşı'ndan Anadolu topraklarından umduğunu bulamayan hayal kırıklığına uğrayan İtalya'nın ilk fırsatta tekrar bu bölgeleri ele geçirmeye çalışabileceği de gözden uzak tutulmuyordu. Bu tehlikenin bir sonucu olarak Türk devlet adamları artık tarafsızlık imkânı kalmadığına inanarak Türk dış politikasını Müttefik Devletler yanında olarak uygulamaya karar vermişlerdir.

*MareNostrum: Latince, Bizim Deniz. <http://ww2.debello.ca/desert/dreams.html> Erişim Tarihi: 16.01.2016

2.1.5. Alman Tehdidi

Almanya, Güney Rusya'yı işgal edip Kafkaslar üzerinden Basra'ya indiği ve Afrika'da Süveyş Kanalı'nı eline geçirdiği takdirde Türkiye her taraftan sarılmış olacaktı. Ayrıca, bu devletin 1933 yılından sonra Versay Anlaşmasının zincirlerini kırmağa başlaması Müttefik Devletleri endişelendirirken, Milli Mücadeleyi ve Sevr anlaşmasını unutmayan Türkiye'de büyük bir korku yaratmamış ve hatta Türkiye bu devletin 1939 Mart'ına kadar izlediği "bir millet bir devlet" politikasını haklı bulmuştur. Ancak, 1939'da Almanya'nın, halkı Alman olmayan Çekoslovakya'yı ilhak etmesi ve böylece "Hayat Sahası" politikasına başlaması, Türkiye'yi uyandırmış, endişelendirmiş ve onu Batı ile anlaşma yolunda politikalar üretmeye zorlamıştır (Esmer,1996: 137). Bunun sonucu olarak Türkiye İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifak Antlaşması yapmış ve böylece İtalya ve Almanya'dan gelebilecek her türlü saldırı karşısında kendini güvenceye almıştır.

2.2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Dönemin yönetimine bakacak olursak; Cumhurbaşkanı ve Milli Şef İsmet İnönü ile üç hükümetin olduğunu görmekteyiz. Bu hükümetlerden ilki Refik Saydam Hükümeti olup 1939-1942 yılları arasında görev yapmıştır. 1942-1943 yılları arasında Şükrü Saraçoğlu Hükümeti görev yapmış ve devamında yeniden hükümeti kurarak 1946 yılına kadar bu görevine devam etmiştir. Dış politika bağlamında ilgileneceğimiz diğer bir önemli yapılanma olan Dışişleri Bakanlığı'na baktığımızda üç dışişleri bakanının olduğunu görmekteyiz. 1938 yılında bu göreve başlayan Şükrü Saraçoğlu, hükümet kurma görevi kendisine verilene kadar Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Şükrü Saraçoğlu'nun hükümeti kurması sonucu yerine Numan Menemencioğlu geçmiş ve 1944 yılında Müttefiklerin Alman yanlısı olarak nitelemesi sonucu yerini Hasan Saka'ya bırakmıştır.

İkinci Dünya Savaşı boyunca Türk dış politikasının temel ilkesi savaş dışında kalmak üzerine kurulmuştu ve böyle bir ilkeyi uygulamada dış politikayı belirleyen başta İsmet Paşa olmak üzere dar bir kadrodur. Bu politikayı Meclis, parti ve kamuoyu dışında yürütüyordu (Özçelik,2010: 256). İsmet İnönü'nün, birinci gayesi Türkiye'yi savaştan uzak tutmak ve var olan düzeni korumak olmuştur. Bu amaca ulaşmak için Türk dış politikası ittifak kurma, tarafsızlık ve izolasyonist stratejiler

üzerine inşa edilmiştir (İlyas ve Turan, 2012:320). İnönü, Türkiye'nin önemini bildiği için, savaşa girmemenin en iyi dış politika olduğuna inanıyordu. İnönü savaşla ilgili sözlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Kendi emniyetimiz ve müşterek sulh ve emniyet idealini takviye edecek taahhütlerden çekinmeyeceğiz. Komşularımıza gelecek tehlikeleri, bir adım sonra bize gelecek gibi önlemek için iktidarımızda olan tedbirleri alacağız” (Meram,1945: 42).

İnönü bu sözleriyle olası bir savaş durumunda Türkiye'nin tarafsız kalacağını ve bunun için ikili antlaşmalardan da kaçınmayacağını belirtmiştir.

SSCB ve Almanya'nın Saldırmazlık Paktı imzalamaları ve SSCB'nin Batı'ya ilerleme politikası Türkiye için tehdit oluşturuyordu. Rusya tarihten beri süregelen Boğazlar ve Ege Denizi'ne ulaşma hevesini gerçekleştirebilirdi. Türk hükümetinin algıladığı ikinci bir belirgin tehditte İtalya'dan geliyordu. Anadolu kıyılarına çok yakın olan On İki Ada'yı tahkim etmişti ve Balkanlar konusunda saldırgan bir tutum içindeydi (Biagini,2007: 82). Arnavutluk'un işgal edilmesi Türkiye için tehdit oluşturmuştu.

Türkiye manevra kabiliyeti iyice azalmış olan dış politikasını rahatlatmak için Sovyetlerle görüşmeler başlatarak Türk-Sovyet ilişkilerini netleştirmeyi ve bir anlaşma yapmayı düşünüyordu (Akandere, 1998: 272). Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu her iki dostluğu bağdaştırma amacı ile 25 Eylül'de Moskova'ya gitti. Bu görüşmede Potemkin (Sovyet Dışişleri Bakan Vekili) ile ilkbaharda Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile yalnızca imza bekleyen ittifakı ve Sovyet Birliğinin Almanya ile yaptığı saldırmazlık paktıyla ilgili görüş alışverişinde bulunuldu. 1925 Türk-Sovyet antlaşmasına göre taraflar birbirine danışmadan başka devletlerle ittifak yapamayacaklardı (Esmer ve Sander, 1996:141). Fakat Sovyetlerin Almanya ile anlaşması ve Türkiye'nin de bir anlaşma hazırlığı içinde olması bu anlaşmanın artık geçerliliğinin kalmadığını göstermekteydi. Şükrü Saraçoğlu bu ziyaretten eli boş döndü. Bu yıla kadar iyi giden Türk-Sovyet ilişkileri artık zedelenmişti. Fakat görüşmeler tam istenildiği gibi giderken birden yön değiştirmişti. 29 Eylül 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin birinci sayfasındaki haberde; “Hariciye vekilimizle Molotof arasındaki müzakereler çok destansı bir şekilde devam ediyor” (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Eylül 1939) şeklinde başlık atmış ve görüşmelerin istenen şekilde geçmediğini vurgulamıştır.

Sovyetlerin bu ziyaretten beledikleri iki olay vardı. Birincisi Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında imzalanacak olan Saldırmazlık Anlaşmasının içeriğini öğrenmek diğeri de; Montreux Boğazlar Sözleşmesinin bazı maddelerinde değışiklik talebinde bulunmaktı (Aydın, 2001: 419). Almanlar Türkiye'nin daimi tarafsızlığını sağlamaya çalışmasını Rusya'dan istemişler ve bunun özellikle denizden Romanya'ya gelecek yardımın Boğazlardan geçmesi için şart olduğunu söylemişlerdi.

Sovyetlerin bu talebini kabul etmeyen Türkiye, bir süredir devam eden Türk-İngiliz-Fransız görüşmelerini sonuçlandırıp, bir Saldırmazlık Anlaşması imzalamıştır. Moskova görüşmelerini tümüyle olumsuz biçimde değerlendiren Türkiye, o tarihten itibaren Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik politikası konusunda derin kuşuklar içine girmiştir. Türkiye'nin askeri ve ekonomik zafiyetine müttefiklerce bir çare bulunmaması ve Sovyet emellerinden endişesi nedeniyle savaşa katılmayı son dakikaya kadar reddeden Türkiye'nin bu tutumu, Sovyetler tarafından savaş sonuna yaklaşıldıkça artan biçimde suçlama konusu yapıldığı gibi (Alacakaptan, 1999: 286), Türkiye kendisine en yakın bulduğu müttefiki İngiltere tarafından da yalnız bırakılacağı endişesi içine girmiştir.

Stalin'in Türk-İngiliz-Fransız anlaşma taslağında kendi el yazısıyla yapılmasını istediğı değışikliklerden en önemlisi; çekinceyi belirten protokoldeki cümle aynen kalmakla beraber, cümlenin sonuna ayrıca bu taahhütler, Rusya'yla savaşa girerlerse Türkiye'yi, İngiltere ve Fransa'ya yardım etmeye mecbur etmez, bu halde tüm savaş süresince Türk-İngiliz-Fransız anlaşması tatbik edilmeyecektir (Aydın, 2001: 420). Rusya böylece olası Fransız-İngiliz saldırısında Türkiye'nin savaşa girmeyeceğine dair güvence almak istemiştir.

Rusya'yla ilgili Türk karar vericilerinin bellekleri güncellik kazanmıştır. Rusya'ya ilişkin olarak yapılan değerlendirmelerde; artık Rusya'nın dostluğuna güven olmayacağı vurgulanmıştır.

“Rusya eski Rusya'dır. Siyaseti, eski Slav siyasetidir. Bu nedenle Rusya'nın dostluğuna güvenmek doğru değildir. Boğazları elinde bulunduran Türkiye, kıyametin sonuna kadar Rusya'nın dost olarak düşünemeyeceğı bir varlıktır. Bizim İngilizlerle bağlantımız, ortaklaşa çıkarlarımızın zorunlu bir sonucudur. Bunun için, İngilizlerle yaptığımız anlaşmadan, Almanya kadar Rusya'nın da memnun olmamasını doğal bulmak, o anlaşmanın bizim için bir değer

taşıdığı söylemek çok yerindedir. Ama bu Pakt, bizi savaşa götürürmüş... Olabilir, ama yalnız kalıp Rusya'nın ağına düşmektense, İngilizlerle geçici çıkarların değil, uzun senelerin kucakladığı sınırsız zaman içinde yapılan pakttan yararlanarak, esaslı ortaklaşa çıkarların zorlamasıyla sağlanan beraberlik sonucunda harbe girmekteki tercih nedenlerini göze almak, bin kere daha hayırlı ve yerinde olur” (Barutçu, 1977: 14-15).

Türkiye, yayılmacı Alman, Sovyet ve İtalyan politikalarının görüldüğü ve savaşın henüz başlamadığı 1939 yılı başlarında İngiltere ile olan ilişkilerini hızlandırmış ve 12 Mayıs 1939'da Türk-İngiliz Ortak Deklarasyonu yayınlanmıştır (TBMM Z.C. D.5.İ.F,12.05.1939; cilt 1-2). Fransa'yla ise Hatay Meselesinin halledilmesinden sonra 23 Haziran 1939'da Türk-Fransız Deklarasyonu yayınlanmıştır (TBMM Z.C. D.6.İ.F,26.06.1939; cilt 3). Türk devlet adamları bu deklarasyonların sonucunda İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939'da Ankara'da bir ittifak antlaşması imzalamıştır (Aydemir, 2000: 142). Bu antlaşmayla ilgili dönemin Başbakanı Refik Saydam Fransa ile imzalanan bu antlaşmanın önemini şöyle belirtmektedir:

“Akdeniz'in iki ucunda aynı sulh gayesinin samimî hadimleri olan Türkiye ve Fransa, uzun bir kara hududunun bize bağladığı arazideki vaziyet itibarıyla de birbirine yakın, birbirinin kuvvetinden kuvvetlenen iki millet gibi yan yana büyük davada yer almaktadırlar. (Alkışlar.) Türk milletinin idealist vasıfları, Türk ordusunun kahramanlık destanları, (Alkışlar bravo sesleri) aynı idealizmin büyük kuvvetle ve büyük kahramanlıkla hadim olan Fransız milletinin vasıfları yanında, muhtemel taarruzları defetmek gayesiyle, birbirini ikmal eden iki azmümetanet sütunu halinde dikilmiş bulunmaktadır. (Alkışlar.) Türkiye'nin Fransa ile birleşmesi, dünya sulhunun neftinedir ve her türlü hasis menfaatten ari olarak bu sulhun muhafazasına yardım edecektir (Alkışlar, bravo sesleri)” (TBMM Z.C, III, Devre VI, 23.06.1939, 317).

Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Üçlü İttifak Antlaşması, hem Almanya hem de İtalya'ya karşı toprak garantisi getirdiği gibi bunun dışında İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'ye çeşitli maddi ve aynı yardımda bulunmayı

üstleniyordu (Seydi, 2009: 272). İsmet İnönü, bu antlaşmanın imzalanmasının ardından mecliste yapmış olduğu konuşmada:

“19 Teşrinievvelde imza edilen ve bu hafta içinde yüksek taştığımızı arz edilecek olan muahede de; hiçbir devletin aleyhinde olmayarak, hiç olmazsa tesirimizin yetiştığı sahada beynelmilel sulh ve emniyete hizmet etmek suretiyle kendi emniyetimizi masun tutmak gayesine matuftur. Sulhu korumak ülküsü; her memlekette, kendi hususi bünyesi, coğrafi vaziyeti ve imkânlarına göre ayrı ayrı tedbirler ilham edilebilir”(Cihan ve Karapınar; 1993:2)

şeklinde görüşlerini dile getirmiştir. Dokuz maddelik bir ana metin, bir özel anlaşma, bir gizli askeri sözleşme ve üç protokolden oluşan anlaşmanın önemli maddeleri şunlardır:

Madde 1: Türkiye’ye karşı bir Avrupa devletince girişilecek bir saldırı sonucunda, Türkiye bu devletle savaş durumuna girdiği takdirde, Fransa ve İngiltere fiili olarak, Türkiye ile işbirliği yapacaklar ve ona ellerinden gelen tüm yardım ve desteği göstereceklerdir.

Madde 2.1: Bir Avrupa devletince girişilip Akdeniz bölgesinde Fransa ve İngiltere’nin karışacakları bir savaşa sürükleyici bir saldırı durumunda, Türkiye fiili olarak Fransa ve İngiltere ile işbirliği yapacak ve onlara elinden gelen tüm yardım ve desteği gösterecektir.

Madde 3: Fransa ve İngiltere tarafından 13 Nisan 1939 günlü demeçlerle Yunanistan ve Romanya’ya verilen güvenceler yürürlükte kaldığı sürece, bu iki güvenceden biri ya da öteki nedeniyle Fransa ve İngiltere savaşa girdikleri durumda, Türkiye fiili olarak Fransa ve İngiltere ile işbirliği yapacak ve onlara elinden gelen tüm yardım ve desteği gösterecektir.

Madde 4: Fransa ve İngiltere, birine ya da ötekine karşı ikinci ve üçüncü maddeler hükümlerinin uygulanması gerekmesizin bir Avrupa devletince yapılan bir saldırı sonucunda bu devletle savaşa girirse bağıtlı yüksek taraflar hemen danışmalarda bulunacaktır. Türkiye böyle bir durumda Fransa ve İngiltere karşısında hiç değilse anlayışlı bir tarafsızlık sergileyecektir.

Madde 6: Bu anlaşma hiçbir devlete karşı yöneltilmiş değildir (Aydn, 2001:423).

Türkiye bu anlaşmayı yapmakla beraber her zaman Sovyet korkusu hissetmiştir ve anlaşmaya ek 2 numaralı protokolle bu ittifakın Türkiye’yi Sovyetlerle savaşa sürüklemesinin de önünü kesmiştir (Çemrek, 2008: 269).

10 Haziran 1940 günü İtalya'nın İngiltere ve Fransa'ya savaş açtığını bildirmesinden üç gün sonra Üçlü İttifak Antlaşması uyarınca her iki devlette Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde ki taleplerini bildirdiler. Türkiye ise 2 numaralı protokol gereği tarafsız kalma statüsünü kullanacağını duyurdu ve bu kararla savaşa girmekten kaçınılmış oldu (Çemrek, 2008: 269). İnönü'nün İngiliz Daily Telgraph gazetesinin muhabiriyle yapmış olduğu röportajda, yapılan Üçlü İttifak'tan kaynaklanan memnuniyetini görmek mümkündür:

“Türkiye Cumhuriyeti ile ittifakı İngiliz milletinin samimiyetle karşıladığını görmek bizi çok sevindirmiştir. Bu ittifakı ilham eden siyasete yardımından dolayı bilhassa İngiliz matbuatına müteşekkirim. İttifaka karşı duyguları samimi olduğu kadarda, giriştiği taahhütleri yapmak azminde olan Türk milletinde, İngiliz milleti sadık bir müttefik bulacaktır. İki millet arasındaki eski dostluk müşkül seneler içinde de Türk Milleti'nin kalbinde derin köklerini muhafaza etmiştir. İki memleket her sahada ki menfaatlerini temin noktasında ve cihan sulhunun korunmasında el ele yürüyebilmek için o dostluğun tekrar ihyasına itimatla bakıyoruz.” (Aydemir, 1993: 125-126).

Üçlü İttifak Antlaşması ile Türkiye yayılmacı Alman ve İtalyan tehditlerine karşı kendini güvence altına almıştır. Bu antlaşmayı imzalarken Sovyet Rusya'nın tepkisini çekmemek için, bu antlaşmaya Sovyet Rusya'nın da dahil olmasını istemiş, fakat görüşmeler olumsuz geçmiştir.

2.2.1 1939-1945 Yılları Türkiye-SSCB İlişkileri

1939 yılından sonra Türk-Rus ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Daha çok uluslararası düzeyde süren ilişkilerde Türkiye, tarafsızlığını koruma çabası içine girmiştir. Kutuplaşan dünyada Türkiye, özellikle 1939 yılında Nazi-Sovyet Paktı'ndan rahatsız olmuştur. Nazi-Sovyet yakınlaşmasından sonra Türk dış politikası Yeni bir evreye girmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye, Batılı devletlere daha çok yaklaşmış ve bunun sonucunda Sovyetler Birliği ile ilişkiler gerginleşmiştir (Deringil, 1994: 80). Rusya, 1939 Ağustos'undan itibaren hem Balkan Antantını önemsemeyerek Besarabya üzerindeki emellerini açığa vurmuş, hem de Polonya'nın bir bölümünü işgal etmiştir. Bununla beraber Rusya, küçük Baltık Devletleri'nin dışişleri bakanlarını Moskova'ya davet etmiş ve bu devletlerde Rusya'ya kara ve hava üsleri kurma izni veren karşılıklı yardım paktları imzalamıştır (Burçak, 1946:

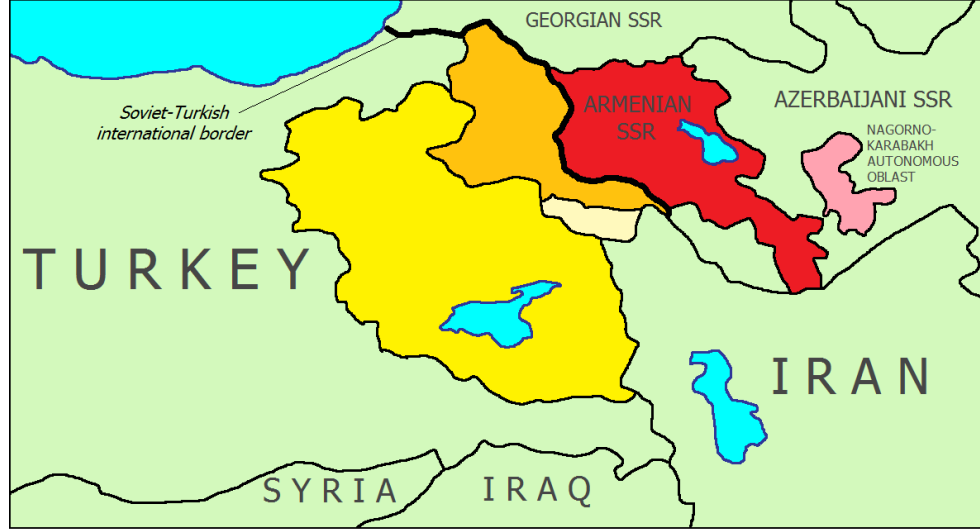
97). Bununla da yetinmeyen Rusya, Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu Moskova'ya davet etmiştir. Rusya, 25 Eylül 1939 tarihinde Moskova'ya giden Saraçoğlu'ndan Çanakkale'nin (Boğazların) birlikte savunulması yolunda bir pakt imzalanmasını, Karadeniz'de kıyısı bulunmayan devletlerin savaş gemilerinin Boğazlardan geçirilmeyeceğine dair garanti verilmesini istemiştir (Erendil, 1975: 119). Stalin buna karşılık Türkiye'ye toprak vermeyi teklif etmiştir. Stalin, Yunan Adaları'nın Türkiye kıyılarına yakın olanların Türkiye'ye verilmesi gerektiğini ve 12 Ada'nın ya Türkiye'ye bırakılmasını ya da Yunanistan ile Türkiye arasında bölüşülmesi gerektiğini savunmuştur (Burçak, 1983: 90). Rusya'nın Montrö Boğazlar Sözleşmesi üzerinde istediği değişiklikler Saraçoğlu tarafından "Türkiye'nin Hünkâr İskelesi misalini hiçbir zaman tekrarlamayacağı" belirtilerek reddedilmiştir. 1939 yılında Türk-Rus ilişkileri iyice gerginleşmiştir. Bunun sonucunda Londra basını, Türkiye ve Sovyetlerin bir savaşın eşiğinde olduğu iddialarında bulundu. Bu iddialara karşılık Başbakan Refik Saydam Türk-Sovyet ilişkileri için:

"Şu son günlerde dolaşan gizli amaçlı rivayetlere rağmen, Sovyetler Birliği ile ilişkilerimizde bir değişiklik yoktur. Herkesin ancak şahsi adına teminat verebileceği bir anda yaşamaktayız. Bizim kendi hesabımıza Sovyetler Birliği'ne harp ilan etmek niyetimiz katıyen yoktur. Sovyetler Birliği'nin de Türkiye'ye karşı tecavüze geçeceği hakkında hiçbir delil mevcut değildir" (Erkin, 1968: 160)

açıklamasında bulunarak savaş iddialarına son vermiştir. İtalya'nın 1940 Haziran'ında İngiltere ve Fransa'ya karşı savaşa girmesi nedeniyle Akdeniz'in güvenliği tehlikeye girmişti. Böylece Türkiye'nin savaş karşısındaki durumu da değişmişti. Fakat Türkiye, Sovyetler Birliği'ne karşı girişilecek silahlı bir mücadeleye sürüklenmemek için savaşa katılmamıştır. Sovyet-Alman Savaşı'nın ortaya çıkmasıyla birlikte, Türk-Sovyet ilişkileri de yeni bir döneme girmiştir. Bugüne kadar Türkiye, Moskova'nın savaş tutumunu büyük bir kaygı ile izlerken, bundan sonra geleceğe kaygı ile bakan Rusya olacaktı. Alman propagandasına karşı Rusya, Türkiye'ye iyi niyet gösterisi çabası içine girdi. İran'ın işgaline hazırlanan Sovyet Rusya, tarafsız bir politika izleyen Türkiye'yi endişelendirmemek için 10 Ağustos 1941 tarihinde Ankara'ya, İngiltere ile birlikte ortak bir nota verdi:

“ Sovyet Hükümeti Montrö Antlaşması’na sadakatini teyit eder ve Türk Hükümeti’ni hiçbir saldırgan niyeti olmadığı ve Boğazlar konusunda hiçbir talebi bulunmadığı konusunda temin eyler. Sovyet ve İngiliz Hükümetleri Türkiye Cumhuriyeti’nin toprak bütünlüğüne riayet etmeye amadedirler. Türk Hükümeti’nin savaşa sürüklenmemek hususundaki arzusunu tamamen anlayarak Rus ve İngiliz hükümetleri, Türkiye bir Avrupa devleti tarafından saldırıya uğradığı takdirde ona her türlü yardım ve müzaheretini yapmaya hazır bulunacaktır” (Burçak, 1983: 137).

Rusya, bütün bu iyi niyet gösterisine rağmen, savaşta elde ettiği üstünlükle Türkiye’yi tarafsızlık politikasından dolayı eleştirmiş ve baskı altına almaya çalışmıştır (Tacıbayev, 2002: 163). İkinci Dünya Savaşı sürerken gerek Rusya, gerekse İngiltere Türkiye’yi savaşa girmesi için ikna etmeye çalışmıştır. Türkiye fiili olarak savaşa girmemiştir. Ancak savaş sona ermeden kısa bir süre önce Müttefikler tarafına katılmıştır. Türkiye fiilen savaşa katılmadan galip devletlerle San Fransisko Konferansı’na gitmeye hazırlanmıştır. Böylece hem savaş sonu dünyasına verilecek düzende bir rol sahibi olacak, hem de Birleşmiş Milletler’in kurucu sıfatıyla o topluluk içinde yerini alacaktı (Burçak, 1983: 172). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’nin içinde bulunduğu konum Rusya’nın hoşuna gitmemiş ve Türkiye karşıtı propagandasını arttırmıştır. Rusya, 1925 tarihli Türkiye-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktı’nı feshettiğini açıklamıştır. Türkiye’ye verilen notada: “özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan esaslı değişmeler sebebiyle, bu antlaşma artık yeni şartlarla uymamakta ve ciddi değişikliklere ihtiyaç göstermektedir” denilmekteydi (Çobanoğlu, 1988: 138). Şekil 2.2’de görüldüğü gibi Sovyetler Birliği Türkiye’den toprak talebinde bulunmuş ve Kars, Ardahan’ın kendisine geri verilmesini istemiştir.

Territorial claims of the Soviet Union to Turkey in 1945-1953

Kaynak:https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Bo%C4%9Fazlar%C4%B1_krizi#/media/File:Soviet_claims_to_Turkey_in_1945-1953.png

ŞEKİL 2.2: SSCB'NİN TOPRAK TALEBİ, KARS VE ARDAHAN

Sovyetler Birliği'nin toprak talepleri ve Boğazlar ile ilgili isteklerine karşın Türk hükümeti, "herhangi bir antlaşmayla toprak veya üs verilmesinin söz konusu olamayacağı gibi Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde de bir değişikliğin mümkün olamayacağı" cevabını vermiştir (Burçak, 1946: 177). Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de: "Türkiye'nin bir karış toprağını bile vermeyeceğini, gerekirse şerefleri ile öleceklerini" ilan etmiştir (Erendil, 1975: 119). Montrö Antlaşmasından sonra Sovyet Rusya'nın Türkiye ile ilişkileri bozulmaya başlamış ve savaş sonunda artacak tehditlere zemin hazırlamıştır.

2.3 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI (1939-1945)

Birinci Dünya Savaşı sonunda çözülemeyen sorunlar İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanmasına neden olmuştur. 1930 yılından itibaren Avrupa'da yaşanan revizyonist ve anti-revizyonist gruplar arasındaki askeri, siyasi, ekonomik çekişmeler dünyayı

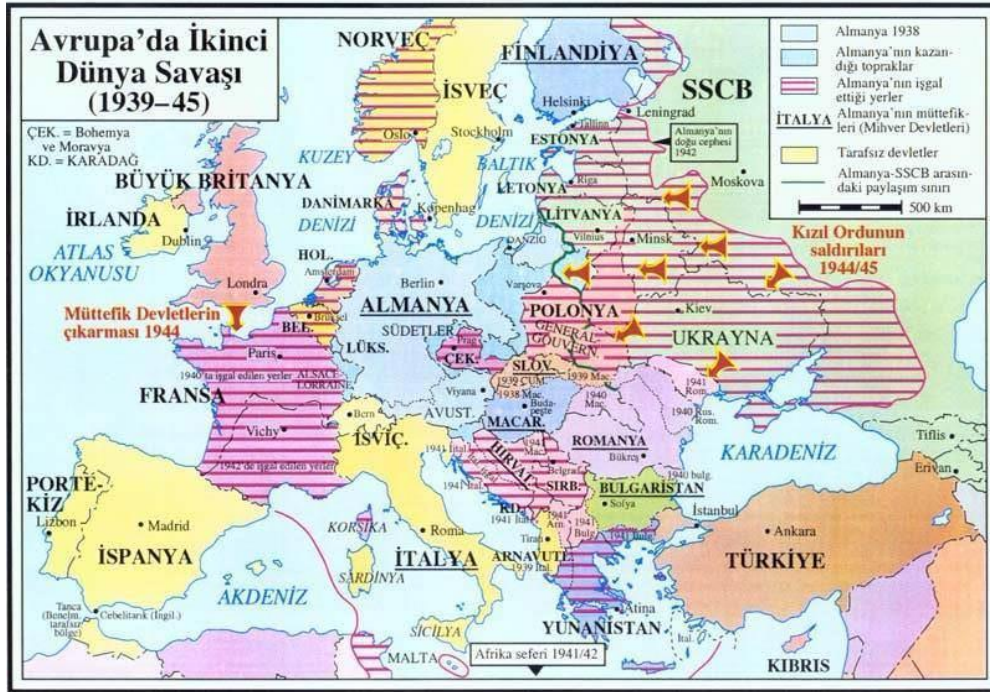
İkinci Dünya Savaşı'na götürmüştür. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin dış politikası, Lozan sonrası kurulan düzeni korumak ve güçler arasında denge kurmak olmuştur. Özellikle Lozan sonrası dönemde, İtalya ve Almanya'nın yayılmacı politikalarından endişe duyan Türkiye, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalayarak bu bölgede hem egemenlik hakkına sahip olmuştur hem de İngiltere ile ilişkilerini geliştirmiştir (Al, 2014: 100-101). Bu dönemde kurulan ittifakların ana nedeni, yayılmacı Almanya ile Arnavutluk'u işgal etmek isteyen İtalya olmuştur. Sovyetlerden aradığı desteği bulamayan Türkiye, İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifak Antlaşmasını imzalamışlardır.

2.3.1. Alman Üstünlüğü

Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan düzen, Almanya'nın hızla silahlanması ve Versay Antlaşması'nı tanımayarak Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi ve Avrupa'da Almanların yaşadığı yerleri Almanya'ya bağlaması ile bozulurken, İtalya'nın "Büyük Roma İdeali" ile genişleme çabaları ve ileride Almanya ile İtalya'nın yanına Japonya'nın da katılacağı bir ittifakı oluşturmuştu (Yılmaz,1999: 17). Mihver Devletleri olarak anılan Almanya, İtalya ve Japonya İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olmuşlardır.

1 Eylül 1939 günü Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı başladığında Türkiye'nin temel endişesi ulusal egemenliğine ve toprak bütünlüğüne zarar gelmeden bu badireyi en güvenli şekilde atlatabilmektir. Fakat 1945 yılına kadarki gelişmelerin hiç de kolay olmadığını söyleyebiliriz. Sovyet Rusya ve Almanya ordularının ortak saldırısına uğrayan Polonya'nın herhangi bir şansı yoktu. Sovyetler 17 Eylül de Polonya'ya saldırdıktan sonra, Letonya, Litvanya ve Estonya'yı Ekim 1939'da işgal ederek Finlandiya'ya yöneldiler. Finlandiya başına gelecekleri bildiği için Almanya'dan yardım istemiş fakat aradığı desteği bulamamıştır. Sovyetlerin Finlileri Moskova'ya görüşmeye çağırması üzerine bu sefer Amerika'dan yardım isteyen Finlandiya, Amerika'nın: "Amerika, başka devletlerin kendi aralarındaki sorunlarına karışmaz" demesi üzerine çaresiz kalmıştır. Finlerin Sovyetlerle müzakere etmelerine rağmen görüşmeler olumsuz sonuçlanmış ve Sovyet saldırısına uğramışlardır. Finlilerin sert direnişi karşısında 4 ay kadar bir zaman kaybetse de sayısal üstünlükleriyle Finlandiya'yı da devre dışı bırakmayı başarmışlardır (Oran, 2001: 409). Batı cephesinde ise İngiltere ve Fransa,

Almanya'nın Polonya'ya saldırısından 2 gün sonra Almanya'ya savaş ilan ettillerse de 6 ay süreyle herhangi bir çatışmaya girmediler. Almanya'nın karşılık vermemesinde Polonya'da meşgulken batıda savaşı fiilen başlatmak istemediler. Şekil 2.3'te görüldüğü gibi Almanya'nın Polonya işgaliyle başlayan İkinci Dünya Savaşı geniş topraklara yayılmaya başlamıştır. Haritada taralı alanlar Almanya'nın işgal ettiği ülkeleri, mavi alanlar ise Almanya'nın kazandığı bölgeleri göstermektedir. Türkiye savaş dışı olduğunu her fırsatta dile getirmiş, Üçlü İttifak Antlaşması'na göre İngiltere ve Fransa'ya yardım etmesi gerekirken, Ek-2 no'lu maddeyi ve İngiltere'nin söz verdiği askeri yardımı yapmamasından ötürü savaşa girmemiştir.

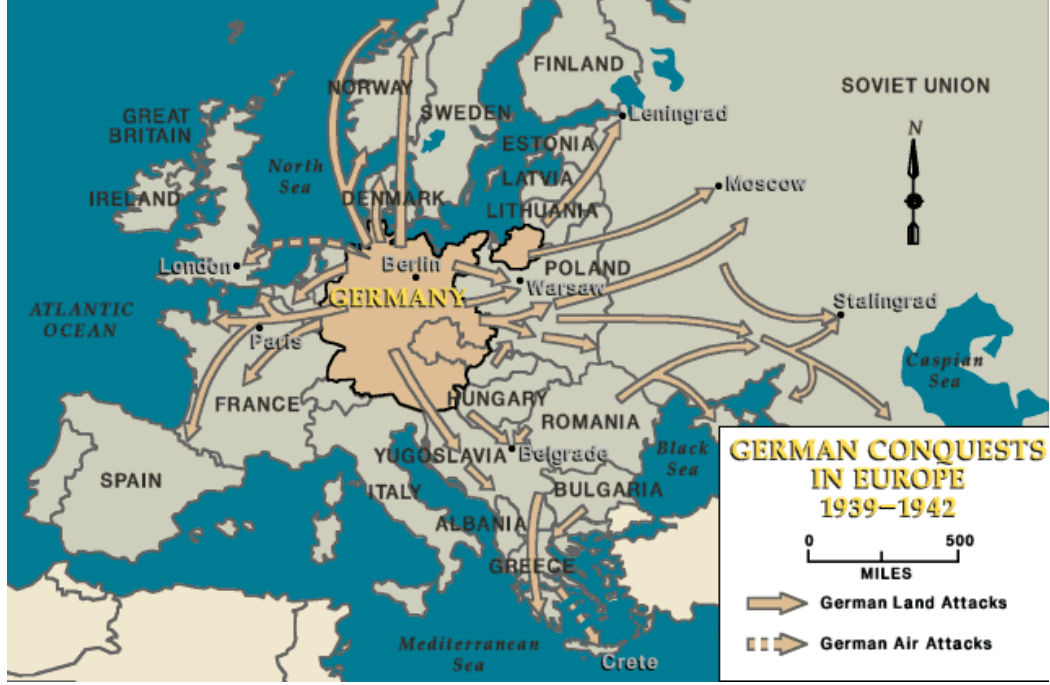

Kaynak: <http://irfgzr2.tr.gg/2--D-Ue-NYA-SAVA%26%23350%3BI.htm>

ŞEKİL 2.3: AVRUPA'DA İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Polonya'nın işgaliyle başlayan savaş, Almanların yıldırım savaşını batıda başlatmasıyla devam etti. Almanya Polonya'ya saldırısından sonra İngiltere ve Fransa'ya yönelmek istemiştir. Fakat Alman komutanlar bunun kolay olmayacağını söylüyorlardı. 1940 yılında Almanya, Danimarka ve Norveç'i işgal etti. Çünkü aksi bir durumda Danimarka ve Norveç'in Batılıların eline geçmesi Almanya'nın savaş durumunu etkileyebilirdi. İlerlemeyi yavaşlatabilirdi. Şekil 2.4'te görüldüğü gibi

Almanya'nın hızla ilerleyişi görülmektedir. Almanya Polonya işgalinden sonra, Danimarka ve Norveç'i de topraklarına katmıştır. Sonraki hedefi Belçika, Fransa ve İngiltere olmuştur.

Kaynak: http://www.ushmm.org/wlc/tr/media_nm.php?ModuleId=10005137&MediaId=270

ŞEKİL 2.4: ALMAN ÜSTÜNLÜĞÜ YILLARI

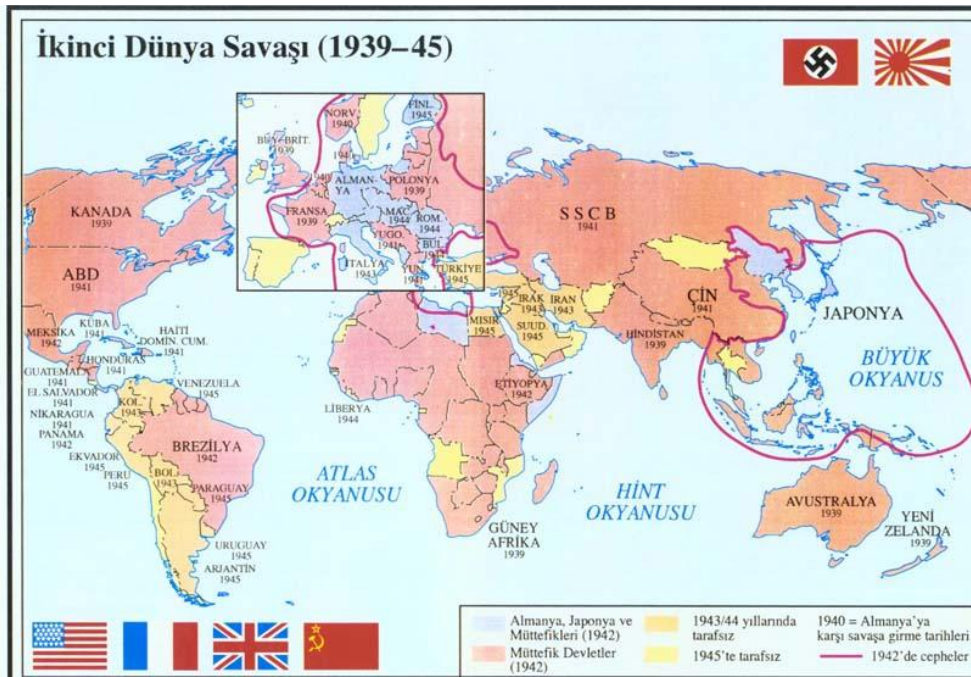
Norveç'teki başarısızlıktan dolayı İngiliz Başbakanı Chamberlain 10 Mayıs 1940'da istifa etti ve hükümeti Winston Churchill devraldı. Almanya, savaşı kısa sürede bitirmek istediği için aynı gün Hollanda, Belçika ve Fransa'ya saldırdı. Hollanda sadece 4 gün dayanırken, Belçika yardıma gelen İngiliz güçleriyle bir süre daha direndi. Fransızların, Maginot Hattında siper savaşı taktiğiyle Almanları beklerken, hiç beklemedikleri şekilde bir yenilgi aldılar. Fransızlar, savaş başladığında Almanların kuzeyden savunmasız Belçika sınırından saldıracaklarını hesaplamışlar ve güçlerinin büyük bir bölümünü bu bölgeye kaydırmışlardı. Fakat Almanlar ise Ardennes'de Fransız hatlarını yarararak "aşılmaz" Maginot Hattını geçtiler ve Belçika sınırına yığılmış Fransız ordularını arkadan sararak teslim aldılar. İngiltere, Fransa, Belçika ve Hollanda ordularının toplam gücü Alman ordusunun gücüne eşit sayılabilirdi fakat teçhizat, silah ve tecrübe açısından Alman ordusu daha üstündü (Oran, 2001: 410). Bu devletler bu yüzden Almanlara karşı uzun süre dayanamadılar.

Paris'in 14 Haziranda "yıkıma uğramaması" için tesliminden 6 gün sonra Fransa teslim oldu. Ülkenin kuzeyi Almanlar tarafından işgal edilirken güneyde Vichy kentinde Nazi yanlısı bir hükümet kuruldu. Almanlar Fransızlara teslim belgelerini 1918'de Almanya'nın teslim antlaşmasını imzaladığı Compiègne ormanında, aynı tren vagonunda imzalatılarak Birinci Dünya Savaşı'nın intikamını aldılar. Fransa'nın düşmesiyle birlikte 1940'da Almanya ve İtalya'nın karşısında sadece İngiltere kalmıştı. Eğer Almanya, İngiltere'yi işgale kalkışmış olsaydı, silah ve teçhizatlarının çoğunu Fransa'da bırakarak çekilen İngiltere'nin Almanya karşısında şansı olmazdı. Fakat Avrupa'nın kolayca teslim olduğunu gören Almanya İngiltere işgalini erteledi. İngiltere'nin bir ada devleti olması bütün askeri stratejisini değiştirmesine sebep oldu. İngiltere ancak istila edilerek işgal edilebilirdi. İngiltere taarruzu 31 Ekim'e kadar sürmüştür. Bu savaşta İngiltere teslim olmayacağı gibi Alman hava kuvvetlerine de büyük kayıplar vermiştir. Almanların İngiltere'yi hafife almaları ve fırsatları iyi değerlendirememiş olmaları yüzünden İngiltere işgali gerçekleşmemiştir ve Almanlar bu savaştan vazgeçmiştir.

Almanya'nın İngiltere mağlubiyetinden sonra sıra artık Sovyetlere gelmişti. 1940-1941 kışı boyunca Sovyet Rusya'ya saldırı hazırlıklarını tamamlamakla meşguldü. Almanların 1939'da Sovyetlerle yaptığı Saldırmazlık Antlaşması, Almanların batıda Fransa ve İngiltere ile meşgulken doğuda herhangi bir sorun çıkmaması için yaptığı ustaca bir manevraydı. Batı işgalini bitiren Almanya için Sovyetlere yönelme vakti gelmişti. Almanlar önce güney kanadını güvenceye almak istiyorlardı. Almanlar ile savaşacak durumu olmayan Macaristan, Romanya ve Bulgaristan Almanların tarafına geçerken, İtalya'da Yunanistan'a saldırdı. Bunun üzerine Yunanistan'da zor durumda kalan İtalya'nın yardımına gelen Almanya Mart ve Nisan 1941'de Yunanistan, Yugoslavya'yı ve ardından da Girit'i ele geçirdi. Almanya, Sovyetleri bitirmek, Sovyetler de tükenmiş bir Avrupa'ya yerleşmek istiyordu. 22 Haziran 1941'de Almanya Sovyet Rusya'ya savaş açmıştır ve savaşın birkaç hafta içinde biteceğini düşünmüştü. Kısa sürede Moskova sınırına kadar ilerlediler. Fakat zorlu kış şartları ve Sovyet ordusunun başarılı direnişi Almanların yavaşlamasına neden oldu (Sönmezoğlu, 2011: 452). Bu savaş ile Almanya'nın üstünlük yılları sona ermiştir. Sovyet Rusya'nın İngiltere ve ABD ile işbirliği yapması Nazi Almanya'sını bozguna uğratmıştır.

2.3.2. Savaşta Denge Dönemi

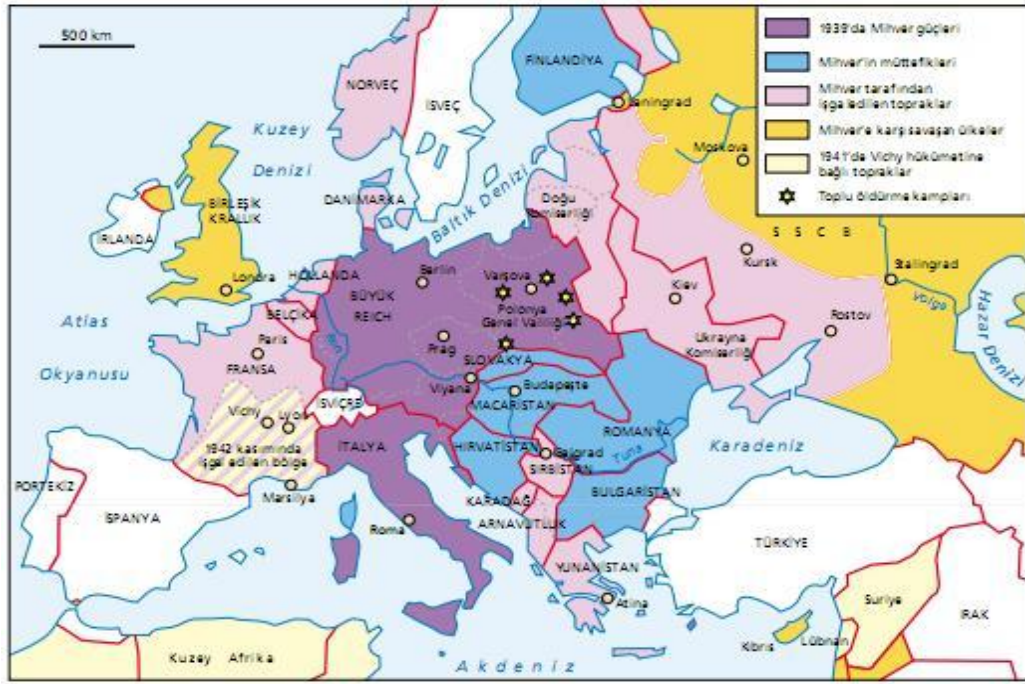
Balkanlarda aylarca zaman kaybeden Almanya, Haziran 1941’de üç ayrı koldan Sovyet sınırını geçtiler. Tarihteki bu en büyük savaş harekâtında 3.000.000 Alman askeri 5.000.000’lük Kızıl Ordu’yu hızla geri çekilmeye zorladı. Fakat Sovyetler, geri çekilirken her şeyi yakıp yıkmış, Alman ordularına büyük sıkıntı yaşatmışlardır (Oran, 2001: 412). Bu Almanların ilerleyişini yavaşlattı. Kıta Avrupa’sının ve Kuzey Afrika’nın büyük kısmının Alman işgalinde olduğu ve SSCB’nin her an teslim olmasının beklenildiği bir dönemde Almanların yenilebileceğini düşünmek imkânsız bir hayal olurdu. Fakat SSCB beklenildiği gibi kısa sürede teslim olmadı. Aradan 6 ay geçmesine rağmen savaş devam ediyordu ve Alman ordularını 1941’in erken gelen sert kışı vurmıştu. Bu durum sonucunda Almanlar bir süre durakladılar. Sovyetler, Amerika ve İngiltere’den gelen yardımlarla Almanları bir süre daha oyalamayı başardılar. Almanların gerilemesini sağladılar. Şekil 2.5’te görüldüğü gibi Mihver Devletler mavi renkle, Müttefik Devletler ise kırmızı renkle gösterilmiştir. Denge Döneminde Almanya ilerleyişi yavaşlamış, Müttefiklerin karşı atakları başlamıştır.

Kaynak: <http://aygunhoca.com/tarih-haritalari/87-2dunya-savasi-haritalari/467-2-dunya-savasi-haritasi.html>

ŞEKİL 2.5: MİHVER VE MÜTTEFİK DEVLETLER

7 Aralık 1941 tarihinde Japonlar ABD'nin Pearl Harbor'daki donanmasına saldırdılar. Bu saldırı ile ABD savaşa girmiş, Avrupa savaşı olarak başlayan mücadelenin dünya savaşına dönüşmesine neden olmuştur. Alman Sovyet Savaşı ise, 1942 yılında, her iki taraf için de önemli olan Kafkas petrol yataklarına ve stratejik öneminden çok prestij için mücadele edilen Stalingrad'a kaymıştı. Ruslar, Stalingrad'da ikinci kez Almanlara Rus kışını yaşattı. Toprak, tankların hareket edebileceği kadar donduğunda, Rus tankları yarım milyonluk Alman ordusundan kalan 90.000 kişiyi de çevirerek teslim aldı. Bu Alman ordusunun o zamana kadarki en büyük yenilgisiydi ve savaşın kaderini değiştiren olay oldu (Oran, 2001: 413). Doğu cephesinde Almanların üstünlüğü sona ermiş, Sovyet Rusya ilerlemeye, Almanya geri çekilmeye başlamıştır. 1943 yılında Kafkasya Almanlardan temizlenmiştir. Şekil 2.6'da görüldüğü gibi işgal altındaki Avrupa ve Mihver'e karşı savaşan ülkeler gösterilmiştir.

İşgal altındaki Avrupa, Ekim 1942.

Kaynak: <http://listem.weebly.com/resimler1.html>

ŞEKİL 2.6: İŞGAL ALTINDAKİ AVRUPA

Sovyetlerin Stalingrad'daki başarılarından sonra, Churchill, 1942 yılı sonları ile 1943 yılı başlarında Türkiye'yi savaşa sokma konusunda yeniden ısrarlı bir tutum takınmaya başlamıştır (Howard, 1967: 230-231). Türkiye'nin savaşa girmesi

durumunda Almanya için büyük önem taşıyan Romen petrol sahaları Türk üslerinden rahatlıkla vurulabilecekti ve bu durum Almanya'nın işini daha da zora sokacaktı.

2.3.3. Müttefiklerin Üstünlüğü

1943 yılında İtalyanlar Mussolini'yi devirerek Müttefiklerle ateşkes imzaladılar. İtalya savaştan çekildiği halde, Alman direnişi Nisan 1945'e kadar devam etmiştir. Kızıl Ordu'nun 1942 yılının Kasım ayında başlayan genel saldırısı sonrasında Alman ordusunun 1943 yılında Stalingrad'da yenilmesi Almanların gerilemesine neden olmuştur. Müttefiklerin Kuzey Afrika'da da başarılı olması Müttefiklerin ve Mihver Devletleri'nin Türkiye üzerindeki politikalarının değişmesine yol açmıştır. Müttefikler Türkiye'nin kendi yanlarında savaşa girmesini isterken, Mihver güçleri de savaşın bu son aşamasında Türkiye'nin savaş dışı tutumunu sürdürmesi için faaliyet göstermişlerdir (Koçak,1986:141). Türkiye'nin savaşa girmesi durumunda, yeni bir cephenin Müttefik devletlerin işini daha da kolaylaştırıcaktı.

1943 ve 1944 yıllarında Sovyet orduları çok yavaş da olsa işgalci Alman güçlerini geri püskürtmeye devam ettiler. Stalin, Rusya üzerindeki baskının azaltılabilmesi için Müttefiklerden ikinci bir cephe açması konusunda baskı yapmaktaydı. İngiliz ve Amerikan güçleri bir taraftan hazır olmadıklarını bahane ediyor, bir taraftan da Sovyetlerin biraz daha güçsüzleşmesini bekledikleri için Avrupa'ya çıkarmayı geciktiriyorlardı. İngilizler 1943'te çıkarlarının birbirine karşı olduğunu kabul ettiği iki devlet Türkiye ve Rusya'yı müttefikleri arasında görmek gibi inanılmaz bir durumla karşı karşıya kalmışlardı (Weisband, 2000: 45). Şekil 2.7'de görüldüğü gibi Alman güçleri geri püskürtülmeye başlanmış, Müttefiklerin karşı atak saldırıları devam etmiştir.

Kaynak: http://www.ushmm.org/wlc/tr/media_nm.php?MediaId=271

ŞEKİL 2.7: ALMANYA'NIN YENİLGİSİ

Müttefik Devletlerin 14-25 Ocak tarihlerinde yaptıkları Kazablanka Konferansı'nda, savaşın genel seyri ve Türkiye'nin savaşa katılmasının sağlanması konuları geniş bir şekilde yer almıştır (Weisband, 1974: 133-152). Bu konferansta kararlaştırıldığı şekilde İngiltere Başbakanı Churchill Türkiye'yi savaşa sokabilmek için Müttefikler adına Adana'ya gelerek İnönü ile görüşmüşse de Türk heyetini ikna edememiştir (Yılmaz, 1999: 22). 30-31 Ocak 1943 tarihindeki Adana görüşmelerinde Churchill Almanya'nın kesin yenilgisi için Türk topraklarından ve üslerinden faydalanılmasının gerekli olduğunu ileri sürmüş ve Türkiye'nin muhtemel bir Sovyet tehdidine karşı korunabilmesi için en güvenli yolun savaşa katılması olduğunu söylemiştir. Bu yeni durum Türkiye'yi savaşa girmeme kararlılığından vazgeçmeden Müttefikler lehine bir eğilim içine girmeye zorlamıştır. Müttefiklerin aksine Türkiye iki cephede birden (Mihver ve SSCB) tehdit altındaydı. İnönü, bu dezavantajı başarıyla kullanarak Türkiye gibi jeopolitik ve jeostratejik konumu ve önemi büyük bir ülkenin savaşa girmesi durumunda karşı tarafta işgal edilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Türk ordusunun da bu durumu engellemede yetersiz kalabileceği ihtimalinden dolayı savaşa girilemeyeceğini ifade ederek bu hususu orduya savaş teçhizatı alabilmek için kullanmıştır (Oran,2001:395). Churchill, Türk ordusunun hazırlıksız olduğunu kabul etmiş, eksikliklerin giderileceğini ve sonrasında Türkiye'nin savaşa katılmasını dolaylı yollarla da olsa istemiştir (Sönmezoğlu, 2011: 456-457).

Türkiye'nin savaşa girmesi durumunda yeni cepheleler açılacak, Müttefik güçleri Türkiye'deki üsleri rahatça kullanabileceklerdi.

Churchill, Türkiye'nin askeri hazırlıklarının tamamlanarak İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri yanında savaşa girmesini istemiştir. Savaş sonrası dünyada kurulacak barış masasının asli öğelerinden birisi olarak yeni dönemde daha güvenli bir konuma sahip olacağından ve böylece Sovyetler Birliği ilgili endişelerinin de giderilebileceğinden söz etmiştir (SSCB Dışişleri Bakanlığı, Belge No:109) Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde yapılan bu baskılar zamanla şantaj dönuşmüş, savaş sonrası dönemde Sovyet tehdidine karşı koyabilmesi için savaşa girmesi gerektiği söylenmiştir. Yoksa Sovyet tehdidi ile baş başa kalacağı Türkiye'ye Churchill tarafından hatırlatılmıştır.

Müttefiklerin gözünde Türkiye, 1943 yılı başından itibaren izlediği tarafsız politika ile müttefik davasına zarar vermeye başlamış ve bu politika artık Almanya'nın yararına sonuçlar doğurmuştur. Türkiye, Balkanlar üzerinden Avrupa'ya girmeyi planlayan müttefik ordularının önünde bir engel durumundaydı ve bu tutumuyla, Alman Ordusu'na yardımcı olmuştur (Koçak, 1986: 165). Oysa Türkiye o günlerde Mihver Devletleri'nin tehdidi altındaydı. Yani Türkiye'nin savaşa girmesi Alman saldırısı ile karşı karşıya kalmasını beraberinde getirecekti. İngiltere'nin Rodos ve çevresinde kontrolü sağlamaya yönelik faaliyetlerinde İtalyanlara karşı başarılı olmasına karşılık Almanların adaları zorlanmadan ele geçirmeleri, Almanya'nın hala Türkiye için bir tehdit unsuru olduğunu göstermişti (Weisband, 2000: 67). Türk devlet adamları ise, Sovyet tehdidine karşı güvence istedikleri gibi Türk ordusunun modernize edilmesinin gerekli olduğunu ileri sürmüşler ve istekleri Churchill tarafından kabul edilmişti (Akandere, 1998: 289). Savaşa katılabilmek için bu eksikliklerin giderilmesi gerekiyorsa da Türkiye'yi endişelendiren asıl sorun, savaş sonrası oluşan yeni düzende Sovyetlerin güçlü bir şekilde karşısına çıkmasıydı. Bu sebeple Türkiye savaş dışı kalmak istediğini yinelemiştir.

18 Ekim-1 Kasım 1943 tarihinde yapılan Moskova Konferansı'nda Sovyetler Birliği, Türkiye'nin savaşa dâhil edilmesi konusunda kararlı tutumunu sürdürmüş ve Moskova toplantısında Türk havaalanlarının Müttefikler tarafından kullanılmasına ve 1943 yılı sonuna kadar Türkiye'nin savaşa dâhil edilmesine karar verilmiştir (Bilge,

1992: 188-191). Böylece Almanya'nın en kısa zamanda mağlup edilebilmesi kolaylaşacaktı (Howard, 1967: 239-241). Fakat Amerika tarafı ise Türkiye'nin savaş dışı kalmasından yanaydı (Weisband, 1974: 205). 5 Kasım 1943'te Kahire'de yapılan konferansta yine İngiltere "Sovyet Kozunu" ileri sürmüş ancak Türkiye, yeteri kadar yardım yapılmadıkça kesinlikle savaşa katılmayacağını Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu aracılığı ile müttefiklere bildirmiştir (Ekinci, 2002: 656). Çünkü Türkiye'den kalkacak İngiliz uçakları Almanları çileden çıkarabilirdi ve olası bir Alman saldırısında ülke halkına bu durumu açıklamasını mümkün olmayacaktı.

Müttefik Devletlerce 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihleri arasında yapılan Tahran Konferansı'nda yine hava alanı isteği ve 15 Şubat 1944 tarihine kadar Türkiye'nin savaşa sokulması yönünde karar birliğine varılmıştı. Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İngiltere Başbakanı Winston Churchill ve ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt arasında Kahire'de yapılan görüşmelerde baskıların artması üzerine Türkiye ilk defa prensip olarak savaşa katılmaya razı olmuş ancak bu durum Türk ordusuna gerekli silah ve donanımın temini koşuluna bağlanmıştır (Uçarol, 1995: 646). Türkiye ayrıca savaş içinde ve sonrasında Sovyetlerin tavrının belirlenmesini ve bu konuda müttefiklerin kendisine güvence vermesini istemiştir.

Bu görüşmelerde İngiltere'nin Türkiye ile ilgili isteklerini ABD'nin onaylamadığını gören Türkiye bu ayrılığı değerlendirmiştir. Ayrıca Türkiye savaş sonrasında Avrupa'da dengenin bozulmasını istememekteydi. Almanya'nın tamamen yenilmesi ki, müttefikler "Kayıtsız Şartsız Teslimiyet" istiyorlardı, ortaya güçlü bir Sovyetleri çıkaracaktı ve bu Türkiye'nin istemediği bir durumdu. O halde gücünü böyle bir saldırıya karşı saklamalıydı. Savaş dışı kalırsa, Sovyetlere karşı hazır bir ordusu olmuş olacaktı, savaşa girdiği takdirde ise yorgun bir orduyla Sovyetlere karşı koyması zorlaşacaktı.

Kahire'de kararlaştırıldığı gibi Türkiye'nin savaşa hazırlanması için askeri heyetlerin yürüttüğü görüşmelerden sonuç alınamamıştır. 4 Şubat 1944'te kesilen bu görüşmeler İngiltere'nin Türkiye'ye karşı "soğukluk politikası" uygulamasını başlatmıştır. Türk dış politikasını yürütenler, İngiltere'yi gücendirmek pahasına savaşa girmeme yönünde kararlılık gösterirken İngiltere'nin savaş sonrasında Sovyetler ile kaçınılmaz olarak girecekleri rekabetten dolayı ve İngiltere'nin çıkarları gereği Türkiye ile iyi ilişkilere gireceğine inanmaktaydılar (Yılmaz, 1999: 23). 1944

yılı içerisinde Türkiye, Müttefikler ile olan ilişkilerini düzeltmeye önem vermiştir. Bu çerçevede, Türkiye'nin Almanya ile olan ilişkilerinde Müttefikleri rahatsız etmemek adına daha dikkatli olduğu hissedilmektedir (Sönmezoğlu, 2011: 468). Türkiye'nin Almanya olan krom ihracatını azaltması ve sonrasında tamamen durdurması İngiltere ve Amerika tarafından memnuniyetle karşılanmış ve olumlu havanın tekrar oluşmasını sağlamıştır. Türkiye, Almanya ile olan dış ticaretinin sonlanmasıyla oluşan kaybın Müttefik Devletler ile kapsamlı bir ticaret antlaşmasıyla telafi edilmesini istiyordu. Amerika ve İngiltere, Türkiye'nin Mihver Devletlerle yaptığı ticaretini azaltması karşılığında Türkiye'ye ekonomik destekte bulunacağını söylemiştir (Howard, 1967: 260-263). Mayıs-Haziran 1944'te Türkiye, Sovyetler Birliği ile yakınlaşmaya çalışmıştır, ancak bunu fırsat bilen Sovyetler Birliği Türkiye'nin savaşa girmesini istemiştir.

1944 yılının ortalarında Almanya, askeri bakımdan gittikçe zayıflamıştır. Bunu fırsat bilen Müttefik güçleri 6 Haziran 1944'te Avrupa'ya çıkartma yapmaya başlamışlardır. Amerikan tankları Eylül 1944'de Almanya'ya girdi. Ocak 1945'de ise Sovyet tankları Danzing'den Alman sınırlarını geçerken Batılı güçler de Ren'i geçmeyi başardılar. Müttefiklerin üstünlüğü Alman topraklarında devam etti.

1945 Şubat ayında toplanan Yalta Konferansında Boğazların durumu ve Birleşmiş Milletler konusu ele alınmıştır. Konferansta alınan karara göre, Birleşmiş Milletler'e yalnızca 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya'ya savaş ilan etmiş ülkelerin katılacağını açıklamasıyla Türkiye 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir ve 4 gün sonra da Birleşmiş Milletler Bildirisini imzalamıştır. San Fransisco Konferansına katılmak isteyen Türkiye Yalta'da belirlenen şartları yerine getirmiştir. San Fransisco Konferansı'nda savaş sonrası dünya düzeninin yeniden kurulması amaçlanmıştır. Nitekim 5 Mart'ta Türkiye konferansa davet edilmiş ve Birleşmiş Milletler'in kurucu üyelerinden biri olmuştur (Balcıoğlu, 2005: 459). 7 Mayıs'ta Almanya resmen teslim olduğunda savaş Avrupa'da bitmiş, sıra Japonya'ya gelmişti (Oran, 2001: 414). Japonlar SSCB'ye başvurarak aralarında imzaladıkları saldırmazlık paktını yenilemek istediler. Böylece Stalin'in nüfuzunu kullanarak ABD ve İngiltere ile pazarlık yapabileceklerini umut ettiler. Potsdam Konferansında Stalin, konuyu Churchill ve Roosevelt'in yerine gelen Truman'a ilettiler. Fakat Truman ve Churchill koşulsuz teslimiyet konusunda kararlıydılar ve geri adım atmadılar. Bunun üzerine Amerika yönünü Asya'ya

çevirmiş olup 6 ve 9 Ağustos 1945 tarihlerinde Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine bıraktığı atom bombalarıyla hem nükleer çağa adım atmakla kalmayıp savaşın yönünü de değiştirmiştir. Bu yaşananlardan sonra Japonların 2 Eylül 1945'de kayıtsız şartsız teslimi kabul etmeleriyle savaş sona ermiştir.

3. BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÜNYA VE TÜRKİYE

3.1 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÜNYA'DA GENEL DURUM

İnsanlık tarihinin en büyük felaketlerinden birisi olan İkinci Dünya Savaşı, 5 Mayıs 1945'de Hitler'in halefi Amiral Dönitz'in, Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olduğuna ilişkin belgeyi imzalamasıyla, başladığı yer olan Avrupa'da sona erdi. Savaşın tüm cephelerde sona ermesi ise, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarından sonra, Japonya'nın 14 Ağustos 1945'de Almanya'nın kabul ettiğinkine benzer şartlarda teslim olmasıyla gerçekleşti.

Savaş Avrupa'da her açıdan büyük tahribata yol açmıştı. Her şeyden önce beş buçuk yıl süren savaşta ölen 40 milyondan fazla insanın yarısından çoğu Avrupa'da hayatlarını kaybetmişlerdi. Ekonomi açısından ilk sırada Sovyetler Birliği gelmekteydi. Sovyetlerin kaybı 20 milyon asker ve sivildi. Buna, 4,3 milyon Polonyalı, 4,2 milyon Alman, 1,7 milyon Yugoslav, 600 bin Fransız 410 bin İtalyan, 390 bin İngiliz ve sayılan tam olarak bilinmemekle birlikte 6 milyon olarak tahmin edilen Yahudi, Çingene, Macar ve diğer halkların can kayıpları eklendiğinde ortaya korkunç bir manzara çıkmaktaydı (Mee,1984: 17). Bu tablo Avrupa'nın ekonomik, sosyal ve siyasi yapısını alt üst etmeye tek başına yeterliydi. Ancak savaşın getirdiği yıkım insanların ölmesi ve sakat kalmasıyla sınırlı değildi. Savaş, uzun yılların ürünü olan altyapıyı ortadan kaldırmıştı. Özellikle kıta Avrupa'sında, köprüler, yollar ve su kanallarının büyük bölümü tahrip edilmişti. Zirai alanlar patlamamış mermiler veya mayınlarla doluydu. Fabrikaların çoğu yok edilmiş, sağlam kalanlar ise kalifiye işgücü yokluğundan çalışamaz durumdaydı. Savaş insanları yerlerinden göç ettirmişti. Ülkeler mültecilerle dolup taşmaktaydı (Sander, 1994: 176). İngiliz ve Fransız hükümetlerinin aksi yöndeki tüm çabalarına rağmen, ekonomik ve siyasi

anlamda, “Avrupa Çağı”nın geçtiğine hiç şüphe yoktu. Avrupa ekonomileri gerçek bir çöküş ile karşı karşıydılar. Savaş sırasında, Avrupa ülkelerinin toplam Gayri Safi Milli Hasılası (G.S.M.H.) ortalama %25 oranında düşmüştü. Avrupa'nın toplam dünya imalat verimi içindeki payı 19. yüzyılın başından beri tüm zamanlarda elde edilen payın altındaydı. Savaştan önce Batı Avrupa ürettiğinden 2 milyar dolar fazla mal ve hizmet tüketmekteydi. Doğu Avrupa'nın savaş sonrasında, onları Alman işgalinden kurtaran Sovyetler Birliği'nin etkisine girmesiyle, bu bölgeden sağlanan gıda maddelerinin miktarında önemli ölçüde bir düşüş yaşandı. Batı Avrupa mal ve hizmet satarak karşılığında Doğu Avrupa ülkelerinden gıda maddeleri alma imkânı yitirdi (Kennedy, 1989: 432). Tüm ülkelerde, sağlam kalabilmiş fabrikalar, savaş malzemesi üretecek biçimde düzenlenmişti. Bunların tekrar eski üretim biçimlerine dönüştürülebilmesi için gerekli olan parasal kaynak yoktu. Öte yandan, savaş boyunca toprak ihmal edildiğinden zirai üretimde verimlilik azalmıştı (Mee,1984: 18). Tarım aletleri yetersiz ve azdı. 1946'da elde edilen buğday ve patates miktarı 1938'in ancak %70'i düzeyindeydi. Batı Avrupa ülkeleri kısa vadeli bazı yatırımlarla gıda üretimlerini artırmayı hedeflemekteydiler. Ancak sert geçen 1946-1947 kışı tarım konusundaki iyimser yaklaşımları ortadan kaldırdı. Birçok ülkede ekme karnesine bağlandı, et fiyatları olağanüstü artış gösterdi. Gıda sıkıntısı özellikle, İtalya, Avusturya ve Doğu Avrupa'da had safhaya ulaştı.

Ekonomik ve sosyal buhranların yanı sıra Avrupa siyasi olarak da çok güç günler geçirmekteydi. Savaştan sonra Avrupa'daki güç dengesi, savaş öncesindekinden tamamen farklıydı. "Avrupa'nın İntiharı" bu bölgede doldurulamaz bir uluslararası ilişkiler boşluğu doğurmuştu. Ülkelerarası ilişkilerin yürütüleceği siyasi bir temel kalmamıştı (Mee, 1984: 18). Fransa ve İtalya, savaştan galip çıkmalarına rağmen dünya çapında siyasal güçlerini kaybetmişlerdi. Almanya'nın Avrupa egemenliği için yaptığı girişim çöküntüye uğramıştı. Büyük Britanya İmparatorluğu, üzerinde güneşin batmadığı topraklarını kaybetme sürecine girmişti. Aslında savaşın gerçek anlamda sadece iki galibi vardı (Kennedy,1989: 419). Hitler ortak tehlikesine karşı işbirliği yapan ABD ve Sovyetler Birliği, bu tehlike bertaraf edildikten hemen sonra, 1945 Temmuz'unda, Almanya'ya karşı kazanılan zaferin ihtişamını sergilemek istercesine Prusya'nın kraliyet merkezi olan Potsdam'da toplanan konferansta, artık birbirlerine mesafeli davranacaklarının ilk işaretlerini verdiler. İki ülke de savaşın getirdiği yıkımı ortadan kaldırmayı ve Avrupa'nın

yeniden inşasını istemekteydi, ancak savundukları ideolojilerin farklılığı onları bu ortak hedefe ulaşmada işbirliğine değil çatışmaya sevk etti. Bu çatışma, ya da yaygın adıyla "Soğuk Savaş", Avrupa'nın 1990 yılına kadar bir demir perde ile ikiye bölünmesi sonucunu doğurdu.

3.1.1. Fransa

Fransa savaşın galip devletlerindendi. Ancak bu galibiyetin maliyeti çok ağır olmuştu. Savaşın getirdiği büyük yıkım en çok ekonomide görülmüyordu. 1945 yılında Fransız dış ticaret hacmi sıfıra yakındı. Milli gelir 1938 yılındakinin ancak yansı düzeyindeydi. Döviz stokları tükenmişti. 1945 yılında 1 dolar 119 frank iken, birkaç yıl sonra Frank'ın değeri dolar karşısında üç kat daha azalacaktır (Kennedy, 1989: 429). Mart 1945'de Fransa Üretim Bakanı, "Hala acil tamiratları gerçekleştiremedik" diyerek durumun kötülüğüne işaret etmekteydi. Ülkedeki en büyük iki eksiklik, ülke içinde ulaşımın sağlanamaması ve kömür yetersizliğiydi. Bu iki eksiklik fabrikaların yeniden çalışmalarını engellemekteydi. Renault fabrikasının ürettiği kamyonlar ise lastik üretimi durduğu için yola çıkamıyorlardı. Fransa'daki ekonomik durumun kötülüğü, özellikle artan enflasyon, işsizlik ve ticari durgunluk, benzer şartlardaki tüm Avrupa ülkelerinde görüldüğü gibi, Sovyetler Birliği ile organik bağlar kurduğunu inkâr etmeyen Komünist Parti'nin giderek güçlenmesi sonucunu doğurdu. Komünist Parti'nin arkasındaki en büyük destek Fransa'daki işçi sendikalarıydı.

Savaş sonrasının karışık siyasal ortamında, Fransa'nın 4. Cumhuriyeti'nin ilk kabinesi Ocak 1947'de Paul Ramadier tarafından kuruldu. Başbakan Ramadier, savaşın getirdiği güçlüklerin toplumsal dayanışma ve uzlaşma anlayışı içinde aşılabileceği düşüncesiyle, hemen hemen tüm siyasal kesimleri kucaklayarak kabinesinde, beş Komüniste, beş Cumhuriyetçi Birlik'çiye, beş Cumhuriyetçi Halkçı Hareket'çiye ve iki Bağımsız Cumhuriyet'çiye yer verdi. Böylece geniş tabanlı bir "Milli Mutabakat" hükümeti kurmuş oluyordu (Mee, 1984: 117). Ancak, kabine içinde yer almalarına rağmen bu uzlaşmayı bozan komünistlerin, birbirini izleyen grevleri kışkırtmaları, bu arada buğday stokunun azalmasıyla beliren açlık tehlikesi karşısında ekmeğin kameye bağlanması ve böylece komünistlerin daha da güç kazanabilecekleri bir ortamın doğması karşısında, Başbakan Ramadier 4 Mayıs 1947'de kabineden komünistleri uzaklaştırdı. Ramadier'in bu hareketini yaparken ileri sürdüğü neden, komünistlerle enflasyonla mücadele ve ücret politikalarını

oluştururken anlaşmazlığa düşmesiydi. Ancak gerçek neden yükselişte olan komünistlerin hızını kesmekti. Komünistlerin uzaklaştırılması Fransa'da siyasi istikrarı sağlamadı. Hükümet, Sosyalistler, Hıristiyan Demokratlar ve radikallerin katılımıyla oluşturulan koalisyonlar arasında gidip geldi. Fransa'nın "Dördüncü Cumhuriyet'i sürekli sallantıdaydı (Peacock, 1982: 368). Siyasi istikrar bir türlü sağlanamazken, Fransız devlet adamları bir yandan da bir dizi dış sorunla karşı karşıyaydı. Bunların başında da Almanya sorunu gelmekteydi. Almanya konusunda Fransa ile müttefikleri arasında yaşanan sorunlar, birkaç yıl içinde Avrupa'nın çehresini değiştirecek ekonomik kalkınmaya yol açacak bir sistemin doğmasının sağlayan nedenlerden birisi olmuştur.

3.1.2. İtalya

1943'de "Mihver" den ayrılıp taraf değiştirmesine ve dolayısıyla galiplerin safına geçmesine rağmen İtalya'nın ekonomik geleceği çok karanlıktı. Müttefik güçler yarımada iki yıl boyunca bombalanmadık yer bırakmamışlardı. Bu bombardıman sırasında İtalyan sanayisinin %80'i yok olmuştu. 1945'de İtalya'nın G.S.M.H.'sı ancak 1911'deki düzeyine eşitti. Ekonomi 1938'e oranla %40 küçülmüştü. Gerçek ücretler 1913'deki düzeyin %26.7'sine inmişti. Sıradan bir devlet memurunun maaşı 30 dolar civarındaydı ki, tipik bir Akdeniz meyvesi olan portakal bile daha pahalıydı. Korkunç enflasyon sonucunda paranın yerini, et, ekmek, zeytinyağı, şarap gibi maddelerin takası aldı. Savaşta verilen insan kayıplarına rağmen, Habeşistan ve Libya gibi sömürgelerden dönenlerle nüfus artmış, bu da işsizliğin çoğalması sonucunu doğurmuştu (Kennedy,1989: 429). Yaşam düzeyinin son derece düşük olduğu İtalya'da açlık tehlikesi de baş göstermişti. Mussolini'ye ve faşistlere duyulan büyük nefret de yukarıda sayılan olumsuzluklara eklendiğinde, tıpkı Fransa'da olduğu gibi komünistler 1946'dan itibaren çok önemli bir siyasi güç haline geldiler. Hatta o yıl yapılan seçimlerde iktidarı, Hıristiyan Demokratlarla paylaştılar. Komünistlerin bu artan gücü, ABD'ni, Avrupa'nın çok önemli bir parçasının Sovyet etkisi altına girebileceği endişesine itti. Amerikalılar komünistlere karşı Hıristiyan Demokratlara destek verdiler. Bu desteğe rağmen komünistler hükümette yer almayı başardılar. Ancak, komünistlerin iktidar ortaklığı tıpkı Fransa'da olduğu gibi oldukça kısa sürdü. 11 Mayıs 1947'de Başbakan Alcide De Gasperi komünistler ve onların sosyalist müttefikleriyle anlaşamadığını

ileri sürerek istifa etti. Yeni kurulan hükümet üyeleri Hıristiyan Demokrat Parti'li üyelere oluşmaktaydı. Merkez ve sağdaki diğer partilerin desteği olmadan bu geçiş hükümetinin iktidarda kalması mümkün görünmüyordu. Zira 1948 seçimlerinde %40 oy alarak birinci parti olan De Gasperi'yi, %33 oyalan komünistler sallamaktaydı. Komünistler, bu büyük desteği, güney İtalya'daki köylülere, 1917 Bolşevik Devrimi'nden sonra Rusya'da yapılmış benzer şekilde tarımsal arazinin kurulacak toprak komitelerince yönetileceği vaadini vererek sağlamışlardı. Komünistleri durdurmanın bir tek yolu vardı: dış yardım. Bu yardım ise öncelikle ekonomik olumsuzlukların giderilmesi yönünde atılacak somut adımlarla sağlanabilirdi. Bu noktada De Gasperi, Amerikan Hükümeti'nden ekonomik yardım talebinde bulundu (Peacock,1982: 369). Aslında İtalya'nın talebinin ABD'ye ulaştığı günlerde, Amerikalılar sadece İtalya'ya değil ama tüm Avrupa ülkelerine yönelik bir ekonomik yardım paketi üzerinde çalışmaktaydılar.

3.1.3. İngiltere

Savaş boyunca İngiltere, büyük ölçüde ABD Kongresi'nin 11 Mart 1941'de kabul ettiği Ödünç Verme ve Kiralama Yasası çerçevesinde bu ülkeye verilen yaklaşık 31 milyar dolarlık yardımla ayakta durabildi. Her ne kadar yardımın adı bir "ödünç verme"den bahsediyorsa da İngiltere borcunu hiçbir zaman tamamen ödemedi. Japonya'nın Pasifik'te teslim olmasından sadece 1 hafta sonra ABD Başkanı Harry Truman o güne kadar 48,5 milyar dolar tutarında yardım yapılan Ödünç Verme ve Kiralama Yasası'nı yürürlükten kaldırdı. Zira karşılıksız yardım Amerikan ekonomisine çok büyük yük olmaktaydı (De Conde, 1971: 673). Ancak, Amerikan yardımının kesilmesi İngiltere'yi çok güç durumda bıraktı. Çünkü diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İngiliz ekonomisi de savaştan büyük zarar görmüştü. İkinci Dünya Savaşı'nın başından sonuna kadar savaşan tek devlet olan İngiltere'ydi. Her ne kadar 1945 Ağustos'unda Hong Kong da dâhil olmak üzere tüm sömürgelerini koruyordu ama savaşın zaferle sonuçlanmasını sağlarken kendilerini son derece zorlamışlar, altın ve dolar rezervlerini tüketmişler, ülke içindeki sanayiye yıpratmışlar, ayakta kalabilmek için Amerika'dan gelen yardıma giderek daha fazla bağımlı olmuşlardı. Savaş sonrasında da bu bağımlılık aynen devam ediyordu. İngiltere'nin dışarıdan gelen ürünlere ihtiyacı arttıkça, ihracatı giderek düştü. 1945'de ihracat, 1938'dekinin %31'i kadardı. Ticaret açığı savaş öncesinin üç katına çıkmıştı.

Ülke artık ekonomik ve siyasi olarak, “dünyanın merkezinde” değildi (Kennedy, 1989: 431). İngiltere, savaş sonrası dönemde, Amerikan yardımına, savaştakinden daha şiddetli bir ihtiyaç duyduğundan, Truman'ın yardımı kesmesi İngilizleri büyük endişe içine düşürdü. İngiltere Hükümeti, 1945 Eylül'ünde Washington'a bir heyet göndererek hibe ya da çok düşük faizli kredi arayışı içine girdi. Ancak, ileride ele alacağımız gibi ekonomik durgunluğun eşğine gelen ve bundan nasıl kurtulabileceğini o gün için hesaplamayan ABD yöneticileri bu isteği geri çevirdi. Fakat İngilizler o kadar zor durumdaydılar ki, geleneksel “Anglosakson Dayanışması” ruhu içinde ısrarla yardım istemeye devam ettiler. Yaklaşık üç ay süren bir müzakere dönemi sonuna 6 Aralık 1945'de iki ülke arasında bir kredi anlaşması imzalandı. Buna göre, ABD İngiltere'ye eşit 15 taksitte ve %2 faizle ödenmek üzere 14,4 milyar dolarlık bir kredi açtı. Kredinin ilk 5 yılı geri ödemesiz ve faizsiz olacaktı. Dolayısıyla faiz oranları otomatikman %1.63'e düşüyordu. İngilizler bu krediye karşılık olarak egemenlikleri altındaki topraklardaki ticari şartları, ABD lehine kolaylaştıracaklardı. Amerikan Kongresi'nin bu anlaşmayı onaylaması hiç de kolay olmadı. Anlaşmanın imzalanmasından itibaren yedi ay boyunca Truman yönetimi, Kongre üyelerini ikna etmeye çalıştılar. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Dean Acheson'un Kongre'de yaptığı konuşmada, bu anlaşmanın bir yardım ya da bir mükâfat değil, ileride Amerika'nın Avrupa'daki çıkarlarının en üst düzeye ulaşmasına yardımcı olacak bir “yatırım” olduğunu söylemesi üzerine, anlaşma Temmuz 1946'da onaylanarak yürürlüğe girdi (Block,1971: 73). Aslına bakılırsa, belki de İngiltere bu anlaşma ile kazandıklarından daha çoğunu kaybetti. Çünkü ABD'nin baskılarına dayanamayıp, Commonwealth ülkeleri arasında oluşturduğu “Sterling Bloğunu” kırmak zorunda kaldı. Birkaç sene sonra en büyük sömürgesi Hindistan'ı kaybedince yeniden Batı'daki büyük kuzenine bakmaya başladı. İngiltere'nin, savaş sonrasında Kıta Avrupa'sı devletlerinden belki de en büyük farkı, içeriden yükselen güçlü bir komünist akımın olmamasıydı. Savaş sırasında Muhafazakâr Parti'nin lideri ve Başbakan Winston Churchill'in, kurduğu kabinede muhalefetteki İşçi Partisi Başkanı Clement Attlee'ye de yer vermiş olması, kıtadaki siyasal ortamdan daha istikrarlı bir ortam oluşturmuştu. Savaşın bitmesinden sonra, Potsdam Konferansı sürerken İngiltere'de yapılan seçimleri “ulusal kahraman” Churchill kaybetmiş, Attlee yeni İngiliz başbakanı olmuştu (Sander,1994: 182). İktidar değişikliğine rağmen İngiltere'nin ABD ile ilişkileri gerginleşmedi. Bu da

ABD'nin Avrupa'ya dönük ekonomik planlarını, İngiltere üzerinden yürütmesi geleneğinin başlangıcını oluşturdu.

3.1.4. Sovyetler Birliği

Yukarıda da belirtildiği gibi savaşta en çok can kaybını Kızılordu ve sivil Sovyet halkı vermişti. 22 Haziran 1941'de başlayan Almanların “Barbarossa Harekâtı” ile kendisini eski müttefiki ile savaşır durumda bulan Sovyetler, 3 yıl boyunca Batılı devletlerin de ekonomik yardımıyla, Almanları Doğu Cephesinde durdurdu. Ancak Stalin'in Batılı devletlerden beklediği, ekonomik yardımdan çok, üzerindeki Alman yükünü hafifletecek ikinci bir cephenin açılmasıydı. ABD ve İngiltere biraz da bilinçli olarak bu cepheyi 1944 Haziran'ına kadar açmadılar. Bu gecikme de daha çok can ve mal kaybına ve ekonominin daha çok bozulmasına yol açtı.

Savaş bittiğinde Sovyetler Birliği'nde, Batı Avrupa'dakine benzer bir siyasal istikrarsızlık yaşanmadı. Josef Stalin ya da savaş sırasında Amerikan kamuoyunun taktığı ismiyle “Uncle Joe”, muhaliflerini iktidara geldiği ilk yıllardan beri acımasızca sindirmekteydi. Ekonomi için ise aynı istikrardan söz etmek mümkün değildi. Ekonomideki bozukluk ve müttefiklere karşı giderek artan güvensizlik, Sovyetlerin Doğu Avrupa'da “demokratik” bir “ilerlemeye” geçmelerine yol açtı. Fiziki ve psikolojik olarak tükenmiş olan Doğu Avrupa ülkeleri, Sovyet ideolojisinin yayılması için yeterli elverişliliğe sahipti (Mee,1984: 89-90). Sovyetlerin kurtardıkları Doğu Avrupa ülkelerinde komünist ideolojiyi yaymaya çalışmaları ve Komünist ideolojiye sahip siyasetçileri iktidara getirerek kendine bağlı uydu devletler kurmaya çalışmış ve bu devletlerin kaynaklarına da el koydular. Bu durum Sovyetleri ABD ile karşı karşıya getirmiş ve dünya tarihinde başını ABD ve Sovyetlerin çektiği soğuk savaş denen yeni bir dönemi başlatmıştır.

Sovyet gücünün Doğu Avrupa'ya yayılması ve buradaki ekonomik yapının sosyalist biçime dönüştürülmesi, Batı Avrupa devletleri üzerinde büyük bir baskı oluşturuyordu. Bu baskının bir boyutu ekonomik unsurlar içeriyordu. Savaş öncesinde çok üst düzeyde olan Batı-Doğu Avrupa ticari ilişkileri, Doğu Avrupa ülkelerinin dış ticaretlerini kendi aralarında yapmaya ve dışarıya mal satıp, dışarıdan mal almamaya başlayınca, bu Batı Avrupa devletlerinde bir ticaret sıkıntısı yarattı. Sovyetlerin Avrupa'ya, yani dünya ticareti için çok önemli bir pazara ve yatırım

merkezine yönelik bu tehditleri, savaş sonrasında belki de tekrar, daha önce olduğu gibi, “kabuğuna çekilecek” olan ABD’nin, Avrupa’ya ekonomik ve daha sonra da askeri güvenceler vermesine yol açmıştır.

3.1.5. Almanya

Almanya 1945 Mayıs'ında tam anlamıyla bir harabe görüntüsündeydi. Yıkımı çok büyük olan bir savaştan sonra gelen mağlubiyet, fiziki açıdan ağır kayıplara uğrayan Alman halkını, psikolojik olarak da olumsuz etkilemişti. Almanlar, akıbetlerinin ne olacağını, elleri kolları bağlı bekler durumdaydılar. Almanya İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve ABD arasında dört işgal bölgesine ayrılırken, Berlin de dörde bölünmüştü (Sander,1994: 183).

Reich’in başkentinde kurulan “Müttefik Devletler Konseyi”, ülkeyi, kendi ortak çıkarları çerçevesinde yönetmek için oluşturulmuştu. Ancak daha başlangıçtan itibaren Müttefikler arasında aşılması zor gerginlikler çıkmaya başladı. En büyük anlaşmazlık noktaları, Almanya'nın kömür ve çelik kaynaklarının hangi şekilde kullanılacağı, Sovyetlerin, kendi işgal bölgelerinde ele geçirdikleri her türlü malzemeyi söküp ülkelerine taşıması ve başta Südetler olmak üzere, Sovyetlerce kurtarılan Doğu Avrupa topraklarından sürülen Almanların işsiz ve aç olarak Almanya'yı doldurmasıydı (Ryder,1973: 459-460). Ruhr bölgesinin geleceği de bir başka anlaşmazlık noktası teşkil ediyordu. Hem Fransızlar hem de Sovyetler, İngiliz işgal bölgesinde yer alan Ruhr'un kaynaklarından yararlanmak istemekte, ancak İngilizler, Amerikalıların da desteğiyle buna karşı çıkmaktaydılar (Peacock, 1982: 369). Siyasal alana gelince, Sovyet işgal bölgesinde hemen hemen Batı'daki ile aynı isimleri taşıyan partiler kurulmuştu. Ancak bu partilerin programları Batı'daki benzerlerinininkilerden tamamen farklıydı. İzin verilen “burjuva” partileri ancak çizilen çerçeveler içinde faaliyet gösterebilmekteydiler. Sovyetlerin desteğiyle, Sovyet işgal bölgesinde, 1933 öncesi Almanya'nın önde gelen komünist liderlerinden Walter Ulbricht'in önderliğinde, Sosyal Demokrat Parti ve Komünist Parti'nin birleştirilmesiyle, Nisan 1946'da "Sosyalist Birlik Partisi" kuruldu. Bu partinin propagandası, sosyal demokratlarla komünistler arasındaki bölünmenin, 1933'de Nazileri iktidara getirdiği, dolayısıyla tüm sol güçlerin bir arada hareket etmesi gerektiği temeline dayanıyordu. Komünistler, halkı kendi partilerinde örgütlemek

için kitle örgütlerini kullanmaktaydılar. Bunların önde gelenleri, Hür Alman Gençliği, Demokratik Kadınlar Ligi ve Hür Alman İşçi Sendikaları Birliği'ydi.

Batılılar ise, siyasal partilere, kendi işgal bölgelerinde oldukça sınırlı haklar tanımışlar ve onları daha ziyade yerel düzeyde tutma çabası içine girmişlerdi. Bu bölgelerdeki temel partiler, yıllar süren baskılardan sonra tekrar güç kazanmaya başlayan Sosyal Demokratlar ve Bavyera Halk Partisi'nin devamı niteliğini taşıyan Hristiyan Demokratlardı. Hristiyan Demokrat Parti, Hristiyan öğretisi ile demokratik ilkelerin bir terkiibini oluşturmayı amaçlaması bakımından Fransa ve İtalya'daki isimdaşlarına benzemekteydi. Üçüncü güçlü parti ise, işadamlarıyla sanayiciler arasında oluşturulan bir ittifaka dayanan Hür Demokrat Parti'ydi. Bu partiye üye olanlar arasında çok sayıda eski Nazi de bulunmaktaydı. Serbest seçimler Amerikan işgal bölgesinde Ocak 1946'da, Sovyet işgal bölgesinde ise Eylül 1946'da yapıldı. Seçimlerin tüm ülke çapında yapılmamış olması, bölünmenin geleceğe dönük kuvvetli işaretlerini vermekteydi (Ryder,1973: 461-462). Demokratik gelişmelerin tüm ülkeyi kapsamaması sebebiyle uzun yıllar süren işgal devam etmiştir.

3.1.6. ABD'nin SSCB Tehdidi Altındaki Ülkeleri Destekleme Politikaları

Savaşta geleneksel büyük güçler gerileyince, ABD onların bıraktığı yeri doldurmak durumunda kaldı. Yeni süper güç haline geldikten sonra ABD'nin, 20. yüzyılın ilk 40 yılında olduğu gibi kendi kabuğuna sıkışıp kalması söz konusu olamazdı. Amerikan gücünün ve nüfuzunun böyle dışarıya doğru yayılmasının başlıca sebebi savaşın kendisiydi. 1945'de savaş sona erdiğinde ABD'nin Avrupa'da 69, Asya ve Pasifik'te 26 tümeni varken, kendi kıtasında hiç tümeni yoktu (Kennedy, 1989: 421). Ancak, ABD'nin yayıldığı bu geniş coğrafyada rahatça hareket etmesini engelleyen bazı sorunları vardı. Gerçi, dünyadaki diğer tüm ülkelerin aksine, 1940-1944 döneminde ABD'nin de sanayi üretimi %90, zirai üretim %20, toplam G.S.M.H. %60 artmıştı ama bunun yanında, 1940'da 61 milyar dolar olan iç borç 1945'de 253 milyar dolara, 1940'da 20 milyar dolar olan devlet harcamaları ise yine 1945'de 98 milyar dolara çıkmıştı (Mee,1984: 76). Savaş sırasında, ekonomide görülen ve Roosevelt'in "New Deal" politikasıyla aşılamayan gevşeklik nihayet ortadan kaldırılmış, kaynaklardan ve insan gücünden etkin biçimde yararlanılmıştı. Beş yıl boyunca, ülkedeki üretim donanımının boyutları %50, fiziksel mal verimi ise

%50'nin üzerinde artmıştı. Bu dönemde, ABD'nin ekonomisi, o zamana kadar hiç görülme­yen bir biçimde yılda %15 büyümüş­tü. ABD bu tablodan da anlaşılacağı üzere, büyük güçler arasında yoksullaş­mak yerine zenginleşen tek ülkeydi. 1945'de Washington'un 20 milyar dolarlık altın rezervi vardı ki, bu toplam dünya rezervinin 2/3'sini oluşturuyordu (Peacock, 1982: 371).

Çizdiğimiz bu sanki “mükemmele yakın” bir durumun varlığını sergileyen tablo, savaşın sona ermesiyle yerini endişeye ve kararsızlığa bıraktı. Amerikan yönetimi ve ekonomi ve siyaset uzmanları, savaş araç gereci üreten fabrikaların durmasıyla milyonlarca insanın işsiz kalacağını bildikleri için endişelenmekteydiler. Bu işsiz milyonlara bir de, ordudan terhis olan yüz binlerce işsiz genç eklenecekti. Ayrıca, savaş sırasında yılda 15 milyar dolara kadar yükselen ihracat gelirleri, hesaplamalara göre 3 milyar dolara kadar düşecekti. Çünkü açıkça görülmekteydi ki, savaş ülkelerin alım gücünü de sıfırlamıştı. Amerika için en büyük pazar olma özelliğini taşıyan Avrupa devletlerinin dolar stokları erimişti. Amerikan ihracatının azalması, doğrudan doğruya ekonominin küçülmesi, enflasyonun artması, işsizlik ve durgunluk anlamına gelmekteydi. Nitekim savaşın sona ermesinden sadece bir yıl sonra, 1946'da, Amerikan sanayi üretimi %30 azaldı. İşsiz sayısı 500 binden 2,7 milyona çıktı. Üç yıl içinde bu sayının 10 milyona çıkacağı tahmin ediliyordu. Kısaca Avrupa'nın ekonomik iflası Amerika'nın da ekonomik iflasını hazırlamaktaydı (Gardner, 1956: 220). 1930'lu yıllardaki büyük ekonomik bunalımın etkisinden hala kurtulamamış olan ABD yöneticileri savaş sonrası ekonomi politikalarını oluştururken, dünyada yine bir buhran yaşanmasının önüne geçmeyi amaçlıyorlardı. Bu bağlamda ABD'nin savaş sonrası politikasının dayandığı iki temel varsayım vardı:

Birincisi, 1930'lardaki yüksek gümrük duvarları ve bölgesel ticaret blokları, dış ticaretin doğal akışını engellemiş ve sonunda İkinci Dünya Savaşı'na varan siyasal çatışmalara yol açmıştı. Eğer, barış kurulacak ve sürdürülecekse, ithalat ve ihracatın serbestçe akması gerekli ve önemliydi. İkincisi, savaş sırasında diğer sanayi devlerinden farklı olarak ekonomisini büyüten ABD'nin bu durumunu koruması için, dünya ekonomik yapısında kendi lehine bazı değişiklikler yapması gerekmekteydi. ABD bunu başarabilecek güçteydi (Sander, 1994: 194). ABD'nin bu yeni politikası en güzel ifadesini Dışişleri Bakanı James Bymes'in şu sözlerinde buldu:

"Uluslararası politikamız ve iç politikamız birbirinden ayrılamaz. Dış ilişkilerimiz ister istemez, ABD'indeki istihdamı

etkileyecektir. Sürekli bir barış; dışa kapalı bloklar ve ekonomik savaş temelinde kurulamaz Yeryüzünün birçok ülkesinde siyasal ve ekonomik ilkelerimiz, bu ilkeleri kabul etmeyen ideolojilerle çatışma halindedir. Kendi ekonomik sorunlarımızı başarılı bir biçimde yönetebildiğimiz ölçüde, yeryüzünün her bölgesinde kendi ilkelerimize taraftar sağlayabiliriz" (Sander,1994: 195).

ABD ekonomik güç kullanarak, siyasal gücünü arttırmak, böylece kendi istediği ekonomik düzeni dayatmak istiyordu. Bu ekonomik düzen ise Adam Smith'in geliştirdiği, engellenmeyen ticaret sayesinde kaynakların daha etkili bir biçimde dağılacağını, verimliliğin her yerde yükseleceğini, böylece herkesin satın alma gücünün artacağını ileri süren teorisinden kök almaktaydı. Bu anlayış çerçevesinde, ABD'nin öncülüğünde, 1942-1946 döneminde, I.M.F., Dünya Bankası, G.A.T.T. gibi uluslar arası ekonomik düzenlemeler yapıldı. Ancak, Amerika'nın savaş sonrası dünya için uygulamak istediği ekonomik sistem bazı temel sorunları da beraberinde getirmekteydi. Bir kere, "laissez-faire"e dayanan bir ekonomik sistem kaçınılmaz olarak, en çok rekabet yeteneği olan ülkenin, yani ABD'nin yararına ve rekabet için az donanımları olan ülkelerin zararına çalışmaktaydı. İkincisi, ABD'nin elindeki para, savaşın getirdiği toplu yıkımla başa çıkmak için yetersizdi. Üçüncüsü, her ne kadar, Amerikalılar dünyayı ekonomik açıdan tek bir pazar haline getirmek için yola çıktılarsa da, önce Sovyetler Birliği ve arkasından Çin'in buna pek yanaşmayacaklarını hesap edememişlerdi (Kennedy,1989: 422). Bu noktada, ABD ekonomik hedeflerinin bir kısmından vazgeçmek ve bir kısmına da öncelik vermek durumunda kaldı. En öncelikli hedefi ise, Amerikan ekonomisi için can damarı olan Avrupa pazarının diriltilmesiydi. Bu işlemi ABD bir dizi planın uygulanmasıyla başarıyla gerçekleştirecektir.

Potsdam Konferansından kısa bir süre sonra ABD'nin Boğazların geleceği ile düşüncesi değişmiştir. Buna sebep olarak;

- 1) ABD'li askeri uzmanlar, Sovyetlerin istediği gibi Boğazlar rejimi değiştirilirse Türkiye'nin savunmasını çok zayıflatacağını bildirmişlerdir. Bunun üzerine Başkan Truman, Boğazlar konusunda yeni bir tutum takınmıştır (Ülman,1961: 63)
- 2) İran, İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz ve Sovyet Birlikleri tarafından işgal edilmiştir. 1942 yılının ocak ayında İran, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında

bir anlaşma yapılmış ve iki devlet, savaşın bitmesinden itibaren 6 ay içinde askeri unsurlarını İran'dan geri çekmeyi kabul etmişlerdir. 1945 Eylülünde Sovyetler Birliği ve İngiltere, Londra'da yapılan dışişleri bakanları konferansında İran'daki Sovyet ve İngiliz askerlerini 2 Mart 1946 tarihinde çekme kararı almışlardır. Ancak geri çekilme tarihi yaklaşmasına rağmen, Sovyetler hazırlıklara başlamamış aksine asker sayısını arttırmışlardır. Bunun üzerine ABD, Sovyet Rusya'ya İran'daki güçlerini 1 Ocak 1946'dan itibaren geri çekmesini istemiştir. Ancak Moskova buna yanaşmamıştır. Bu durumu gören ABD, Sovyet politikalarından endişe duymaya başlamıştır. İran petrolü Sovyetlerin eline geçerse, bu durum dünya hammadde dengelerini değiştirecek ve Batı kendisi için çok gerekli olan İran petrolerinden yoksun kalacaktı. Yine Truman'a göre, İran Sovyet kontrolüne geçerse, Türkiye üzerindeki Sovyet baskısı daha da artacaktı ve Türkiye'nin direnme gücü kalmayacaktı. Truman bu durumun Sovyet genişlemesini hızlandıracağından endişeliydi (Ülman, 1961: 69-72)

- 3) Sovyetler Birliği, Yalta Konferansında verdiği sözleri tutmamış, Polonya'dan ve Sovyet işgali altındaki diğer ülkelerden çekilmeye yanaşmamış, bu ülkelerde bir komünist ittifak kurma çabalarına girmiştir (Armaoğlu,1984:431-435). Bunu gören ABD, Sovyet politikalarından rahatsızlık duymaya başlamıştır (Sönmezoğlu, 2006: 33-34).

Bu gelişmeler nedeniyle Sovyet politikalarından rahatsız olmaya başlayan ABD, Potsdam Konferansından kısa bir süre sonra Boğazlarla ilgili görüşünü değiştirmeye ve Türkiye'yi desteklemeye başlamıştır.

1944 yılında ABD'de vefat eden Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesinin Türkiye'ye gönderilmesi konusu gündeme geldi. ABD, 6 Mart 1946'da Münir Ertegün'ün cenazesinin Amerikan Donanmasının en büyük savaş gemilerinden birisi olan Missouri Savaş Gemisi ile İstanbul'a gönderilmesine karar vermesi, Sovyetler Birliği'ne karşı yapılmış bir gözdağından başka bir şey değildi. Cenazenin, Missouri ile gönderilmesi, ABD'nin Sovyetlere karşı tavrı almaya başladığının kesin bir göstergesi olarak değerlendirilir (Ülman,1961: 73-74).

Türk gazeteleri, daha ilk günden başlayarak Missouri'nin Türkiye'ye gönderilmesinden ABD'nin Sovyetlere karşı yaptığı bir hamle olarak değerlendirdiler. Son Posta Gazetesi, 9 Mart'ta çıkan sayısında Amerika'nın

Akdeniz’de de büyük bir deniz gücü olduğunu göstermek amacıyla olduğunu ve bunu tüm dünyaya ispat etmek istediğini yazdı (Son Posta Gazetesi, 9 Mart 1946:7). Cumhuriyet Gazetesi 8 Mart’ta çıkan sayısında, diplomatların cenazelerinin ülkelerine genellikle kruvazörle gönderildiğini, Ertegün’ün cenazesinin getirilmesi için ise Amerikan Donanmasının en büyük ve en ünlü gemilerinden birisi ile gönderilmesi ABD’nin Türkiye’ye karşı bir dostluk eseri göstermek istediğini yazmıştır (Cumhuriyet Gazetesi,8 Mart 1946:2). Cumhuriyet Gazetesi, 24 Mart’ta çıkan sayısında ise, Ertegün’ün cenazesi 23 Mart 1946 günü resmi törenle Washington’dan geçirildikten sonra New York’a getirildi. Cenaze aynı gün Missouri’ye yerleştirildi ve törenle Amerika’dan uğurlandığını yazdı (Cumhuriyet Gazetesi,24 Mart 1946:3). Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mart’taki sayısında Türkiye’de büyük hazırlıkla yapıldığını, posta pullarının bile çıkartıldığını yazdı (Cumhuriyet Gazetesi,27 Mart 1946:3). Gazetenin 5 Nisan tarihli sayısında “ABD’nin artık dost bir ülke olduğunu, dünyanın en büyük milleti olan Amerika, bu gücünü yalnızca insanlık ve medeniyet şartlarına göre iyi niyetle kullanmakta olduğunu yazmıştır (Cumhuriyet Gazetesi,5 Nisan 1946:3). ABD - Türkiye ilişkilerinin yön değiştirmeye başladığını gösteren bir başka gelişme de, ABD Başkanı Truman’ın Missouri’nin İstanbul’a ulaştığı 5 Nisan 1945 günü Chicago’da yaptığı “Ordu Konuşması” olmuştur. Başkan Truman bu konuşmada Amerikan dış politikasının yeni yönünü çizmiştir (Ülman,1961: 73-74). Başkan Truman, Ordu Konuşması’nda;

“Gözlerimizi yakın ve Orta Doğu’ya çevirdiğimiz zaman vahim meseleler arz eden bir bölge ile karşılaşyoruz. Bu bölgede geniş tabii kaynaklar vardır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük iktisadi ve stratejik önemi vardır. Fakat bu bölgedeki milletlerin hiçbiri ne yalnız ne de birlikte kendilerine yöneltilecek bir tecavüze karşı koyabilecek kadar kuvvetlidirler. Böyle olunca da Yakın ve Ortadoğu’nun bu bölge dışı büyük devletler arasında kuvvetli bir çatışma doğurabileceğini kestirmek kolaydır. Yakın ve Ortadoğu’da küçük veya büyük hiçbir devletin Birleşmiş Milletler kanalıyla diğer devletlerin menfaatleriyle uzlaştıramayacağı hiçbir meşru menfaati yoktur. Birleşmiş Milletlerin Yakın ve Ortadoğu ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı veya sızma yolu ile tehdit edilmemesi konusunda ısrar hakkı vardır.” (Ülman,1961: 73-74)

ABD'nin Ortadoğu'daki stratejik bölgelerin ve enerji kaynaklarının Sovyetler Birliği tarafından ele geçirilmesini engellemek için Orta Doğu ve Türkiye ile ilgilenmeye, ittifak geliştirmeye başladığını bu dönemde görüyoruz. Bu yeni strateji, ABD diplomasisini tamamen değiştiren "Çevreleme Politikası" ya da "Sınırlama Politikası"nın başlangıcıdır. 1946'dan sonra ABD ve Sovyetler Birliği'nin dünyadaki politik nüfuz bölgeleri yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayacaktır (Kissinger,2007:427-428).

Sovyet baskısı, Türkiye'nin dış politikasında batıya ve özellikle ABD'ye daha fazla yakınlaşmasına neden oldu. Türkiye, Sovyetler Birliğine karşı güvenliğini korumak ve bu yıllarda iyice kötüleşen ekonomisini düzeltmek için Amerika'nın ekonomik ve askeri desteğini doğrudan sağlayabilme amacını taşıyan diplomatik faaliyetlerini yoğunlaştırdı.

3.1.6.1.Truman Doktrini

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye ekonomisi iki sorun ile karşı karşıyaydı. Bir yandan savaş sırasında yükselen gıda ve hammadde fiyatları yavaş yavaş normalde döndüğünden bunları ihraç eden Türkiye'nin gelirlerinde azalma söz konusu olmuştu, diğer yandan da Sovyet tehdidi nedeniyle ordularını terhis edememesi büyük bir ekonomik yük taşıyordu (Sönmezoğlu, 2006: 37). Türkiye'nin o yıllarda elinde 245 Milyon \$'lık altın ve döviz stoku bulunmasına rağmen Sovyetlerle olası bir savaş ihtimaline karşı bu kaynağı kullanmıyordu. Bu sebeple dış kredilerden yararlanma yoluna gidilmiştir (Ülman,1961: 90).

ABD, o yıllarda birçok ülke için olduğu gibi Türkiye için de en birincil ekonomik cazibe kaynağıydı. Türkiye savaş sonrası ekonomik durumunu düzeltebilmek için ABD'den 300 Milyon \$ kredi istedi. Ancak ABD, Türkiye'nin isteğine olumsuz yanıt verdi.

Tam bu günlerde, İngiltere'den gelen bir haberle ABD'nin politikası büyük bir değişime girdi. İngiltere'nin ABD'deki Büyükelçisi'nin sekreteri olan Lord Inverchapel, ABD Dışişleri Bakanlığını arayarak İngiltere Büyükelçisi'nin George Marshall ile Yunanistan ve Türkiye ile ilgili çok önemli bir bilgiyi aktarmak üzere kendisine talimat verdiğini söyledi ve randevu istedi (Satterthwaite: 1972, 74)

İngiltere'nin ABD'ye verdiği bu çok önemli bilgi, İngiltere'nin bir süredir Türkiye'ye ve Yunanistan'a vermekte olduğu ekonomik ve askeri yardımı artık veremeyeceğiydi (Sönmezoğlu,2006: 37). Amerika'ya Türkiye ve Yunanistan ile

ilgili ayrı ayrı verdiği raporlarda İngiltere, Türkiye'nin Sovyet tehdidi altında olduğunu belirterek, Türkiye'nin hem askeri hem de ekonomik yönden desteklenmesi gerektiğini, İngiltere'nin artık bu yardımları sürdürmeyeceğini ve hatta Yunanistan'daki askerlerini dahi geri çekmek zorunda bulunduğunu ve dolayısıyla artık bu sorumluluğun ABD'ye düştüğünü belirtiyordu (Armaoğlu, 1984: 441-442). Böylece İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'na kadar devam eden dünya siyaset sahnesindeki rolünü Amerika Birleşik Devletleri'ne bırakıyordu.

Ayrıca bu günlerde İngiltere ve ABD'yi tedirgin eden diğer husus, Yunanistan'daki iç savaş ve aşırı solcu bir grubun iktidara gelmesiydi. Böylece Sovyet Rusya etki alanına Yunanistan'ı da alarak güneye doğru genişleyecekti. Truman'a göre Sovyetler, Yunanistan'dan sonra Türkiye'yi denetim altına alırsa, ABD ve Batı Avrupa için yaşamsal önem taşıyan Ortadoğu Sovyetlerin etki alanına girebilirdi (Sander, 2007: 258).

Bu gelişmeler üzerine Başkan Truman, İngiltere'nin 1 Nisan 1947'de Türkiye ve Yunanistan'a vermeyi keseceği yardımın ABD tarafından verilmesi yönünde karar aldı (Satterthwaite,1972: 76). ABD'nin, Türkiye ve Yunanistan'a yardım edebilmesi için Kongre'yi ikna etmesi gereken Başkan Truman, 12 Mart 1947'de Kongre'de bu konuyla ilişkin bir konuşma yaptı (Oran, 2002: 528). Başkan Truman, 12 Mart 1947'de ki konuşmasında Kongre'den 3 istekte bulundu. Bu istekler;

- 1) Türkiye ve Yunanistan'a yardım amacıyla 30 Haziran 1948'e kadar geçerli olmak şartıyla 400 Milyon \$ bütçe,
- 2) Türkiye ve Yunanistan'a sivil ve askeri Amerikan personellerinin gönderilmesi,
- 3) Seçilecek Türk ve Yunan personelin ABD'de eğitilmesiydi (Satterthwaite, 1972: 78).

Başkanın konuşmasından sonra konu, ABD Kongresinde tartışıldı. Kongre üyeleri arasında destek veren de karşı çıkan da vardı. Bazı kongre üyeleri, savaş sonrası gereksiz yere dışarıya para aktarılmasına karşı çıktılar. Yunanistan'a yapılacak yardımı haklı bulup, Türkiye'ye yardım yapılmasını engelleyenler de olmuştur. Bazı üyelere göre, Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na katılmamış, savaşın getirdiği büyük yıkıma uğramamıştı. Üstelik 245 Milyon \$'lık altın ve döviz stoku bulunuyordu. Yardımı hak etmiyordu (Oran,2002:531). Truman'ın istekleri, Kongre'de iki ay boyunca tartışıldı. Tartışmalar sonunda Başkan'a Türkiye ve Yunanistan'a askeri uzmanlar gönderme ve bu iki ülkeye yardım yapabilmesi için 400 Milyon\$ (300 Milyon\$ Yunanistan, 100 Milyon\$ Türkiye için) kullanabilme

yetkisi verildi. Teklif 22 Nisan 1947'de Senato'da 23'e 67 oyla, 9 Mayıs 1947'de Temsilciler Meclisi'nde 107'ye karşı 287 kabul edildi (Ülman, 1961:105; Sönmezoğlu, 2006: 38). Bu yasayla beraber Başkan'a Türkiye ve Yunanistan'a mali yardımla beraber malzeme, hizmet ve bilgi yardımı yapma yetkisi verilmiş oldu. Truman Doktrini'ne göre, Türkiye'nin askeri gücünün iyileştirilmesi gerekiyordu. Böylece Türk Ordusu Sovyet tehdidine dayanabilecek güçte olacaktı. Bu sebeple ekonomik yardımın Türkiye'ye yapılması gerekiyordu (Bağcı, 2014: 8). Türkiye'nin Truman Doktrini ile ekonomik ve askeri yardım alması izlediği siyasetin başarısını göstermektedir.

3.1.6.2. Marshall Planı

Truman Doktrini, esas itibariyle Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardımı öngörmüştür. Çünkü bu iki ülke Sovyetlerin doğrudan doğruya baskısı ve tehdidi altındaydı. Fakat bu sırada Avrupa'nın da durumu son derece kötüydü. Altı yıllık savaş bütün ülkelerin ekonomik kaynaklarını tüketmişti. Bütün ülkelerde ağır tahribat yapmıştı. Toplumlar açlıkla kıvranıyordu. Bu durumu gören Sovyetler, komünizm propagandasını şiddetlendirmişti. Ekonomik sıkıntı çeken Avrupa için, bu propaganda etkili bir zemin buluyordu (Armaoğlu,1984:443). Amerikalılara göre İkinci Dünya Savaşının getirdiği yıkım ve Sovyetlerin yayılcılığına karşı Avrupa maddi ve manevi olarak güçlendirilmeliydi. Avrupa, ekonomik olarak, kendi ayakları üzerinde durabilirse, siyasal olarak da bağımsızlığını koruyabilirdi. Bu sebeple Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya ve sonra tüm Avrupa'yı siyasal ve ekonomik işbirliğine sokarsa bütünleşmiş bir Avrupa yaratarak Sovyetlerin ilerlemesini durdurabilecekti. Ayrıca, alım gücü olmayan Avrupa, Amerikan üretimini ve ekonomisini de olumsuz etkiliyordu. Amerikan mallarının alıcı bulabilmesi için öncelikle Avrupa'nın kalkındırılması gerekiyordu. Amerika kendi çıkarları açısından, diğer zor durumdaki Avrupa ülkelerine yardım etmesi gerekiyordu (Oran, 2002: 538). ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversite'sinde verdiği bir söylevde, daha sonra kendi adıyla anılacak olan Avrupa'ya yardım planının işaretini verdi. Marshall, konuşmasında özetle, Avrupa Devletlerinin iktisadi kalkınmasını planlamak için bir araya gelmelerini istedi ve ortak bir hazırlanırsa Amerika Birleşik Devletleri'nin destek ve yardımını esirgemeyeceğini söyledi (Ülman, 1961: 116-117). Daha sonra Marshall Planı adını alan bu teklifi görüşmek üzere 27 Haziran 1947'de Paris'te bir toplantı yapıldı. Bu

toplantıya Sovyetler Birliği de katıldı ancak Sovyetler 2 Temmuz'da bu toplantıyı terk ettiler (Armaoğlu, 1984: 444). 12 Temmuz 1947'de Paris'te bir araya gelen Avusturya, Danimarka, Belçika, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve Fransa temsilcileri, Avrupa'nın acil ihtiyaçlarını belirlemek ve karşılamak için ABD'nin istediği biçimde Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı adında bir örgüt kurdular (Oran, 2002: 539). 16 Avrupa ülkesi, ihtiyaçlarını gösteren ortak bir rapor hazırlayarak aynı yılın Eylül ayında ABD'ye sundular. Toplantıya katılan Türkiye'de hazırladığı ekonomik kalkınma programını gerçekleştirebilmek için ABD'den 615 Milyon \$ yardım yapılmasını istemiştir. Ancak Amerikalı uzmanlar, Marshall Planı'nın ülkelerin kalkınma programlarının finansmanı için değil savaştan yıkılmış olan Avrupa'nın kalkınması için hazırlandığı gerekçesiyle Türkiye'nin yardım talebini geri çevirmiştir.

1948 yılının Nisan ayına gelindiğinde ABD, düzenlenen bu rapora uygun olarak, Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı yardımı da içine alan, yeni bir "Dış Yardım Kanunu" düzenlemiştir. Bunun üzerine 16 Nisan 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OEEC), Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu 16 Avrupa devleti tarafından kurulmuştur. Yine Amerikalı uzmanlara göre, Türkiye'nin altın ve döviz stoku, diğer 15 Avrupa ülkesine göre daha iyi durumdaydı. Amerika'nın Marshall Planı ile ilgili bu ilk tutumları, Türkiye'de hayal kırıklığı ve tepkilere neden olmuştu. Cumhuriyet Gazetesinin 25 Ocak tarihli sayısında, "Amerika'nın Türkiye'ye yardıma ihtiyacı olan ülkeler arasında yer vermemesi yanlış bir karardı ve nedeni tam olarak belli değildi." şeklinde yazmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 25 Ocak 1948:4). Marshall Planı içine alınmaması kararı üzerine Türkiye, doğrudan doğruya Amerikan hükümetine başvurarak kendisinin de Marshall Planı'na dâhil edilmesini istemiştir. Türkiye bu başvurusunda ekonomik durumla askeri ve siyasal istikrar arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır. Ankara'daki ABD Büyükelçiliği, Washington'a bir rapor göndererek Türkiye'nin ekonomik durumu dolayısıyla yardım verilecek ülkeler listesine alınması gerektiğini belirtmiştir (Oran, 2002: 540). Türkiye'nin bu isteği üzerine meseleyi bir kez daha ele alan Amerikalı idareciler, daha sonra Avrupa İktisadi İşbirliği Antlaşması imzalanmadan Türkiye'yi Marshall Planı içine almaya karar verdi (Ülman, 1961: 119). Tablo: 3.1'de Marshall Planı çerçevesinde her ülkeye ne kadar yardım yapıldığını gösterilmiştir. Bu tablodan görüleceği üzere, Marshall Planı çerçevesinde en büyük yardımı ABD'nin en sadık müttefiki İngiltere almıştır.

Marshall Planı çerçevesinde ABD'ye sunulan rapor, Kongre'de ele alındı ve 3 Nisan 1949 tarihinde yardımın finansman sağlanması için Ekonomik İşbirliği kanunu kabul edildi (Sönmezoğlu,2006: 42). Marshall Planı ile Avrupa'nın ekonomik kalkınması gerçekleşmiş oldu.

TABLO: 3.1 MARSHALL PLANI ÇERÇEVESİNDE YARDIM ALAN ÜLKELER

Marshall Planı, Ülkeler ve Yardım Miktarları (Milyon \$)	
Büyük Britanya	3.176
Fransa	2.706
İtalya	1.474
Batı Almanya	1.389
Hollanda	1.079
Yunanistan	694
Avusturya	677
Belçika ve Lüksemburg	556
Danimarka	271
Norveç	254
Türkiye	221
İrlanda	146
İsviçre	250
İsveç	107
Portekiz	50
İzlanda	29

Kaynak: Sönmezoğlu, F. (2006). *İkinci Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası*, sayfa:40

3.1.7. Türkiye

II. Dünya Savaşı'nın sonunda, 1945 yılında Sovyetler Birliği Türkiye'ye nota verince iki devlet arasında soğuk rüzgârlar esmeye başlamıştır. Bu notaya göre Sovyetler, Kars ve Ardahan'ın kendisine bırakılmasını, Montreux Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesini ve Boğazlarda Sovyet üslerinin kurulmasını istemekteydi. Ayrıca Sovyetler bir yıl sonra 1946'da yine Boğazların tüm ülke ticaret gemilerine daima açık olmasını, Boğazların tüm Karadeniz devletlerinin savaş gemilerine daima açık olmasını istediği bir notayı Türkiye'ye ulaştırmıştır (Benhür, 2004: 333). Sovyetler Birliği bununla da yetinmeyerek Boğazlardan üs talebinde bulunmuştur. Şekil 3.1'de görüldüğü gibi Sovyetler Birliği'nin Kars ve Ardahan'ın kendisine bırakılmasını istemektedir.

Kaynak: http://tarihtendersler.net/nbk.asp?mk_id=257&id=25

ŞEKİL 3.1: SSCB'NİN TOPRAK TALEBİ

1947'de ABD Başkanı Truman'ın ilan ettiği doktrin Sovyet komünizmine karşı Doğu Avrupa ülkelerine para yardımı yapmayı öngörmekteydi ki bu yardımdan Türkiye'nin payına düşen 100 milyon dolarlık askerî yardımdır ve bu doktrin SSCB'nin Akdeniz'e hâkim olma emellerini baltalamıştır (Şen, 2006: 184). II. Dünya Savaşı'nda ekonomisi tahribata uğramış Avrupa ülkeleri bir de savaştan sonra Sovyetlerin etkisiyle başlatılan grevler nedeniyle ekonomik durgunluk ve rejim değişikliği tehlikeleriyle karşılaşmışlardır. Amerikan yönetimi Dış İşleri Bakanı

Marshall'ın girişimleriyle Avrupa ülkelerine parasal ve teknik yardım sağlamak için girişimlere 1948 yılında başlayınca Türkiye Cumhuriyeti de yardım için başvuruda bulundu (Demir,2014: 186) Türkiye'ye yapılacak yardımı hibeler, ödünç miktarlar, dolaylı yardım ve teknik yardım oluşturmaktaydı (Ertem, 2009: 390-393). Truman Doktrini, Marshall Planı ülkenin Batı dünyasına dahil olma faaliyetini hızlandırırken tam tersine komünist bloktan uzaklaşmasına neden olmuş ve bu durum elbette ki Sovyet yönetimini hoşnut etmemiştir (Ulunian, 2003: 41). Ancak Rusların II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Türkiye'den tehditkârca taleplerde bulunmalarının Türk dış politika yapıcılarını Batı yönünde adımlar atmaya zorladığı da unutulmamalıdır.

3.2 BİR GÜVENLİK MESELESİ OLARAK TÜRKİYE'NİN BATI İTTİFAKI'NA YÖNELİŞİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın barış ve güvenliğini sağlamak amacıyla yapılan Truman Doktrini ve Marshall Planı, Amerika'nın Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politika ve faaliyetlerine karşı almış olduğu ilk tedbirlerdir. Fakat Şubat 1948'de Sovyetler Birliği'nin desteğiyle Çekoslovakya'da Prag Darbesi olarak anılan bir hükümet darbesi yapılmıştır. 1948 tarihinde yine Sovyetlerin Batılıları Berlin'den çıkarmak için giriştikleri teşebbüs neticesinde ortaya çıkan Berlin Buhranı dünya düzeninde yeni bir dönem başlatmıştır. Bu süreçte ABD ve Sovyetler Birliği kendi çıkarları doğrultusunda artık yeni bir işbirliği yapma olasılığının kalmadığı anlamışlardır. ABD, Sovyetlerin yayılmacı politika ve faaliyetleri karşısında yeni bir tedbir almak durumunda kalmıştır. Alınan bu tedbir 4 Nisan 1949 tarihinde kurulan Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)'dır.

Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'da yaptığı Prag Darbesi ve Berlin Buhranı ile Batılıları Berlin'den çıkarma girişimleri Avrupa'yı da endişelendirmiş, bunun sonucunda 4 Mart 1948 tarihinde ortak düşmana karşı müşterek savunma ihtiyacından oluşan İttifak düşüncesi doğrultusunda İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg bir araya gelmişlerdir. Toplantının başladığı gün Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bidault, Amerikan Hükümetinin Dışişleri Bakanı Marshall'a bir mesaj göndermiştir. Bidault, Avrupa demokrat memleketlerinin müşterek savunmalarını teşkilatlandırmak için Fransa'nın İngiltere ile beraber iktidarları dâhilinde olan her şeyi yapmaya karar verdiğini bildirerek Amerikan Hükümetine iktisadi yardımlarından dolayı teşekkür etmiştir (İsmay, 1954: 8). 4

Mart 1948 tarihinde Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere temsilcilerinin katılımıyla başlayan Brüksel toplantısı, toplantıya katılan devletlerin 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Antlaşmasına imzalayarak Batı Avrupa Birliği'ni kurmalarıyla sonuçlanmıştır. Aynı devletler Eylül 1948'de ise Sovyetler Birliği'ne karşı Batı Birliği Savunma Örgütü'nü kurmuşlardır (Erhan, 2001: 543). On maddelik Brüksel Antlaşmasının 4. maddesi; “Anlaşmayı imzalayan taraflardan biri Avrupa’da bir silahlı saldırıya maruz kaldığı takdirde anlaşmayı imzalayan diğer taraflar Birleşmiş Milletler Beyannamesinin 51. maddesi uyarınca kendilerine tanınan haktan yararlanarak saldırıya uğrayan tarafa her türlü askeri ve diğer yardımları yapacaklardır.” şeklindedir (Aynı Tarihi, No: 172, Mart 1948, 97-99). Böylece bir kollektif savunma düşüncesini açıkça ortaya koymuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin katılmadığı Batı Avrupa Birliği, Sovyetler Birliği karşısında denge unsuru olabilecek kuvvette değildi. Bu nedenle ittifak genişlemeye özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin katılmasına ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç, Birliği teşkil eden antlaşmaya da yansımıştır. Savunma sisteminin genişleme şekli ile ilgili olan 9. madde şu şekildedir: “Anlaşmayı imzalayan devletler oy birliği ile alınacak bir kararla, herhangi bir devleti bu anlaşmaya dâhil olmaya davet edebilirler” (Aynı Tarihi, No:172, Mart 1948, 98). Brüksel Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Amerikan Başkanı Truman özgür Avrupa ülkelerinin kendilerini müdafaa etme kararının aynı şekilde ABD'nin Avrupalılara yardım etme kararına karşılık geldiğini belirterek Sovyetler Birliği'ne karşı ittifak oluşturacak devletlerle müttefik olacağını ortaya koymuştur (İsmay, 1954: 9). 11 Nisan 1948 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ve Senator Arthur H. Vandenberg Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliği meselesi hakkında hazırlık görüşmelerine başlamışlardır. Görüşmeler neticesinde Vanderberg adını alan karar metni hazırlanmıştır. Bununla birlikte 28 Nisan 1948 tarihinde Kanada Dışişleri Bakanı St. Laurent Brüksel Antlaşmasını da içine alan ve ondan daha geniş kapsamlı bir Atlantik Antlaşmasının kurulması gerektiği fikrini ileri sürmüştür. Ancak Monroe Doktrini bu gelişmeler karşısında engel teşkil etmiştir. Bu engeli ortadan kaldırmak amacıyla Senator Vandenberg'in hazırlayıp Amerikan Başkanına, ABD'nin güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardıma dayanan “bölgesel ve diğer ortak antlaşmalara” katılma yetkisi veren “Vandenberg Kararı” adını alan kanun tasarısı 11 Haziran 1948 tarihinde kabul edildi (Sander, 1989: 212). Böylece “Vandenberg Kararı” ile ABD, 1823'ten beri uygulamakta olduğu “Monroe Doktrini”ni terk etmiştir. ABD, kendi dış politikasında bu değişikliği yaptıktan sonra

Batı Avrupa Birliği'ni daha geniş bir ittifak haline getirmek için Kanada ve Batı Avrupa ülkeleri ile temasa geçmiş ve bu temaslar sonucunda 4 Nisan 1949 tarihinde on iki Batılı ülke tarafından kısa adı NATO olan Kuzey Atlantik İttifakı kurulmuştur. İmzalanan antlaşma 24 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir (İsmay, 1954: 17-21).

II. Dünya Savaşı sonrası dünyanın görünümünde çok büyük değişiklikler olmaya başlamıştı. Almanya ve İtalya'da faşist yönetimler yıkılarak; demokrasi ve milletlerarası barışın çekiciliği yaygınlaşıyordu. Türkiye, savaş sırasında izlediği “oportünist” sayılabilecek tarafsızlık politikasının yarattığı gediği kapatmak için, oldukça geç bir kararla, mihver devletleriyle ilişkilerini 1944 yılında keserek, savaşın sonucu belli olduktan sonra -bir bakıma “durumu kurtarmak” için- 2 Şubat 1945'te Almanya'ya karşı savaş ilân etti ve hemen ertesi gün Birleşmiş Milletler Beyannamesini imzaladı. Bu durum Türkiye'yi Batı dünyasına yaklaştıran önemli bir adım oldu. Bu yakınlaşmada askerî nedenler de etkili olmuştur (Kürkçüoğlu,1978: 225). Bu gelişmelere paralel olarak, Türkiye Batı dünyasının yeni önderi rolünü kesinleştirmek üzere olan Amerika Birleşik Devletlerine daha fazla önem vermek durumuyla karşı karşıya bulunuyordu. Bu yeni “süper güç” le ilişkileri geliştirmek sadece Türkiye'nin Batı dünyası nezdindeki itibarını artırmak için değil, fakat aynı zamanda ekonomisini düzlüğe çıkarabilmek için de gerekli görülüyordu. Başkan Roosevelt'in ölümü üzerine, yerine geçen Truman güneydoğu Avrupa'nın savaş sonrası durumuyla yakından ilgilenmek gerektiği görüşündeydi ve nitekim Truman Doktrini çerçevesinde Yunanistan ve Türkiye'nin desteklenmesi iki yıl sonra gündeme gelmişti (Opie,1953: 89-90).

Burada dış politik gelişmelere baktığımız zaman Sovyetler Birliği'nin savaşın bitiminden çok kısa bir süre sonra, Türkiye'den resmen toprak talebinde bulunması ve boğazların statüsünde söz hakkı istemesi, Türkiye'nin Batı dünyasıyla özel olarak Amerika Birleşik Devletleriyle temaslarını sıklaştırmasını ve zamanla NATO'ya girmesini zorunlu kılmaktaydı. Sovyetler Birliği, 7 Kasım 1945'te süresi bitecek olan Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasında, savaş sonrası ortaya çıkan köklü değişiklikler yüzünden, yeni şartlara göre ciddi değişikliklerin yapılmasını istemekteydi (Turan,1999:143-144). Türkiye'nin Sovyetlerle yeniden ilişki kurabileceğini bildirmesi üzerine Sovyetler, Türk-Sovyet sınırında bazı değişiklikler yapılması ve Montreux Sözleşmesi'nin Boğazların ortaklaşa savunulmasına imkân

verecek tarzda gözden geçirilmesi gibi birtakım şartlar ileri sürdü. Bu taleplerin Türkiye tarafından reddedilmesi Sovyetler Birliği'ni kararından vazgeçirmeye yetmemiş ve 24 Eylül 1946'da ikinci bir nota vererek isteklerini tekrarlamış, fakat Türkiye bu notayı da 18 Ekim günü reddetmiştir (Timur, 2003: 61-62). Avrupa dengesinde meydana gelen boşluklardan yararlanan Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki toprak istekleri İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'nin dış politikasına egemen olan ve ona istikamet veren temel unsurlardan biri olmuştur.

Türk dış politikasını şekillendiren ana etken; Sovyet tehdidi ve bu tehdide karşı millî güvenliğin sağlanabilmesi maksadıyla ittifak arayışları olmuştur. Bu nedenle Türkiye için ana hedef batının öncülüğünde kurulan tüm siyasî, askerî ve ekonomik ittifaklara üye olmak olmuştur (Bağcı, 2014: 8). Başbakan Adnan Menderes, bu çerçevede 22 Mayıs 1950'den 8 Mart 1951'e kadar görev yapan birinci hükümet programındaki dış politika esaslarını "Bugün herhangi bir partinin değil bütün milletlerin müşterek kanaatinin bir ifadesi olan dış siyasetimiz hakkında fazla bir şey söylemeye ve Birleşmiş Milletler idealine olan samimi bağlılığımızı tekrara lüzum görmüyoruz. Geleneksel İngiliz ve Fransız ittifakına ve Birleşik Amerika ile en sıkı dostluk ve işbirliğine dayanan, dostluklarına daima sadık kalan, uzak-yakın ve büyük-küçük bütün milletlerin istikbal ve toprak bütünlüklerine her zaman hürmetkâr olan dış siyasetimizin barışçı mahiyeti bütün dünyaca malumdur. Truman Doktrini ve Marshall yardımıyla bu barışçı siyasetimizi desteklediğinden dolayı kendisine milletçe samimi şükran hisleri beslediğimiz büyük dostumuz Birleşik Amerika ile büyük müttefikimiz İngiltere ve Fransa ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetlerimizi, samimi ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir" şeklinde açıkladı (Öztürk, 1968: 363-364). Görülüyor ki Menderes Hükümeti tarafından okunan bu programa göre, Batı ile olan dostluk ilişkileri dış güvenlik politikamızın temel taşı olarak görülmektedir. Yine Doğu'nun güvenliği de Batı ile kurulan bu dostluk ilişkilerine bağlanmaktadır.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na katılmamıştır. Ancak ekonomik ve askeri yönden zayıf çıkarken, Sovyetlerin tehditlerine de maruz kalmıştır. Başta ABD olmak üzere Avrupa ülkelerinden yardım ve destek istemiştir. Böylelikle Türkiye Birleşmiş Milletlere kurucu üye olmuş, Truman Doktrini'nden, Marshall Planı'ndan yardım, Dünya Bankası'ndan kredi, ABD'den askeri yardım almıştır (Armaoğlu, 1990: 448). Ancak Türkiye NATO'ya kuruluş aşamasında alınmamıştır (Bağcı, 2007: 11). Rusya'dan gelebilecek bir taarruza karşı endişeli olan bu devletler NATO

ittifakı ile bir araya gelerek ortak bir cephe kurdukları halde, bu saldırıya her devletten daha çok hedef teşkil eden Türkiye'nin bu topluluğa girememiş olması memleketimizin dış güvenlik meselesini çok kritik bir noktaya getirmiş bulunuyordu. DP, dış politikasında bir güvenlik stratejisi olarak Batı ile birlikte hareket etmeyi en önemli unsur saymaktaydı (Yurdusev,1999: 377). Batı Bloğunda yer alarak savaş sonrası düştüğü yalnızlıktan kurtulmayı ve güvenlik meselesini çözmeyi planlıyordu.

3.2.1. Türkiye'nin NATO'ya Girme Çabaları

Türkiye, II. Dünya Savaşına bilfiil iştirak etmeyerek savaşın meydana getirdiği tahribatlardan kurtulmakla birlikte dış siyasetinde oldukça zor bir durumda kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerinde tehdit ve emelleri bulunuyordu. Sovyetler Birliği'nin izlediği yayılmacı politika sonucu Boğazlar ve Doğu Anadolu'daki isteklerini açığa vurması Türk-Sovyet ilişkilerini oldukça gergin bir duruma getirmişti. Batı Devletlerinin II. Dünya savaşına Türkiye'nin girmesi için yaptıkları tekliflere karşı Türkiye'nin öne sürmüş olduğu şartların yerine getirilmemesi veya getirilememesi neticesinde Türkiye savaşa katılmamıştı. Bundan dolayı da Müttefik Devletler ile ilişkileri istenilen seviyede değildi. Savaşa katılmış olan devletlere karşı sempati duyulurken, başlangıçta iştirak etmeyip harbin bitimine yakın sadece Birleşmiş Milletlere üye olabilmek için harbe katılan devletlere de anti pati duyuluyordu. II. Dünya savaşından sonra Türkiye'nin dış politikasına hâkim olan temel mesele, savaş sonrası Avrupa dengesinde oluşan boşluklardan yararlanıp kendisine karsıda tehdit oluşturan Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini sağlama meselesi olmuştur. Bütün bu gelişmeler sonucunda Türkiye, kendi emniyetini sağlamak için uygun bir savunma teşkilatı içerisinde yer alma çabası içerisine girişmiştir (Kürşat, 1969: 7).

Türkiye, Batılı devletler tarafından Sovyetler Birliği'nin yayılmacı emellerine son vermek adına kurulan NATO'ya dâhil olma düşüncesi aslında, Batı bloğu içerisinde yer alma girişimlerinin bir sonucudur. Türkiye'yi Batı Devletleriyle ilişki kurmaya iten ve Batıya yaklaştıran nedenler; ekonomik kalkınması için ihtiyaç duyduğu dış yardım, Atatürk tarafından başlatılan çağdaşlaşma hareketinin kendisinden sonra gelen siyasilerce Batı devletleriyle sıkı ilişkiler kurulması şeklinde devam ettirilme isteği ve II. Dünya Savaşından sonra Türkiye'ye yöneltilen Sovyet

tehditleridir (Gönlübol ve Ülman, 1966: 147). NATO'nun kuruluş çalışmaları sürerken bir Akdeniz ülkesi olan İtalya'nın NATO'ya alınacağı söylentileri Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Türkiye 24 Kasım 1948 tarihinde İngiliz elçisine Türkiye'nin Atlantik Paktı'na alınma talebini resmen iletmiştir. Türkiye'nin 1948'deki katılım isteği, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin ortaklaşa olarak Dışişleri Bakanlığına verdikleri notayla, Paktın sadece Kuzey Atlantik bölgesini kapsayan bir savunma sistemi olduğu gerekçesi ile reddedilmiştir (Aktaş, 2006: 47).

Türkiye II. Dünya Savaşı'ndan sonra temel dış politika tercihini Amerikan – Batı bloku yönünde yapmıştır. 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik İttifakı'nın (NATO) kurulması ve Türkiye'nin başlangıçta NATO'nun dışında tutulması karşısında Türk hükümeti büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Türkiye'nin NATO'nun dışında tutulmasında duyduğu kaygının en önemli nedenleri ise özellikle Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik yayılcı politikası karşısında ülkesinin güvenliğinin korunması sorunu ve NATO'nun kurulması ile ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımları azaltacağı endişesidir. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Türkiye, NATO'ya girme yolundaki çalışmalarına devam etmiştir. Bu kapsamda Türkiye Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak BM Genel Kurulu'na katılmak üzere ABD'ye gitmiş ve 12 Nisan 1949 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson ve 13 Nisan 1949 tarihinde ise ABD Başkanı Truman ile görüşmüştür. Yapılan görüşmelerde Truman ve Acheson, Türkiye'nin NATO'ya dâhil olmaması halinde bile; ABD'nin Türkiye'ye yardım yapacağı ve Türkiye'nin toprak bütünlüğü karşısında ilgisiz kalınmayacağına dair güvence vermiştir (Esmer ve Sander, 1996: 233-234). 26 Nisan 1949 tarihinde ise ABD Başkanı Truman Cumhurbaşkanı İnönü'ye gönderdiği mesajda ABD'nin 1947 yılında başlattığı Türk Yardım Programı'nın ABD – Türkiye ilişkileri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olduğunu vurgulamış, mesajda Kuzey Atlantik Anlaşması'nın imzalanmasının ABD'nin Türkiye'ye toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı konusunda verdiği desteği azaltmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca ABD Başkanı Truman Türkiye'ye karşı duyduğu ilginin azalmadığı hususunda da güvence vermiştir (FRUS, 3 Şubat 1949, Sayı: 6, 1656–1657). Öte yandan Türkiye'nin NATO üyesi olma çabaları devam ederken Ağustos 1949 tarihinde Türkiye'yi memnun edecek bir gelişme yaşanmıştır. 8 Ağustos 1949 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu toplantısında Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne alınması kararlaştırılmıştır. Bu durum Türkiye'de memnuniyetle karşılanmıştır (Gönlübol ve

Esmer, 1974: 235). Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne alınması Türkiye'nin bir Asya ülkesi olma tezini zayıflatmış, Türkiye'nin bir Avrupalı olarak NATO'ya üye olma tezini ise güçlendirmiştir.

1950 yılı Türkiye-ABD ilişkileri açısından önemli bir yıldır. Bu dönemde de iki ülke arasındaki ilişkiler geliştirmeye yönelik çeşitli adımlar atılmıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Aralık 1949 tarihinde ABD'ye bir ziyaret gerçekleştirerek ABD Dışişleri yetkilileri ile görüşmüştür. Gerçekleşen bu görüşmelerde Dışişleri Bakanı Sadak ABD ile Türkiye genelkurmayları arasında savunma ve yardım konularında ortak bir plan üzerinde önerilen çalışmaları içeren bir mektubu ABD yetkililerine vermiştir (FRUS, 1950, Sayı:5: 238). 1950 yılında Türkiye, NATO'ya üye olma girişimlerine devam etmiştir. Türkiye'nin NATO'ya ilk resmi başvurusu 11 Mayıs 1950 tarihinde o dönemde iktidarda olan CHP hükümeti tarafından yapılmıştır. Türkiye'nin yaptığı NATO'ya üyelik başvurusu sadece İtalya tarafından desteklenmiş ancak Türkiye'nin üyelik başvurusu kabul edilmemiştir (Erhan, 2001: 545). CHP sonrası iktidara geçen Demokrat Parti (DP), NATO'ya üyelik çalışmalarına devam etmiştir.

3.2.2. Türkiye'nin Kore Savaşına Katılması

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimler ile iktidar değişikliği olmuş fakat dış politikaya bakış değişmemiştir (Bağcı, 2014: 14). DP hükümeti NATO'ya girmek için çalışmalara hız verme kararı aldığı günlerde beklenen fırsat DP yönetiminin eline, 25 Haziran 1950 tarihinde geçmiştir (Birand, Dünder, Çaplı, 2007: 62). 25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey ve Güney Kore arasında çıkan çatışmadan dolayı ABD'nin girişimleri ile BM Güvenlik Konseyi olağanüstü toplanarak üye ülkeleri Kuzey Kore'yi durdurmak için BM tarafından yürütülecek faaliyetlere katılmaya çağırmıştır. BM'in bu çağrısından sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında toplanan bakanlar kurulu 25 Temmuz 1950 tarihinde Kore'ye 4500 kişilik bir asker birliği gönderme kararı almıştır (Armaoğlu, 1991: 181). Türkiye bu kararı ile ABD'nin ardından kara askeri gücünü Kore'ye gönderme kararı alan ikinci ülkedir (Yazıcı, 1963: 33-35). Muhalefete ve TBMM'ye danışılmadan alınan bu karar muhalefetin itirazına ve hükümet hakkında gensoru vermesine rağmen hükümeti bu karardan vazgeçirmemiş çünkü Demokrat Parti iktidarı Kore'ye asker göndermeyi NATO üyeliği için kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak düşünmüştür (Soysal,

1964: 196-198). Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesi, istisnai bir durumdur. Türkiye o tarihe kadar sınırları dışında herhangi bir askeri harekâta veya savaşa girmeden kaçınmıştı. Kore'ye asker göndermek, cesaretli, radikal ve yeni bir adımdı(FO, 371/187948-926669/RK-1071/20). Bu Demokrat Parti'nin dış politikada aktif ve dinamik bir siyaset izleyeceğinin göstergesiydi. Dışişleri Bakanı Köprülü 25 Temmuz 1950'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Trygve Lie'ye gönderdiği cevap telgrafında, Türk Hükümeti'nin Kore'ye 4500 kişilik bir askeri birlik göndermeye karar verdiğini bildirmiştir (Bağcı, 2014: 20). Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesiyle Türk Hükümeti bir bakıma Sovyet saldırıları sonrasında hiçbir adım atmamış İngiltere ve Fransa hükümetlerini eleştirmiştir. Türk Hükümeti, Türkiye'nin Kore'deki duruma benzer koşullarda zor durumda kalması halinde bu ülkelerin kendisine yardıma geleceğine inanmaktaydı (FO, 371/977948/RK1071-20). Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme kararı Amerika tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Türk Tugayı 24 Kasım'da başlayan BM Ordusu'nun genel taarruzuna 9'ncü Kolordu'nun ihtiyati olarak katılmıştır. Başlangıçta ilerleyen taarruz 26 Kasım akşamından itibaren 800.000 kişilik Çin Ordusu'nun savaşa katılımıyla önce durmuştur. Sonra geri çekilme başlamıştır. Bu noktada Türk Tugayı'na kritik bir savunma görevi verilmiş, tugay büyük kayıplar vermek pahasına savunma görevini başarı ile yapmıştır. Türk askeri, Kore Savaşında, Kunuri Muharebeleri olarak anılan muharebelerde kahramanlığını bir kez daha ispat etmiştir. 1950 yılından 1953 Temmuz'una kadar Türk Değiştirme Tugayı, kendisine verilen her türlü muharebe görevlerini başarı ile yerine getirmiştir. Ancak savaşın gerçek bir galibi olmamış, savaş fiziki olarak başladığı yerde bitmiştir. Kore Savaşı'nda Türk Askeri'nin gösterdiği kahramanlıklar Amerikan kamuoyunda süregelen Türkiye aleyhtarlığını tersine çevirmeye başlamıştır.

3.2.3. Türkiye'nin NATO'ya Kabul Edilmesi

Türkiye, her platformda güvenliğini garanti edecek girişimlerini sürdürmüştür (Gönlübol, Ülman, Bilge ve diğerleri,1987: 227). NATO'nun dışında kalmanın ardından muhtemel bir Akdeniz ittifakının gerçekleşmesi için 24 Mart 1950'de İtalya ile "Dostluk ve Hakemlik Antlaşması" imzalanmıştır (Sarıay,1988: 83). Türkiye, 1951 yılında NATO'ya girme isteği ret olunca ABD'nin, 1939 tarihli Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşmasına katılması teklifinde bulunmuştur. ABD bu teklifi kabul

etmemiştir. Çünkü ABD, Türkiye'nin üyeliğine iyimser bakmaya başlamıştır (Mütercimler ve Öke, 2004: 104). ABD, Türkiye'nin petrol bölgelerine yakın olmasının stratejik önemi nedeniyle Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olmasını İngiltere ve Fransa'ya teklif etmiştir (Ö. Kürkçüoğlu,1972: 43). ABD'nin bu teklifi birçok itirazı getirmiştir. Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika gibi küçük devletler Sovyetlerin tehdidine maruz kalan Türkiye'nin NATO'ya alınması ile Sovyetlerin bu duruma tepki göstermesi ve savaş çıkmasından korktular. Bu devletlerin bakış açısı Türkiye'nin NATO'ya katılmasını geciktirdi (Armaoğlu,1990: 105). Kore Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin NATO'ya alınması konusunda ABD'nin tavrının değişmesinde Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'nin set olması ve çıkabilecek muhtemel bir savaşta Türkiye'deki üslere ihtiyaç duyulması sebebiyle, Sovyetlere sınır konumunda olan Türkiye'nin Batı'nın gözünde stratejik önemi artmış olmasından kaynaklanmıştır (Sarımay,1988: 70-99). NATO'nun ABD dışındaki üyeleri Türkiye ve Yunanistan'ın üyelikleri konusunda görüş ayrılığına sahipti. Fransa, Hollanda, Lüksemburg, İtalya ABD ile aynı görüşte olmasına karşın İngiltere en başından beri Türkiye'nin NATO'ya üyeliğine karşıydı. Türkiye'nin Orta Doğu'nun savunulmasında görevlendirilmesini istiyordu. Çünkü kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye'yi bir araç olarak kullanmak istiyordu. Bu amacını gerçekleştirmek için İngiltere'nin Orta Doğu Başkomutanı Bryan Robertson 22-24 Şubat 1951 tarihlerinde Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuş, Türkiye ve İngiltere arasında Orta Doğu'da bir ittifak teklif etmiştir (Oran, 2001: 549). Fakat Türkiye bu teklifi kabul etmemiştir. Çünkü Türkiye için mühim olan, Amerika'nın fiili garantisini, yani Amerika'nın ittifakını elde etmektir. Bu sebeple, Türkiye, Orta Doğu savunma sistemine katılmakla beraber NATO üyeliği üzerinde ısrar edince, İngiltere, 1951 Temmuzunda, Orta Doğu Savunma Sistemine katılması şartıyla, Türkiye'nin NATO üyeliğini desteklemeye karar verdi(Armaoğlu, 1984: 265).

Öte yandan Kore savaşlarında Türk askerinin gösterdiği kahramanlık destanı, Türkiye'nin NATO üyeliğine önemli bir katkısı olmuştur. Görüldü ki, Türkiye'nin NATO'ya katılması ancak bir kazanç teşkil edecekti. Eylül 1951'de Kanada'da NATO toplantısı yapıldı. Bu toplantıya üye ülkelerin dışişleri, savunma ve maliye bakanları katıldı ve önemli kararlar alındı. Türkiye ile Yunanistan NATO'ya 18 Şubat 1952 tarihinde resmen üye oldular (Alsan, 1953: 1-4-27). Türkiye'nin NATO üyeliği en çok Sovyet Rusya'yı rahatsız etmiş ve bilhassa NATO'ya üye olmaması için elinden geleni yapmıştır. Fakat başarılı olamamıştır. Türkiye NATO üyesi

olmasının asıl nedeninin Sovyet tehditleri olduğunun söylemekten de kaçınmamıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında başlayarak NATO'ya katılım ile devam eden ve Sovyet tehdidine karşı Batı savunma sistemlerine katılarak kendi güvenliğini sağlamayı prensip edinen Türk Dış Politikası amacına ulaşmıştır (Sarmay, 1988: 98). NATO üyeliği sonrası dönemde Türkiye, diğer devletlerle olan ilişkilerini bu örgüte ve ABD'nin tutumuna göre şekillendirmiştir(Al,2014, 127). NATO üyesi olan Türkiye, böylece kollektif bir savunma sistemine girerek kendini açıklayabilme, savunabilme, Sovyet tehditlerine karşı diğer ülkelerle beraber hareket etme şansı bulmuştur.

SONUÇ

Kurtuluş Savaşından sonra Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu yıldan itibaren barışçı bir politika uygulamaya başlamış ve bu politika da “Yurtta Barış, Dünyada Barış” sloganı ilkesi Türk Dış Politikasında bir denge prensibi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye Dış Politikada benimsediği bu prensibi 1945- 1950 döneminde terk ederek Amerika- Batı Eksenli bir politika izlemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik Devletler kendi yanlarında savaşa katılma konusunda çeşitli politik baskılar yaparak savaşa sokmak istediler. Dönemin Hükümeti izlediği dış politika ile hem savaşa girmemiş hem de toprak bütünlüğünü koruyarak büyük devletler arasında bir denge politikası uygulamış ve savaş dışı kalmayı başarmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş dışında kalan Türkiye ekonomik sıkıntılar içerisinde kalmıştır. İkinci Dünya Savaşının uzun sürmesi nedeniyle Fransa ve İngiltere Ekonomileri zayıflamış, sıkıntılı bir döneme girmiş, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği olumsuz etkilere rağmen savaştan çıkmayı başarmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin izlediği Denge Politikası değişmiş ve Amerika Batı eksenli yol izlemeye başlamıştır. Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye karşı izlediği yayılımcı politika nedeniyle Türkiye Boğazlarında kendisine bazı ayrıcalıklar tanınmasını bir nota ile istemiş ayrıca Doğu sınırında yeniden bir değişiklik isteyerek Kars, Ardahan gibi bazı illerin kendisine verilmesini istemiştir. Türkiye tarih boyunca kanlı savaşlar verdiği komşusu ile tekrar düşman olmuştur. Sovyet tehditlerine karşı siyasi, ekonomik ve askeri gücü kısıtlı olan

Türkiye ABD ile olan ilişkilerini geliştirilmesini zaruret olarak görmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru Yalta ve Potsdam'da yapılan konferanslarda Boğazların ve Karadeniz'in güvenliği Bütün Dünyayı ilgilendirdiğini, Sovyetlerin doğudaki toprak talebinin ise Sovyetler ve Türkiye arasında çözülecek bir konu olduğunu bildirmiştir. Sovyetler Birliği Boğazlar konusunda 1945-1946 da Türkiye ye verdiği notalar karşısında ABD de Sovyetlere karşı nota vermiş bu durum Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilere bir ivme kazandırmıştır. Türk Büyükelçisi Ertegün'ün Cenazesi Amerika'dan Akdeniz'e Missouri Gemisi ile gönderilmesi açıkça ABD'nin Türkiye'nin yanında olduğu konusunda Sovyetlere karşı bir güç gösterisi olarak algılanmıştı.

ABD İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yunanistan ve Türkiye ye karşı başlattığı askeri yardımla Truman Yardımı, Marshall Ekonomik Planı daha sonra Türkiye'nin NATO ve Batı ile bir ittifaka dönüştürmüştür. 1947 Tarihli Truman Doktrini ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a sağladığı yardımların amacı Sovyetlerin yayılmacı emelinin sonlanması içindi. Silahların eski, ekonomisinin zayıflığı nedeniyle Türkiye Truman Yardımlarını kabul etmiştir. 12 Temmuz 1947'de bir Askeri Yardım Antlaşması imzalanmış bu antlaşma ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin elindeki askeri teçhizatın modernize edilmesi amaçlanmıştı. Türkiye yapılan bu askeri yardımın başka yerlerde kullanılamayacağı ve başka bir ülkeye devredilemeyeceği karara bağlanmıştı. Amerika'nın bu yardımları ile ekonomisi ve artan ihtiyaçları ile dışa bağımlı hale geldiğinin ilk adımlarını oluşturmuştur.

ABD İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik ölçüde büyürken Avrupa da İngiltere ve diğer Avrupalı ülkelerin ekonomileri küçülmeye başlamış, Sovyetlerin yayılmacı tehdidi karşısında ABD bir Çevreleme Politikası uygulamasını benimsemiş ve Marshall Planı ile süper güç olma rolünü üstlenmiştir. Türkiye Marshall Planından yararlanmak için 4 Temmuz 1948'de Ekonomik İşbirliği Antlaşmasını imzalamıştır (Armaoğlu, 1991: 168-181). Bu Antlaşma ile ilk etapta 10 Milyon ABD Doları daha sonra 352 Milyon ABD Doları yardım almıştır. Bu yardımlar Türkiye'yi dışa bağımlı hale getirmiştir. Tarımda kullanılan makine teçhizat ve bunların yedek parçaları alımı için ABD'ye bir nevi geri ödemeye dönmüştür. ABD'nin Avrupa ülkelerine yaptığı ekonomik yardımlar Sovyetlerin Yayılmacı Politikasına karşı engel olmak için bir tedbirdi. Kuzey Atlantik İttifakı NATO'nun kurulması ile Türkiye bu ittifaka önce dışarıda tutulmuş ve Türkiye

Sovyetlerin yayılcı politikasından kurtulmak için Batı ile Bütünleşme ve nihayetinde NATO'ya girerek kendine bir yer edinmiştir.

Türkiye de 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan bir seçimle iktidar değişikliği olmuş, Demokrat Parti İktidara gelmiştir. Demokrat Parti Dış Politikasında NATO'ya girmeyi hedeflemiştir. NATO'ya girmek için ilk başvuru CHP Hükümeti tarafından yapılmış bu başvuruyu sadece İtalya desteklemiş daha sonra Kore Savaşı başlamış, Kore Savaşı Türkiye'nin NATO üyeliği için bir fırsat yaratmıştır. Kore'ye ABD'den sonra Birleşmiş Milletler emrine en büyük silahlı gücü vermekle, Birleşmiş Milletler'e bağlılığını, gönderilen askeri birliğin destanlara konu kahramanlıklarıyla da ordunun savaş gücü kanıtlanmıştır.

Sovyetler Birliği'ne karşı savunma sistemi olarak kurulan Kuzey Atlantik Savunma Teşkilatı(NATO), 4 Nisan 1949'da, ABD, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz arasında Washington'da imzalanmıştır. Bunun ardından Antlaşmayı imzalayan devletlerin temsilcileri 14 Eylül 1951'de Ottawa'da toplanarak Türkiye ve Yunanistan'ı Antlaşmaya katılmaya davet etme kararı vermişlerdir. 17 Ekim 1951'de Londra'da toplanan bu devlet temsilcileri, Antlaşma'nın 6'ncı maddesinin 5'inci madde hükümlerinin Türkiye Cumhuriyeti ülkesini de kapsayacak şekilde değiştirilmesi üzerinde anlaşarak bir protokol imzaladılar. Bu protokol ilgili devletlerin iç mevzuatı uyarınca onaylandıktan sonra, Türkiye resmen NATO'ya katılmaya davet edildi.

Savunma amacıyla kurulan NATO'nun en temel öğelerinden biri taraflardan biri taraflardan birine veya birkaçına yapılacak saldırının tarafların hepsine yapılmış sayılarak derhal harekete geçileceği hükmüdür. Türk halkına güven ve huzur sağlayan NATO, ulusumuzun sadece savunmasına değil, Batı ile bütünleşmesine ve ekonomik gelişmesine de hizmet etmiştir.

Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında başlayarak NATO'ya katılım ile devam eden ve Sovyet tehdidine karşı Batı savunma sistemlerine katılarak kendi güvenliğini sağlamayı prensip edinen Türk Dış Politikası amacına ulaşmıştır (Sarıay, 1988: 98). NATO üyesi olan Türkiye, böylece kollektif bir savunma sistemine girerek kendini açıklayabilme, savunabilme, Sovyet tehditlerine karşı diğer ülkelerle beraber hareket etme şansı bulmuştur.

Akalın'a göre ise (2003: 97) "Amerika ve Sovyet Rusya arasındaki gerilim hiç yaşanmayabilirdi. Hatta uzlaşamayacakları hiçbir sorun yoktu. 1946 yılında ipleri geren Sovyetler Birliği değildi. Sovyetler Birliği İran'ı boşaltmaya başlamış, Türkiye üzerindeki baskısını da azaltmıştı. Yunanistan'da olup bitenlere müdahale etmediğini Atina ABD elçisi bile itiraf ediyordu. Tüm bunlara rağmen ipleri geren Winston Churchill'den başkası değildi" (Akalın, 2003: 97). Bu görüşü destekleyenler olabilir fakat Sovyetlerin Türkiye üzerindeki tehditleri ve tarihin bize gösterdiği tecrübe, Türkiye'nin Batı yönlü politika izlemesinin ne derece doğru olduğunu kanıtlar biçimindedir.

KAYNAKÇA

BELGELER

T.B.M.M. Tutanak Dergisi

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi

Ayın Tarihi

FRUS (Foreign Relations of the United States)

FO (Foreign Office of UK)

Kitaplar

Akalın, C. (2003). *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-I Olaylar Belgeler 1945-1952*. İstanbul: Analiz Basım Yayın.

Akandere, O. (1998). *Milli Şef Dönemi*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Akşin, A.(1991). *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aktaş, M. (2006). *1950-60 Demokrat Parti Dönemi Türk Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü*, İstanbul, Sema Yayınları.

Alacakaptan, A. (1999). Türk Sovyet İlişkileri 1921-1945, İ. Soysal (Ed.) *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç* içinde, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, ss.281-292.

Al, A. (2014). *Türk Dış Politikası 1918-1980*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Arı, T. (2011). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: Mkm Yayıncılık.

Armaoğlu, F.(1984). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,

Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ataöv, T. (1965). *Turkish Foreign Policy 1939-1945*, Ankara: A.Ü. Basımevi

Aydemir, Ş. S. (2000). *İkinci Adam*.Cilt:3. İstanbul: Remzi Kitabevi

Aydemir, Ş. S. (1993). *İkinci Adam* Cilt:1. İstanbul: Remzi Kitabevi

Aydın, M. (2001). İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, B. Oran (Ed.) *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Günümüze Belgeler Yorumlar* içinde İstanbul: İletişim Yayınları,2001, 399-475.

- Bağcı, H. (2014). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*. Ankara: ODTÜ Gelişme Vakfı Yayınları.
- Bal, İ. (2006). *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*. Ankara: Lalezar Kitapevi.
- Balcıoğlu, M. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırmaları Merkezi.
- Barutçu, F. A.(1977). *Siyasi Anılar 1939-1954*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bayar, C. (1986). *Başvekilim Adnan Menderes*. İ. Bozdağ(drl). İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Bıykoğlu, T. (1959). *Atatürk Anadolu'da (1919-1929)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Biagini, A. (2007). *Çağdaş Türkiye Tarihi*, Ankara: Phoenix.
- Bilge, A. S. (1966). *Milletlerarası Politika*. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Bilge, A. S.(1992). *Güç Komşuluk: Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri (1920- 1964)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Birand, M. A. , Dündar, C. , Çaplı, B. (2007). *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*. İstanbul: Doğan Kitap
- Birsel, C. (1939). *Dünya Barış Buhranında Boğazlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.
- Bissell, R. E. , Gasteyger, C. (1990). *The Missing Link, West European Neutrals and Regional Security*, Durham: Duke University Press.
- Burçak, R. S. (1946). *Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri (1791-1941)*, İstanbul: Ayyıldız Matbaası.
- Burçak, R. S. (1983). *Moskova Görüşmeleri 1939 ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Chesney, C. , R.A. , D.C.L. , F.R.S. (1854). *The Russo-Turkish Campaigns of 1828 and 1829: With A View of the Present State of Affairs In The East*. Baskı:3. London: Redfield.
- Cihan, A. R. , Karapınar, E. (1993). *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1939-1960*. Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Çemrek, M. (2008). İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye,H. Çakmak(Ed.) *Türk Dış Politikası (1919- 2008)* içinde, Ankara: Barış Platin Yayınevi, 2008, 268-274.

- Deringil, S. (1994). *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ekinci, N. (2002). İnönü Dönemi ve 2. Dünya Savaşı Yılları, H. C. Güzel vd(Ed.) *Türkler*, Cilt:16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002,703-745.
- Erendil, M. (1975). *Tarihte Türk-Rus ilişkileri*, Ankara: Genelkurmay Yayınları.
- Ergin, F. (2008). *Uluslararası Politika Stratejileri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları
- Erhan, Ç. (2001). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*. Ankara: İmge Yayınevi
- Erkin, F. C.(1968). *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Esmer, A. Ş. , Sander, O. (1996). İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası, M. Gönlübol(Ed.) *Olaylarla Türk Dış Politikası* içinde, Baskı:9, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, 137-185.
- Frankel, J. (1979). *International Relations in a Changing World*, Oxford: Oxford University Press.
- Fry, G.M. , Goldstein, E. , Langhorne, R. (2002). *Guide To International Relations and Diplomacy*, New York: CPI Bath,
- Gilpin, R. (1972). *Has Modern Technology Changed International Politics*, Rosenau, J. N. (ed), *The Analysis of International Politics*, New York: The Free Press.
- Ginsburg, N. (1957). *Natural Resources and Economic Development*, New York: Oxford University Press.
- Gönlübol, M. (1973). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1939)*.Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gönlübol, M. (1985). *Uluslararası Politika*. Ankara:SBF Yayınları
- Gönlübol, M. (2000). *Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Gürsel, H.(1968). *Tarih Boyunca Türk-Rus ilişkileri*, İstanbul: Ak Yayınları.
- Holsti, K. J. (1974). *International Politics: A Framework for Analysis*, 2nd ed., London: Prentice-Hall.
- Ismay, L. (1954). *NATO İlk Beş Sene 1949-1954*. Suat Bilge (çev). Ankara: TTK Basımevi.
- İlyas, A. , Turan, O. (2012). *İNönü Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi.

- Kissinger, H. (2007). *Diplomasi*. (6.Basım). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koçak, C. (1986). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*. Cilt:1. Ankara: İletişim Yayınları.
- Kürkçüoğlu, O. (1978). *Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler (1946'dan Bu Yana)*, Cilt: XXXIII, No: 1-2, Mart-Haziran ,Ankara: SBFD.
- Kürşat, C. (1969). *Türkiye'nin Çıkarları Bakımından NATO*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 25. İstanbul: İstanbul Araştırma Merkezi.
- Liska,G.(1962). *Nations in Alliance*, Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Meram, A. K. (1945). *İsmet İnönü ve İkinci Cihan Harbi*. İstanbul: Ahmet Saitoğlu Kitabevi.
- Meray, S. L. (1965). *Devletler Hukukuna Giriş*, Cilt:2. Baskı:3. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Morgenthau, H. J. (1985). *Politics Among Nation*.New York: Knopf Press.
- Mütercimler, E. , Öke M. K. (2004). *Düşler ve Entrikalar: Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Oran,B. (2001). *Türk Dış Politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özçelik, M.(2010). *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*”, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Öztürk, K. (1968). *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*. İstanbul: Ak Yayınları.
- Sander, O. (2007 Eylül). *Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e*. Baskı: 16. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O. (1994). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Yayınevi
- Sarınay, Y. (1988). *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Seydi, S.(2009). 1939-1945 Dönemi İç ve Dış Politika, A. Çaylak vd (Ed.), *Osmanlı'dan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi* içinde, Ankara: Savaş Yayınevi, 2009, 257-297.
- Sönmezoğlu, F. (2011). *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınevi
- Sönmezoğlu, F. (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Şapolyo, E. B.(1958). *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*. İstanbul: Zaimler Kitabevi Yayınları.

- Timur, T. (2003). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*. Baskı:3. Ankara: İmge Kitabevi.
- Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye*. Cilt:4. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih*, İstanbul: Der Yayınları.
- Ülman, H.(1961). *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947*.Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Weisband, E.(1973). *Turkish Foreign Policy, 1943-1945: Small State Diplomacy and Great Power Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Weisband, E.(1974). *II. Dünya Savaşı’nda İnönü’nün Dış Politikası*, Kayabal, M. A.(çev). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Weisband, E.(2000). *II. Dünya Savaşı’nda İnönü’nün Dış Politikası II*, Kayabal, M. A.(çev). İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları
- Woodward, L. S. (1997). *The Age of Reform*. Second Edition. New York: Oxford University Press.
- Yazıcı, T. (1963). *Kore Birinci Türk Tugayında Hatıralarım*. İstanbul: Ülku Basımevi.
- Yılmaz, M. (1999). *İnönü Dönemi Türk Dış Politikası*. Sayı:8. Konya: Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi.

Makaleler

- Alsan, Z. M.(1953). *Müşterek Emniyetin Tesisi Bakımından Atlantik Camiasının Rolü*. Cilt:10.Sayı:1-4.Ankara:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,1-32.
- Andren, N. (1984). Sweden:Neutrality,Defence and Disarmament. H. P. Neuhold , H. Thalberg(Ed.). *The European Neutrals in International Affairs*, Wien: Braumüller,39-58.
- Benhür, Ç. (2004). *Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri*,Konya: Selçuk Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Dergisi,325-337.
- Block,F.(1971). *The Origins of Economic Disorder*. New York: McGraw-Hill,73.
- Bloomberg, J.(1984). Finland’s Policy of Neutrality in Times of Detente and Tension. *Yearbook of Finnish Foreign Policy*.12, 2-3.
- Bobroff R. (Jan., 2000). Behind the Balkan Wars: Russian Policy Toward Bulgaria And The Turkish Straits, 1912-13.*Russian Review*.59.1, 76-95.

- Davison R. H. (Sep., 1976). Russian Skill and Turkish Imbecility. *The Treaty of Kuchuk Kainardji Reconsidered, Slavic Review*. 35.3, 463-483.
- De Conde, A.(1971). *A History of American Foreign Policy*.New York: Charles Scribner's Sons, 673.
- Demir, İ.(2014). Tarihsel Perspektif Işığında Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkiler. *Yönetim ve Ekonomi*. Cilt:21.Sayı:2. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.
- Ertem, B. (Haziran 2009). *Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:12. Sayı:21, 377-397.
- Gardner, R.(1956). *Sterling-Dollar Diplomacy Anglo-American Cooperation In the Reconstruction- of Multilateral Trade*.Oxford:Oxford University Press,220.
- Hall C. R. (2004). The Next War: The Influence of the Russo-Japanese War on Southeastern Europe and the Balkan Wars of 1912–1913. *Journal of Slavic Military Studies* 17.3, 563–577.
- Hotko H. S.(2007). Importance of Russian-Turkish War of 1877-1878 for the Circassian History. *The Adygeyan Republican Institute of Humanitarian Researches*, Russian Federation, The Ottoman-Russian War of 1877-78 Edited by Ömer Turan, Ankara, 221-226.
- Howard, H. N. (1967). *The Entry of Turkey Into World War II*. Belleten, Cilt:31. Sayı:122: 221-275
- Kara A.(Aralık 2005). *1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı ve Anadolu'da Alınan Tedbirler*, Cilt:8.Sayı:14. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Kennedy,P.(1989). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri*,B. Karanakçı(Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları, 432.
- Kürkçüoğlu, Ö.(1972). *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Dış politikası (1945-1970)*.Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 43.
- Mee, C. L.(1984). *The Marshall Plan: The Launching Or The Pax Americana*.New York: Simon and Schuster,17.
- Milgrim R. M. (November 1978). An Overlooked Problem in Turkish-Russian Relations. *The 1878 War Indemnity, International Journal of Middle East Studies*.9.4,519-537.
- Opie, R. (1953). *Amerikan Yardımı ve Kalkınma Meselesi*. C. Mihçioğlu(çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 1, 89-90.
- Peacock, H. L.(1982). *A History of Modern Europe 1789-1981*.Baskı:7. Oxford:Heineman, 368.

- Ryder, A.J. (1973). *Twentieth Century Germany From Bismarck to Brant*. New York: Columbia University Press.459-460.
- Satterthwaite, J.C. (1972). The Truman Doctrine: Turkey. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 401, 74-84.
- Soysal, İ.(1993). *Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Kılavuz (1919 - 1993)*. İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları.
- Soysal, M. (1964). *Dış Politika ve Parlamento*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Ulunian, A. A. (2003). Soviet Cold War Perceptions of Turkey and Greece. *1945-58, Cold War History*.3.2, 35-52.
- Wasti, T. S. (July 2004), The 1912-13 Balkan Wars And Siege Of Edirne. *Middle Eastern Studies*.40. 4,59-78.
- Wildhaber,L.(1988). Swiss Neutrality-Legal Base Historical Background. B. Huldt, A. Lejins(Ed.). *Neutrals in Europe*. Switzerland,Stockholm: The Swedish Institute of International Affairs,Conference Papers 10, 3-15.
- Yurdusev, E. (1999). 1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar. *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 373-386.
- Zevelev, I. (October-December 2009). *Rusia's Future: Nation Or Civilization? Collapse of the Soviet Union and the "Russian Question"*, Russia In Global Affairs. 7.4, 78-79.

Tezler

- Gürtuna A.(January 2006). Turkish-Russian Relations In The Post Soviet Era: From Conflict To Cooperation? *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: ODTÜ SBE.
- Özer A. (August 2008). The Ottoman-Russian Relations Between The Years 1774-1787, *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Bilkent Üniversitesi SBE.
- Aslanova S. (2008). 20. Yüzyılın Başında Rusya'nın Osmanlı Politikası, *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tacıbayev, R.(2002). Sovyet Kaynaklarına Göre Türk-Sovyet Münasebetleri (1923-1945), *Basılmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Çobanoğlu, T.(1988). Siyasi Olaylarla 1917-1945 Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*,İstanbul: İstanbul Ü. SBE.
- Şen, C.(2006), Stalin Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri (1923-1953), *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GAZETELER VE ANSİKLOPEDİLER

Cumhuriyet Gazetesi

Son Posta Gazetesi

İNTERNET

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tbmm_internet.anasayfa

<http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>

EKLER

Ek-1. Adana Görüşmesi (Ocak 1943): Churchill, İnönü

Ek-2. Adana Görüşmesi (Ocak 1943): Churchill, İnönü

Ek-3. Tahran Konferansı (Aralık 1943): Stalin, Roosevelt, Churchill

Ek-4. Kahire Konferansı (5 Aralık 1943): Roosevelt, İnönü, Churchill

Ek-5. Yalta Konferansı (9 Şubat 1945): Churchill, Roosevelt, Stalin

Ek-6. Potsdam Konferansı (2 Ağustos 1945): Churchill, Truman, Stalin

S. SAYISI : 110

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair kanun tasarısı ve Dışışleri Komisyonu raporu (1/337)

T. C.
Başbakanlık
Muamelât Genel Müdürlüğü
Tetkik Müdürlüğü
Sayı : 71 - 2290.

16 . II . 1952

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair Dışışleri Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 16 . II . 1952 tarihinde Yüksek Meclise sunulması kararlaştırılan kanun tasarısının gerekçe ve ilişikleriyle birlikte sunulduğunu saygılarımla arz ederim.

Başbakan
A. Menderes

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair kanun gerekçesi

Birleşik Amerika, Belçika, Danimarka, Fransa, Holânda, İngiltere, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz arasında 4 Nisan 1949 tarihinde Vaşington'da imza edilmiş bulunan Kuzey Atlântik Andlaşmasına, mezkûr devletler mümessilleri 14 Eylül 1951 de Ottawa'da yaptıkları toplantı sonunda, Türkiye'yi iltihaka davet etmeyi kararlaştırmışlardır. Andlaşmanın 5 nci maddesi ahkâmının Türkiye topraklarına da teşmili için 6 nci maddesinin tadili hususunda 17 Ekim 1951 tarihinde Londra'da mezkûr devletler temsilcileri arasında bir Protokol imzalanmıştır. Anılan devletlerin dahili mevzuatları icabı olarak gerek Andlaşma, gerek Protokolün teşrii meclislerince tasdiki muamelesinin tekemmülü üzerine memleketimiz Andlaşmaya iştirake resmen davet edilmiştir.

Kuzey Atlântik Andlaşması, diğer üye devletlerin yetkili temsilcileri tarafından olduğu gibi Hükümetimizce de muhtelif vesilelerle tobarüz ettirildiği üzere, tamamen tedafii bir mahiyeti haizdir.

Milletlerarasında, barış üzerine müesses, bir iş birliğini tahakkuk ettirmeye çalışmayı dış politikasının değişmez bir farikası haline getirmiş bulunan Devletimiz Atlântik camiasına katılmakla cihan efkârı umumiyesine bu azminin yeni bir nişanesini daha vermiş olacaktır.

,Kuzey Atlântik Anlaşmasına göre, âza devletlerden birine veya bir kaçına yapılacak bir silâhlı tecavüz bütün Taraflara müteveccih bir tecavüz sayılacak ve böyle bir tecavüzün vukuu halinde, her Âkîd Devlet, silâhlı kuvvet istimali de dâhil olmak üzere lüzumlu göreceği harekete münferiden ve diğer Taraflarla mutabakat halinde derakap geçmek suretiyle tecavüze uğrıyan Taraf veya Taraflara yardım edecektir.

Dünyanın her tarafında demokrat milletleri pek haklı olarak endişeye düşüren büyük tehlike karşısında memleketimizin dış emniyetini korumak gayretimiz bu Andlaşmaya iltihakımızla pek müspet bir inkişaf kaydetmiş olacağı gibi devletlerin tam eşitlik ve bağımsızlık içinde gelişmeleri prensibi de böylece büyük ölçüde takviye edilmiş bulunacaktır.

EK-8. Türkiye'nin NATO'ya katılmasına dair kanun tasarısı ve Dışişleri Komisyonu raporu sayfa 2

— 2 —

Dışişleri Komisyonu raporu

*T. B. M. M.
Dışişleri Komisyonu
Esas No. 1/337
Karar No. 9*

18 . II . 1952

Yüksek Başkanlığa

Kuzey Atlântik Andlaşması Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair kanun tasarısı komisyonumuzda Dışişleri Bakanının huzuriyle incelendi.

Yapılan uzun müzakereler sonunda; Birleşik Amerika, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İzlanda, İtalya, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz Devletleri arasında 4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da imzalanmış bulunan Kuzey Atlântik Andlaşmasına mezkûr Devletler mümessillerininin 14 Eylül 1951 tarihinde Ottawa'da yaptıkları toplantı sonunda Türkiye'yi iltihaka davet etmeyi kararlaştırdıkları ve Andlaşmanın 5 ne maddesi hükümlerininin Türkiye topraklarına da teşmili için 6 ne maddenin değiştirilmesi hususunda 17 Ekim 1951 tarihinde Londra'da bir Protokol imzalamış buldukları görülmüştür.

Türkiye'nin milletler arasında, barış üzerine müesses dostane bir iş birliğini gerçekleştirmeye çalışmayı dış politikasına esas ittihaz ettiği ve tamamen tedafüi bir mahiyeti haiz olan Kuzey Atlântik Andlaşması hükümlerinin bu gayeye ulaşmayı kolaylaştıracağı göz önünde tutularak, maddi ve mânevi bakımlardan memleketimizin menfaatlarına uygun olduğu neticesine varılan işbu Andlaşmaya katılmamız oybirliği ile kabul edilerek tasarının maddelerine geçilmiştir.

Birinci maddenin son cümlesi, Hükümetin zaten mevcut ve tabii olan yetkisinin tekrardan ibaret olduğu için iltibasa mahal vermemek maksadiyle maddeden çıkarılmış ve diğer maddeler aynen kabul olmuştur.

Atlântik Aandlaşması teşkilâtından olan Bakanlar Konseyi toplantısının 20 Şubat 1952 tarihinde Lizbon'da toplanacağı göz önüne alınarak kanun tasarısının öncelik ve ivedilikle görüşülmesi dileğiyle, Büyük Millet Meclisinin tasvibine arz edilmek üzere tasarısı ve ilişkileri Yüksek Başkanlığa sunulur.

Dışişleri Komisyonu

Başkanı Y.

Sözcü

Niğde

N. Bulge

Bolu

F. Belen

Hatay

A. Melek

İzmir

V. Mentş

Konya

Z. Ebüzziya

Muğla

Z. Mandalıncı

Erzurum

R. S. Burçak

İzmir

C. Baban

İzmir

C. Tunca

Kütahya

A. Gündüz

Muğla

N. Nadi

Kâtip

Denizli

A. Çobanoğlu

Erzurum

B. Dülger

İzmir

O. Kapanı

Kayseri

S. H. Ürgüblü

Mardin

K. Türkoğlu

Trabzon

H. Saka

(S. Sayısı : 110)

EK-9. Türkiye'nin NATO'ya katılmasına dair kanun tasarısı ve Dışişleri Komisyonu raporu sayfa 3

— 3 —

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair kanun tasarısı

MADDE 1. — Vaşington'da 4 Nisan 1949 tarihinde imza edilen Kuzey Atlântik Andlaşması ile buna ek 17 Ekim 1951 tarihli Londra Protokolü kabul edilmiştir. Türkiye'nin, vâkı davete tevfikân, işbu Andlaşmaya iltihak ettiğine dair gerekli tebligat ve muamelelerin ifasına ve Andlaşmadan mütevellit bileümle sözleşmeleri imza-yâ Dışişleri Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

MADDE 2. — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Başbakan <i>A. Menderes</i>	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı ve Adalet B. V. <i>S. Ağaoğlu</i>
Devlet Bakanı	Adalet Bakanı
Millî Savunma Bakanı <i>H. Köymen</i>	İçişleri Bakanı ve Devlet B. V. <i>F. L. Karaosmanoğlu</i>
Dışişleri Bakanı <i>F. Köprülü</i>	Maliye Bakanı <i>H. Polatkan</i>
Millî Eğitim Bakanı <i>T. İleri</i>	Bayındırlık Bakanı <i>K. Zeytinioğlu</i>
Ekö. ve Ticaret Bakanı <i>Muhlis Ete</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>Dr. E. H. Üstündağ</i>
G. ve Tekel Bakanı	Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı <i>S. Kurişek</i>	Çalışma Bakanı ve İşletmeler B. V. <i>N. Özsan</i>

DIŞİŞLERİ KOMİSYONUNUN DEĞİŞTİRİŞİ

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair Kanun tasarısı

MADDE 1. — Vaşington'da 4 Nisan 1949 tarihinde imza edilen Kuzey Atlântik Andlaşması ile buna ek 17 Ekim 1951 tarihli Londra Protokolü kabul edilmiştir.

MADDE 2. — Hükümetin 2 neî maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 3. — Hükümetin 3 neî maddesi aynen kabul edilmiştir.

(S. Sayısı : 110)

**EK-10. Türkiye'nin NATO'ya katılmasına dair kanun tasarısı ve Dışışleri
Komisyonu raporu sayfa 4**

— 4 —

Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Holanda, Norveg, Portekiz, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri arasında 4 Nisan 1949 da Vaşington'da imzalanan

KUZHEY ATLANTİK ANDLAŞMASI

İşbu Andlaşmaya Taraf olan Devletler,

Birleşmiş Milletler Andlaşmasının gaye ve prensiplerine inançlarını ve bütün milletler ve hükümetlerle barış halinde yaşamak arzularını teyit eyliyerek,

Milletlerinin, demokrasi prensipleriyle fert hürriyetleri ve hukukun hükümranlığı üzerine müesses bulunan hürriyetlerini, müşterek miraslarını ve medeniyetlerini korumaya karar vere- rek,

Kuzey Atlantik bölgesinde refah ve istikrarın gelişmesine yardım etmek arzusunu besliye- rek,

Müşterek müdafaaları ve barış ve güvenliğin korunması için gayretlerini birleştirmeye azme- derek,

İşbu Kuzey Atlantik Andlaşması üzerinde mutabık kalmışlardır :

Madde — 1.

Birleşmiş Milletler Andlaşmasında kararlaştırılmış olduğu üzere, Taraflar, dâhil olabilecekleri bilûmum milletlerarası ihtilâfları, milletlerarası barış ve güvenliğı ve adaleti tehlikeye koyma- yacak surette barışçı yollarla halletmeyi ve milletlerarası münasebetlerinde, Birleşmiş Milletle- rin gayeleriyle her hangi bir suretle telif edilemeyecek tehdit veya kuvvet istimalinden çekinmeyi taahhüt ederler.

Madde — 2.

Taraflar, kendi hür müesseselerini takviye, bu müesseselerin istinad ettiği prensiplerin daha iyi anlaşılmasını temin ve istikrar ve refahı sağlamaya has satları geliştirmek suretiyle milletler- arası muslihane ve dostane münasebetlerin inkişafına yardım eyliyeceklerdir. Taraflar, beynelmi- lel iktisadî siyasetlerindeki bütün aykırılıkları izaleye çalışacaklar ve işlerinden her biri veya hepsi arasında iktisadî iş birliğini teşvik eyliyeceklerdir.

Madde — 3.

İşbu Andlaşmanın gayelerinin daha müessir bir şekilde tahakkukunu temin için Taraflar, ken- di hususi vasıtalarını geliştirmek ve birbirlerine karşılıklı yardımlarda bulunmak suretiyle, mün- feriden ve müctemian, devamlı ve fiili olarak hareket edip bir silâhlı tecavüze karşı münferit ve müşterek mukavemet kudretlerini idame ve tezyid eyliyeceklerdir.

Madde — 4.

İşlerinden her hangi birinin mülkî tamamiyetinin, siyasi istiklâlinin veya güvenliğinin, Ta- raflardan birinin fikrinde, tehdit altında bulunması halinde, Taraflar birbirleriyle istişare eyli- yeceklerdir.

Madde — 5.

Taraflar, işlerinden birine veya bir kaçına karşı Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da vâkı olacak silâhlı bir tecavüzün bütün Taraflara tevcih edilmiş bir tecavüz addedilmesi ve binnetice Taraflardan her birinin, böyle bir tecavüzün vukuu halinde, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 51 inci maddesiyle tanınan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik Bölgesinde güvenliğı yeniden tesis ve temin için, silâhlı kuvvet istimali de dâhil olmak

(S. Sayısı : 110)

**EK-11. Türkiye'nin NATO'ya katılmasına dair kanun tasarısı ve Dışışleri
Komisyonu raporu sayfa 5**

— 5 —

üzere, lüzumlu göreceği harekete, münferiden ve diğer Taraflarla mutabakat halinde, hemen tevessül etmek suretiyle tecavüze uğrıyan Taraf veya Taraflara yardım eylemesi hususunda mutabık kalmışlardır.

Bu mahiyette olan her silâhlı tecavüz ve bunun neticesinde alınan her tedbir derhal Güvenlik Konseyinin ıttalama arzolanacaktır. Bu tedbirler, Güvenlik Konseyinin milletlerarası barış ve güvenliği yeniden tesis ve idame için lâzım tedbirleri alması ile nihayet bulacaktır.

Madde — 6.

Taraflardan birinin Avrupa veya Kuzey Amerika'daki ülkesine, Fransa'nın Cezayir vilâyetlerine, Taraflardan her hangi birinin Avrupa'daki işgal kuvvetlerine, Kuzey Atlântik Bölgesinde Seretan Medarının kuzeyinde olup Taraflardan birinin hakkı kazasına tâbi bulunan adalara veya aynı bölgede Taraflardan birinin gemi veya uçaklarına karşı yapılan bir silâhlı tecavüz, Taraflardan birine veya bir kaçına karşı yapılmış bir silâhlı tecavüz addedilip 5'inci maddenin tatbikını icabettirecektir.

Madde — 7.

İşbu Andlaşma, Birleşmiş Milletlere üye olan Tarafların Birleşmiş Milletler Andlaşmasından mütevellit hak ve vecibelerini, yahut milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasında Güvenlik Konseyinin aslı mesuliyetini haleldar etmez ve her hangi bir şekilde haleldar ediyor gibi tefsir olunamaz.

Madde — 8.

Taraflardan her biri, kendisiyle diğer her hangi bir Taraf veya diğer her hangi bir Devlet arasında halen meriyette bulunan Milletlerarası taahhütlerden hiç birinin işbu Andlaşma ahkâmına muğayir olmadığını beyan ve Andlaşmaya aykırı her hangi bir Milletlerarası taahhüde girişmemek vecibesini tekabbül eyler.

Madde — 9.

İşbu madde ile Taraflar, Andlaşmanın tatbikatına mütâallik meselelerde salâhiyettar olmak üzere, içinde Âkıdlardan her birinin temsil olunacağı bir Konsey ihdas ederler. Konsey her an ve süratle toplanabilecek şekilde teşkilâtlandırılacaktır. Konsey lüzumlu olabilecek tâli teşekkülleri kuracak; bilhassa, 3 ve 5'inci maddelerin tatbiki için alınacak tedbirleri tavsiye eyliyecek olan bir Müdafaa Komitesini hemen tesis eyliyecektir.

Madde — 10.

Taraflar, işbu Andlaşmanın prensiplerinin gelişmesine ve Kuzey Atlântik Bölgesinin güvenliğine yardım edebilecek durumdaki diğer her Avrupa Devletini Andlaşmaya iltihaka, oy birliğiyle, davet edebilirler. Bu suretle dâvet olunan her devlet kendi iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine tevdi etmekle Andlaşmaya Taraf olabilir. Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti her iltihak vesikasının tevdiinden Taraflardan her birini haberdar eyliyecektir.

Madde — 11.

Bu Andlaşma Taraflarca kendi Anayasaları kaidelerine tevfikân tasdik ve hükümleri ona göre tatbik olunacaktır. Tasdiknameler, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine mümkün olduğu kadar çabuk tevdi edilecek, mezkûr Hükûmet her tasdiknamenin tevdiinden diğer bileümle mumzi Devletleri haberdar eyliyecektir.

Andlaşma, Belçika, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Lüksemburg, Holânda ve İngiltere dâhil olmak üzere, mumzi Devletlerin çoğunluğunun tasdiknameleri tevdi olunur olunmaz,

(S. Sayısı : 110)

**EK-12. Türkiye'nin NATO'ya katılmasına dair kanun tasarısı ve Dışışleri
Komisyonu raporu sayfa 6**

— 6 —

tasdik eden Devletler arasında meriyete girecek ve diğer mumzi Devletler için tasdiknamelerin tevdiî günü vacibüttatbik olacaktır.

Madde — 12.

Andlaşma 10 sene meriyette kaldıktan sonra veya muahhar bir tarihte, Taraflar, işlerinden birinin talebi üzerine, milletlerarası barış ve güvenliğin idamesi için Birleşmiş Milletler Andlaşmasına tevfiikan akdedilmiş bulunan gerek muntakavî, gerek cihanşümül mahiyetteki tertiplerin tekâmülü de dâhil olmak üzere, Kuzey Atlântik bölgesinde o tarihte barışa ve güvenliğe müessir âmilleri nazarı itibara alarak, Andlaşmanın tādili hususunda yekdiğeriyle istişarede bulunacaklardır.

Madde — 13.

Andlaşma 20 sene meriyette kaldıktan sonra, Taraflardan her biri, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine feshi ihbar ettiğî tarihten bir sene sonra, kendisine taallûku itibariyle Andlaşmaya nihayet verebilecektir. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, her fesihnamenin tevdiini diğer Âkidlere bildirecektir.

Madde — 14.

Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede müteber olan bu Andlaşma, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Hazinei Evrakına tevdi edilecektir. Tasdikli suretleri bu Hükümet tarafından diğer mumzi Devletler Hükümetlerine verilecektir.

**Yunanistan ile Türkiye'nin Kuzey Atlântik Andlaşmasına İltihakına mütedair
PROTOKOL**

4 Nisan 1949 da Vaşington'da imzalanan Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan Devletler Kuzey Atlantik Bölgesi güvenliğinin, Yunanistan Kırallığı ve Türkiye Cumhuriyetinin işbu Andlaşmaya iltihakiyle artacağına kani bulunmakla, aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır :

Madde — 1.

İşbu Protokolün yürürlüğe girmesiyle, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, bilûmum Taraflar namına, Yunanistan Kırallığı Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine, bu Protokolün ikinci maddesiyle muaddel şeklini alacak olan Kuzey Atlântik Andlaşmasına iltihak için bir davetiye gönderecektir. Bunu mütaakıp, Yunanistan Kırallığı ile Türkiye Cumhuriyetinden her biri, iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine tevdi eylesi tarihinde, Andlaşmanın 10'uncu maddesine tevfiikan, işbu Andlaşmaya Taraf olacaktır.

Madde — 2.

Türkiye Cumhuriyetinin Kuzey Atlantik Andlaşmasına Taraf olması halinde, Andlaşmanın 6'ncı maddesi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine tevdi eylesi tarihinden itibaren, aşağıdaki şekilde tadil edilmiş olacaktır :

i) Taraflardan birinin Avrupa veya Kuzey Amerika'daki ülkesine yahut Fransa'nın Cezayir vilâyetlerine, Türkiye Ülkesine, yahut Kuzey Atlântik bölgesinde Seretan Medarının kuzeyinde

(S. Sayısı : 110)

**EK-13. Türkiye'nin NATO'ya katılmasına dair kanun tasarısı ve Dışışleri
Komisyonu raporu sayfa 7**

— 7 —

olup Taraplardan her hangi birinin hakkı kazasına tâbi bulunan adlara,

ii) Taraplardan her hangi birinin işbu ülkelerde veya bu ülkeler üzerinde yahut Avrupa'nın, Andlaşma yürürlüğe girdiği tarihte, Taraplardan her hangi birinin işgal kuvvetlerinin konaklamış olduğu diğer her hangi bir bölgesinde veya Akdeniz'de yahut Seretan Medarının kuzeyinde kalan Kuzey Anlântik bölgesindeki kuvvetlerine, gemilerine veya uçaklarına yapılan bir silâhlı tecavüz, Taraplardan birine veya birkaçına karşı yapılmış bir silâhlı tecavüz addedilip 5'inci maddenin tatbikını icabettirecektir.

Madde — 3.

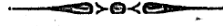
İşbu Protokol Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan devletlerden her birinin kabulünü Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine tebliğ etmesiyle yürürlüğe girecektir. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti bu tebliğlerden her birinin alındığı tarihi ve işbu Protokolün yürürlüğe girdiği tarihi Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan bilûmum devletlere bildirecektir.

Madde — 4.

Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteber olan işbu Protokol, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Hazinei Evrakına tevdi olunacaktır. Mezkûr Hükümet, Protokolün musad-dak suretlerini Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan diğer bilûmum devletlere verecektir.

Yukarıdaki hükümleri tasdikan, adları aşağıda yazılı murahhaslar işbu Protokolü imzalamışlardır.

17 Ekim 1951 de Londara'da tanzim edilmiştir.

(S. Sayısı : 110)

BİRİNCİ OTURUM

Açılma saati : 15

BAŞKAN — Refik Koraltan

KATIPLER : İbrahim Kirazoğlu (Kayseri), Sedad Baran (Çorum)

BAŞKAN — Çoğunluk var. Oturum açılmıştır.

3. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER

1. — *Kuzey Atlantik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair Kanun tasarısı (1/337) [1]*

BAŞKAN — Söz Dışişleri Bakanı Profesör Fuad Köprülü'nündür.

DIŞİŞLERİ BAKANI FUAD KÖPRÜLÜ (İstanbul) — Muhterem arkadaşlar, Türkiye'nin Atlantik Paktına iltihakına ait olan davetname Hükümete gelmiş ve bunun üzerine hazırlanmış olan kanun tasarısı Yüksek Meclise sevk edilmiş ve Hariciye Komisyonunuz tarafından müzakere ve kabul edilmiş bulunmaktadır.

Çarşamba günü Atlantik Konseyi Lizbon'da toplanacaktır. Bu itibarla, işin müstaceliyetine binaen bu komisyon raporunun ve kanun tasarısının ruzañneye alınmasını ve diğer maddelere terahhan müstaceliyetle müzakeresini rica ediyorum ve bu hususta bir taktir veriyorum. (Alkışlar).

BAŞKAN — Taktiri okuyacağız.

Yüksek Başkanlığa

Kuzey Atlantik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılması hakkındaki kanun tasarısı ve dışişleri Komisyonu raporunun şifahi arzlediğim esbaba binaen, bugünkü gündeme alınarak, gündemdeki diğer işlerden önce görüşülmesini arz ve teklif eylerim.

Dışişleri Bakanı
Fuad Köprülü

BAŞKAN — Taktiri reye arz ediyorum.

Kabul buyuranlar... Etmeyenler... İttifakla kabul edilmiştir. (Sürekli ve şiddetli alkışlar)

[1] 110 sayılı basmaya tutanağın sonundadır.

BAŞKAN — Raporu okuyoruz efendim.

(Rapor okundu)

BAŞKAN — Bu hususta söz isteyen arkadaşların isimlerini sırasıyla okuyorum:

Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Dışişleri Komisyonu Başkanı Firuz Kesim (Samsun), Abdürrahman Boyacıoğlu (Zonguldak), Fıruzan Tokil (İstanbul), Celâl Yardımcı (Ağrı), Cihad Baban (İzmir), Suad Hayri Ürgüblü (Kayseri), Ali Fuad Cebesoy (Eskişehir), Nadir Nadi (Muğla), Kemal Türkoğlu (Mardin), Osman Kapanı (İzmir), Rifka Salim Burçak (Erzurum), Ethem Vassaf (Kocaeli), Vasfi Mentek (İzmir), Sedad Baran (Seyhan), Hâmid Şevket İnce (Ankara), İsmail Berkok (Kayseri), Arif Hikmet Pamukoğlu (Giresun).

Söz Dışişleri Bakanzundur.

DIŞİŞLERİ BAKANI FUAD KÖPRÜLÜ (İstanbul) — Muhterem arkadaşlar, Birleşik Amerika Hükümeti, Atlantik Andlaşması üyesi bulunan bütün devletler namına Türkiye'yi Atlantik Andlaşmasına katılmaya resmen davet etmiş bulunmaktadır. Bu davete istinaden hazırlanmış olduğumuz kanun tasarısını bugün tasdikınıza arz etmekteyiz.

Şükranla arz edeyim ki, tasarı Dışişleri Komisyonu tarafından oy birliğiyle tasvip edilmiş bulunmaktadır. Yüksek Meclise de tasvip edildiği takdirde, usulü mucibince Birleşik Amerika Hükümetine, Andlaşmaya iltihakımızı bildiren vesika derhal tevdi olunacak ve bu suretle Türkiye, tam ve eşit haklarla Atlantik Andlaşmasının üyesi olacaktır. (Alkışlar)

Aziz arkadaşlar; müsaade buyurursanız, At-

B : 41 18.2.1952 O : 1

Kuzey Atlantik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair kanuna verilen oylar
(Kanun kabul edilmiştir.)

Üye sayısı : 487
Oy verenler : 410
Kabul edenler : 409
Reddedenler : 0
Çekinseler : 1
Oya katılmayanlar : 74
Açık Milletvekillikleri : 3

[Kabul edenler]

AFYON KARAHISAR

Abdullah Güler
Süleyman Kerman
Bekir Oynaganlı
Ali İhsan Sâbis
Avni Tan
Salih Torfilli
Ahmed Veziroğlu
Gazi Yiğitbaşı

AĞRI

Kasım Küfrevi
Halıs Öztürk
Celâl Yardımcı

AMASYA

Kemal Eren
Hâmit Koray
İsmet Olgaç
Cevdet Topcu

ANKARA

Sadri Maksudi Arsal
Salâhattin Benli
Ömer Bilen
Dağistan Binerbay
Hamdi Bulgurlu
Osman Şevki Çiçekdağ
Ramiz Eren
Muhlis Ete

Mümtaz Faik Fenik
Abdullah Gedikoğlu
Osman Talât İtekin
Hâmid Şevket İnce
Seyfi Kurtbek
Talât Vasfi Öz
Fuad Seyhun
Cevdet Soydan

ANTALYA

Fatin Dalaman

Burhanettin Onat

Akif Sarıoğlu
İbrahim Subaşı
Ahmet Tekelioğlu
Ahmet Tokuş

AYDIN

Nail Geveci
Şevki Hasret
Etem Menderes
A. Baki Ökdem
Lütfi Ülkümen

BALIKESİR

Vacid Asena
Salâhattin Başkan
Esat Budakoğlu
Muzaffer Emiroğlu
Enver Güreli
Mücteba İştin

Arif Kalıpsızoğlu

Ahmet Kocabıyıkolu
Muharrem Tunçay
Sıtkı Yırcalı

BİLECİK

Keşaf Mehmet Kurkut
Talât Oran
Yümnü Üresin

BİNGÖL

Feridun Fikri Düşünsel
Mustafa Nuri Okeuoğlu

BİTLİS

Nusrettin Barut
Salâhattin İnan

BOLU

Fahri Belen
Mithat Dayoğlu
Mahmut Güçbilmez
İhsan Gülez

Kâmil Kozak

BURDUR

Fethi Çelikbaş
Mehmet Erkazancı
Mehmet Özbey

BURSA

Halil Ayan
Raif Aybar
Selim Ragıp Emeç
Selim Herkmen
Sadettin Karacabey
Hulûsi Köymen
Mithat San

Halûk Şaman

Kenan Yılmaz

Neçdet Yılmaz

Ali Canib Yöntem

ÇANAKKALE

Kenan Akmanlar

Süreyya Endik

Bedi Entüstün

Emin Kalafat

Nusret Kirisçioğlu

Ömer Mart

ÇANKIRI

Kâzım Arar

Kemal Atakurt

Celâl Boynuk

Celâl Otman

ÇORUH

Mecit Bumin

Abbas Gigin

Mesud Güney

Ali Rıza Sağlar

Zihni Ural

ÇORUM

Sedat Baran

Ahmet Başbüyük

Şevki Gürses

Baha Koldaş

Saip Özer

Hasan Ali Vural

DENİZLİ

Baha Akşit

Fikret Başaran

Ali Çobanoğlu

Mustafa Güleçgil

Fikret Karabudak

Eyüp Şahin

Refet Tavashoğlu

DIYARBAKIR

Ferit Alpiskender

Yusuf Azizoglu

Nâzım Önen

Kâmil Tayş

EDİRNE

Arif Altınalmaz

Mehmet Enginün

Cemal Köprülü

Rûkneddin Nasuhioğlu

Hasan Osma

ELAZIĞ

Abdullah Demirtaş

Suphi Ergene

Ömer Faruk Sanaç

Mehmet Şevki Yazman

Hâmit Ali Yöney

ERZİNCAN

Cemal Göneng

Şemsettin Günaltay

Nahid Pekcan

Sabit Sağroğlu

Ziya Soylu

EK-16. Türkiye'nin NATO'ya katılmasına dair kanun sayfa 1

— 173 —

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair Kanun

(Resmî Gazete ile ilâm : 19 . II . 1952 - Sayı : 8038)

No.
5886

Kabul tarihi
18 . II . 1952

BİRİNCİ MADDE — Vaşington'da 4 Nisan 1949 tarihinde imza edilen Kuzey Atlântik Andlaşması ile buna ek 17 Ekim 1951 tarihli Londra Protokolü kabul edilmiştir.

İKİNCİ MADDE — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

18 Şubat 1952

Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Holânda, Norveç, Portekiz, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri arasında 4 Nisan 1949 da Vaşington'da imzalanan

KUZEY ATLÂNTİK ANDLAŞMASI

İşbu Andlaşmaya Taraf olan Devletler,

Birleşmiş Milletler Andlaşmasının gaye ve prensiplerine inançlarını ve bütün milletler ve hükümetlerle barış halinde yaşamak arzularını teyit ettiler,

Milletlerinin, demokrasi prensipleriyle fert hürriyetleri ve hukukun hükümlerine üzerine müesses bulunan hürriyetlerini, müşterek miraslarını ve medeniyetlerini korumaya karar vererek,

Kuzey Atlântik bölgesinde refah ve istikrarın gelişmesine yardım etmek arzusunu besliyerek,

Müşterek müdafaaları ve barış ve güvenliğin korunması için gayretlerini birleştirmeye azmederek,

İşbu Kuzey Atlântik Andlaşması üzerinde mutabık kalmışlardır :

Madde — 1.

Birleşmiş Milletler Andlaşmasında kararlaştırılmış olduğu üzere, Taraflar, dâhil olabilecekleri bilûmum milletlerarası ihtilâfları, milletlerarası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye koymayacak surette barışçı yollarla halletmeyi ve milletlerarası münasebetlerinde, Birleşmiş Milletlerin gayeleriyle her hangi bir suretle telif edilemeyecek tehdit veya kuvvet istimalinden çekinmeyi taahhüt ederler.

Madde — 2.

Taraflar, kendi hür müesseselerini takviye, bu müesseselerin istinad ettiği prensiplerin daha iyi anlaşılmasını temin ve istikrar ve refahı sağlamaya has şartları geliştirmek suretiyle milletlerarası muslihane ve dostane münasebetlerin inkişafına yardım etmeyeceklerdir. Taraflar, beynelmilel iktisadî siyasetlerindeki bütün aykırılıkları izaleye çalışacaklar ve işlerinden her biri veya hepsi arasında iktisadî iş birliğini teşvik etmeyeceklerdir.

EK-17. Türkiye'nin NATO'ya katılmasına dair kanun sayfa 2

No. 5886

— 174 —

19. II. 1952

Madde — 3.

İşbu Andlaşmanın gayelerinin daha müessir bir şekilde tahakkukunu temin için Taraflar, kendi hususi vasıtalarını geliştirmek ve birbirlerine karşılıklı yardımlarda bulunmak suretiyle, münferiden ve mütemian, devamlı ve fiilî olarak hareket edip bir silâhlı tecavüze karşı münferit ve müşterek mukavemet kudretlerini idame ve tezyid eyliyeceklerdir.

Madde — 4.

İçlerinden her hangi birinin mülki tamamiyetinin, siyasi istiklâlinin veya güvenliğinin, Taraflardan birinin fikrinde, tehdit altında bulunması halinde, Taraflar birbirleriyle istişare eyliyeceklerdir.

Madde — 5.

Taraflar, içlerinden birine veya bir kaçına karşı Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da vâkı olacak silâhlı bir tecavüzün bütün Taraflara teveih edilmiş bir tecavüz addedilmesi ve binnetice Taraflardan her birinin, böyle bir tecavüzün vukuu halinde, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 51 inci maddesiyle tanınan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkını kullanarak, Kuzey Atlântik Bölgesinde güvenliği yeniden tesis ve temin için, silâhlı kuvvet istimali de dâhil olmak üzere, lüzumlu göreceği harekete, münferiden ve diğer Taraflarla mutabakat halinde, hemen tevessül etmek suretiyle tecavüze uğriyan Taraf veya Taraflara yardım eylemesi hususunda mutabık kalmışlardır.

Bu mahiyette olan her silâhlı tecavüz ve bunun neticesinde alınan her tedbir derhal Güvenlik Konseyinin ıttılama arz olunacaktır. Bu tedbirler, Güvenlik Konseyinin milletlerarası barış ve güvenliği yeniden tesis ve idame için lâzım tedbirleri alması ile nihayet bulacaktır.

Madde — 6.

Taraflardan birinin Avrupa veya Kuzey Amerika'daki ülkesine, Fransa'nın Cezayir vilâyetlerine, Taraflardan her hangi birinin Avrupa'daki işgal kuvvetlerine, Kuzey Atlântik Bölgesinde Seretan Medarının kuzeyinde olup Taraflardan birinin hakkı kazasına tâbi bulunan adalara veya aynı bölgede Taraflardan birinin gemi veya uçaklarına karşı yapılan bir silâhlı tecavüz, Taraflardan birine veya bir kaçına karşı yapılmış bir silâhlı tecavüz addedilip 5'inci maddenin tatbikini icabettirecektir.

Madde — 7.

İşbu Andlaşma, Birleşmiş Milletlere üye olan Tarafların Birleşmiş Milletler Andlaşmasından mütevellit hak ve vecibelerini, yahut milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasında Güvenlik Konseyinin asli mesuliyetini haleldar etmez ve her hangi bir şekilde haleldar ediyor gibi tefsir olunamaz.

Madde — 8.

Taraflardan her biri, kendisiyle diğer her hangi bir Taraf veya diğer her hangi bir Devlet arasında halen meriyette bulunan Milletlerarası taahhütlerden hiç birinin işbu Andlaşma ahkâmına mugayir olmadığını beyan ve Andlaşmaya aykırı her hangi bir Milletlerarası taahhüde girişmemek vecibesini tekabül eyler.

Madde — 9.

İşbu madde ile Taraflar, Andlaşmanın tatbikatına mütaallik meselelerde salâhiyettar olmak üzere, içinde Âkidlerden her birinin temsil olunacağı bir Konsey ihdas ederler. Konsey her an ve sür-

EK-18. Türkiye'nin NATO'ya katılmasına dair kanun sayfa 3

No. 5886

— 175 —

19. II. 1952

atle toplanabilecek şekilde teşkilatlandırılacaktır. Konsey lüzumlu olabilecek tâli teşekkülleri kuracak; bilhassa, 3 ve 5'inci maddelerin tatbiki için alınacak tedbirleri tavsiye eyliyecek olan bir Müdafaa Komitesini hemen tesis eyliyecektir.

Madde — 10.

Taraflar, işbu Andlaşmanın prensiplerinin gelişmesine ve Kuzey Atlântik Bölgesinin güvenliğine yardım edebilecek durumdaki diğer her Avrupa Devletini Andlaşmaya iltihaka, oy birliğiyle, davet edebilirler. Bu suretle dâvet olunan her devlet kendi iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine tevdi etmekle Andlaşmaya Taraf olabilir. Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti her iltihak vesikasının tevdiinden Taraflardan her birini haberdar eyliyecektir.

Madde — 11.

Bu Andlaşma Taraflarca kendi Anayasaları kaidelerine tevfi kan tasdik ve hükümleri ona göre tatbik olunacaktır. Tasdiknameler, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine mümkün olduğu kadar çabuk tevdi edilecek, mezkûr Hükûmet her tasdiknamenin tevdiinden diğer bileümle mumzi Devletleri haberdar eyliyecektir.

Andlaşma, Belçika, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Lüksemburg, Holânda ve İngil tere dâhil olmak üzere, mumzi Devletlerin çoğunluğunun tasdiknameleri tevdi olunur olunmaz, tasdik eden Devletler arasında meriyete girecek ve diğer mumzi Devletler için tasdiknamelerin tevdi günü vacibüttatbik olacaktır.

Madde — 12.

Andlaşma 10 sene meriyette kaldıktan sonra veya muahhar bir tarihte, Taraflar, içlerinden birinin talebi üzerine, milletlerarası barış ve güvenliğin idamesi için Birleşmiş Milletler Andlaşmasına tevfi kan akdedilmiş bulunan gerek muntakavî, gerek cihanşümul mahiyetteki tertiplerin tekâmülü de dâhil olmak üzere, Kuzey Atlântik bölgesinde o tarihte barışa ve güvenliğe müessir âmilleri nazarı itibara alarak, Andlaşmanın tâdili hususunda yekdiğeriyle istişarede bulunacaklardır.

Madde — 13.

Andlaşma 20 sene meriyette kaldıktan sonra, Taraflardan her biri, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine feshi ihbar ettiği tarihten bir sene sonra, kendisine taallûku itibariyle Andlaşmaya nihayet verebilecektir. Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti, her fesihnamenin tevdiini diğer Âkidlere bildirecektir.

Madde — 14.

Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteber olan bu Andlaşma, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti Hazinesi Evrakına tevdi edilecektir. Tasdikli suretleri bu Hükûmet tarafından diğer mumzi Devletler Hükûmetlerine verilecektir.

Yunanistan ile Türkiye'nin Kuzey Atlântik Andlaşmasına iltihakına mütedair

PROTOKOL

4 Nisan 1949 da Vaşington'da imzalanan Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan Devletler Kuzey Atlântik Bölgesi güvenliğinin, Yunanistan Krallığı ve Türkiye Cumhuriyetinin iş-

EK-19. Türkiye'nin NATO'ya katılmasına dair kanun sayfa 4

No. 5886

— 176 —

19 . II . 1952

bu Andlaşmaya iltihakiyle artacağına kani bulunmakla, aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır :

Madde — 1.

İşbu Protokolün yürürlüğe girmesiyle, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, bilûmum Taraflar namına, Yunanistan Kırallığı Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine, bu Protokolün ikinci maddesiyle muaddel şeklini alacak olan Kuzey Atlântik Andlaşmasına iltihak için bir davetiye gönderecektir. Bunu mütaakıp, Yunanistan Kırallığı ile Türkiye Cumhuriyetinden her biri, iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine tevdi eylemesi tarihinde, Andlaşmanın 10'uncu maddesine tevfikân, işbu Andlaşmaya Taraf olacaktır.

Madde — 2.

Türkiye Cumhuriyetinin Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olması halinde, Andlaşmanın 6'ncı maddesi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine tevdi eylemesi tarihinden itibaren, aşağıdaki şekilde tadil edilmiş olacaktır :

i) Taraflardan birinin Avrupa veya Kuzey Amerika'daki ülkesine yahut Fransa'nın Cezayir vilâyetlerine, Türkiye Ülkesine, yahut Kuzey Atlântik bölgesinde Seretan Medarının kuzeyinde olup Taraflardan her hangi birinin hakkı kazasına tâbi bulunan adalara,

ii) Taraflardan her hangi birinin işbu ülkelerde veya bu ülkeler üzerinde yahut Avrupa'nın, Andlaşma yürürlüğe girdiği tarihte, Taraflardan her hangi birinin işgal kuvvetlerinin konaklamış olduğu diğer her hangi bir bölgesinde veya Akdeniz'de yahut Seretan Medarının kuzeyinde kalan Kuzey Atlântik bölgesindeki kuvvetlerine, gemilerine veya uçaklarına yapılan bir silâhlı tecavüz,

Taraflardan birine veya birkaçına karşı yapılmış bir silâhlı tecavüz addedilip 5'inci maddenin tatbikını icabettirecektir.

Madde — 3.

İşbu Protokol Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan devletlerden her birinin kabulünü Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine tebliğ etmesiyle yürürlüğe girecektir. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti bu tebliğlerden her birinin alındığı tarihi ve işbu Protokolün yürürlüğe girdiği tarihi Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan bilûmum devletlere bildirecektir.

Madde — 4.

Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteber olan işbu Protokol, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Hazinei Evrakına tevdi olunacaktır. Mezkûr Hükümet, Protokolünü musad-dak suretlerini Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan diğer bilûmum devletlere verecektir.

Yukarıdaki hükümleri tasdikân, adları aşağıda yazılı murahhaslar işbu Protokolü imzalamışlardır.

17 Ekim 1951 de Londara'da tanzim edilmiştir.

Cumhurbaşkanlığına yazılan tezkerenin tarih ve numarası : 18 . II . 1952 ve 1/337
Bu kanunun üânının Başbakanlığa bildirildiğine dair Cumhurbaşkanlığından gelen tezkerenin tarih ve numarası : 18 . II . 1952 ve 4/59
Bu kanunun görüşmelerini gösteren tutanakların cilt ve sayfa numaraları : 13 312,313:339,339,339:340,343:346

[Birleşim : 41 — 110 sıra sayılı Basmayazı 41 nci Birleşim Tutanağına bağlıdır.]

EK-20. Türkiye ve ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Antlaşmasına dair kanun sayfa 1

— 85 —

Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanan Ekonomik İş Birliği Anlaşmasını Değiştiren Protokolün Onanmasına Dair Kanun

(Resmî Gazete ile ilân : 18 . XII . 1951 - Sayı : 7995)

No.
5853

Kabul tarihi
13 . XII . 1951

BİRİNCİ MADDE — Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan Ekonomik İş Birliği Anlaşmasını değiştirmek üzere 31 Ocak 1950 tarihinde Ankara'da imza edilen Protokol onanmıştır.

İKİNCİ MADDE — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanunun Bakanlar Kurulu yürütür.

15 Aralık 1951

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ARASINDA 4 TEMMUZ 1948 TARİHİNDE İMZALANAN EKONOMİK İŞ BİRLİĞİ ANLAŞMASINI TÂDİL EDEN PROTOKOL

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti:

4 Temmuz 1948 tarihinde Ankara'da imzaladıkları Ekonomik İş Birliği Anlaşmasının tâdilini arzı ederek; ve

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, tâdil edilmiş son şekli ile 1948 Ekonomik İş Birliği Kanununun gayelerine ve esaslarına iltihak ettiğini açıklamış olduğunu göz önünde tutarak;

Ekonomik İş Birliği Anlaşmasını aşağıdaki şekilde tâdil etmek hususunda mutabık kalmışlardır:

«1. - III ncü maddenin 2 nci fıkrasının sonundaki nokta virgül yapılarak» ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti bu kabul liralara ve lira alacakları hususunda her hangi bir hakka, tasarrufa bir hak talebine veya dâva hakkına halef olacaktır.» ibaresi ilâve edilecektir.

«2. - IV ncü maddenin numarası V'ye geçirilerek aşağıdaki şekilde yeni bir IV'ncü madde ilâve edilecektir:

«1. - Bu maddenin hükümleri, ancak Amerika Birleşik Devletleri Hükümetince hibe esasları dairesinde yapılan yardım için tatbik edilecektir.

«2. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasında, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına hususi bir hesap açacak (aşağıda «hususî hesap» adı ile anılacaktır), ve 1948 Ekonomik İş Birliği Kanunu gereğince müsaade edilen her hangi bir vasıta ile hibe esasları dairesinde Türkiye Cumhuriyeti emrine verilen emtia, hizmet ve teknik bilginin Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine malolduğu bildirilen dolar kıymeti ile (işleme depo, nakil, tamir masrafları ve bunlara mütâallik diğer servislerin masrafları dâhil) mütenasip miktarlarda Türk liralarmı bu hesaba yatıracaktır. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti bu kabul emtia, hizmet

EK-21. Türkiye ve ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Antlaşmasına dair kanun sayfa 2

No. 5353

— 66 —

18 . XII . 1951

ve teknik bilgiye karşılığı gösterilen dolar kıymetini zaman zaman Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine bildirecek, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bunun üzerine tebligat sırasında milletlerarası Para Fonu ile uyulacak başabaş kıymete eşit bir kambiyo rayici üzerinden hesaplanan mütenasip miktarda Türk lirasını hususi hesaba yatıracaktır; ancak bu uyulmuş kıymetin Türkiye Cumhuriyetine ithal maksadıyla dolar mubayaası için tatbik edilen tek rayiç olması şarttır. Tebligat sırasında Türk lirasına mahsus bir başabaş kıymet için milletlerarası Para Fonu ile uyulmuş olmakla beraber Türkiye Cumhuriyetine ithal edilmek maksadıyla dolar mubayaası için tatbik edilen başka bir veya birden fazla rayiç bulunursa veya tebligat sırasında Türk lirasına mahsus bir başabaş kıymet için Fon ile uyulmamış ise bu maksat için rayiç veya rayiçler Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında karşılıklı olarak kararlaştırılacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti her zaman hususi hesaba peşinen para yatırabilecektir ve bu para işbu fıkra gereğince muahhar ihbarlara karşı matluba kaydedilecektir.

«3. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, 1948 Ekonomik İşbirliği Kanunu gereğince yapılan faaliyet ile ilgili olarak Türkiye dâhilinde ihtiyar edilecek idari masraflar için ihtiyacı olan Türk liralrını Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine zaman zaman tebliğ edecek ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bunun üzerine Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin tebliğinde talep olunan şekilde hususi hesaptaki bakıyelerden bu kabil meblâğları emre âmade tutacaktır.

«4. Bu maddeye tevfikan yatırılan mevduattan her birinin % 5 i, Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki masrafları için kullanılmak üzere Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin emrine tahsis edilecek, ve bu maddenin 3 ncu fıkrası gereğince emre âmade kılınan meblâğlar evvelâ mezkûr fıkra gereğince tahsis olunan miktardan tenzil edilecektir.

«5. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ayrıca, VI ncı maddede zikri geçen yardım malzemesi ile yardım paketlerinin Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki her hangi bir giriş noktasından mürselünileyin Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde göstereceği teslim noktasına kadar nakliye masraflarını (liman, depo, hamaliye ve mümasil masraflar dâhil) karşılamak üzere ihtiyaç duyulacak liralrını hususi hesaptaki bakıyelerden emre âmade tutacaktır.

«6. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ile zaman zaman uyulacak masraflar için hususi hesapta artan bakıyeden para çekebilecektir. Hususi hesaptan para çekmek için Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından ileri sürülen teklifleri inçelirken, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde nakdî ve malî istikrarı desteklemek veya idame etmek ve Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde, istihsal faaliyetini, milletlerarası ticareti ve yeni kaynakları geliştirmeyi ve bunlara mâtuf araştırmaları teşvik etmek hususundaki ihtiyacı ve bilhassa :

a) Türkiye Cumhuriyetinin ve diğer katılan memleketlerin istihsal kapasitesini geliştirmeye mâtuf şümüllü bir programın bir kısmını teşkil edenler de dâhil olmak üzere, projeler ve programlar için yapılan sarfiyatı, ve dış ödemeleri Amerika Hükümetinin 1948 Ekonomik İşbirliği Kanunu gereğince veya başka suretle yaptığı yardım ile veya Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının istikrarlarıyla karşılanmakta olan projeler veya programları;

b) Amerikan kaynaklarındaki eksiklikler veya muhtemel eksiklikler dolayısıyla Amerika Birleşik Devletlerinde ihtiyaç duyulabilecek olan malzemenin daha fazla istihsalî imkânlarını araştırmak veya geliştirmek için yapılan masrafları; ve

c) Millî borcun, bilhassa Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası veya diğer bir banka müesseseleri nezdindeki borcun tesirli şekilde itfasını, nazarı itibara alacaktır.

«7. Bu maddenin IV ncü fıkrası gereğince tahsis edilen paranın sarfedilmemiş miktarları hariç olmak üzere, 30 Haziran 1952 de hususi hesapta kalacak her hangi bir gayrimahsur bakıye, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında bundan sonra uyulacak maksatlar için Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde sarfedilecektir. Ancak Birleşik Amerikanın mutabakatı, kanun ve-

EK-22. Türkiye ve ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Antlaşmasına dair kanun sayfa 3

No. 5853

— 67 —

18 . XII . 1951

ya Amerika - Birleşik Devletleri Kongresinin müşterek kararı ile tasvip edilmeğe şartına tâbi bulunacaktır.

3. Şimdiki V. nei maddenin numarası VI. ya çevrilerek aşağıdaki iki numaralı fıkra ilâve edilecektir.

«2. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti tarafından talep edildiği zaman, kâr esasına dayanmayan Amerikan Yardım teşekküllerine teberru veya bu kabil teşekküllere mubayaa olunan yardım malzemesi stoklarının ve Amerika Birleşik Devletlerinden gönderilmiş olup Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde mukim şahıslara tevdi edilecek olan yardım paketlerinin Türkiye Cumhuriyetine girişini kolaylaştırmak üzere (münasip garantiler altında gümrükten muafiyet sağlanması dâhil) anlaşmalar için müzakerelere girişecektir.»

4. VI nei maddenin numarası VII ye çevrilecek ve bu maddenin üçüncü fıkrasındaki madde IV kelimesi madde V e tahvil edilecektir.

5. VII nei maddenin numarası VIII, VIII inki IX'a ve IX' nuki X'a çevrilecek,

6. X neu maddenin numarası XI e çevrilecek ve metni aşağıdaki şekilde tadil edilecektir:

«Bu Anlaşmada kullanılan:

a) «Katılan memleket» tâbiri:

(i) 22 Eylül 1947 de Paris'te Avrupa Ekonomik İş Birliği Komitesinin raporunu imzalamış bulunan her hangi bir memleket ve o memleketin milletlerarası mesuliyet taşıdığı ve o memleket ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında münakit Ekonomik İş Birliği Anlaşmasının tatbik edildiği topraklar, ve,

(ii) (Almanya'nın işgal altındaki bölgelerinden her hangi birisi ve milletlerarası idare ve kontrol altındaki sahalar ve Serbest Trieste Toprağı veya onun iki bölgesinden her hangi biri dâhil olmak üzere), Avrupa Ekonomik İş Birliği Sözleşmesine taraf teşkil ettiği ve bu Anlaşmanın gayelerini gerçekleştirmeye mâtuf bulunan müşterek bir Avrupa Kalkınma Programına bağlandığı müddetçe bütünü veya bir kısmı Avrupa'da bulunan diğer her hangi bir memleket ile onun idaresi altındaki tâbi sahalar demektir.

b) «1948 Ekonomik İş Birliği Kanunu» tâbiri tadil olunmuş son şekli ile «1948 tarihli Ekonomik İş Birliği Kanunu» demektir.

7. XI nei maddenin numarası XII ye çevrilecek; bu maddenin 2 nei fıkrasındaki madde IV madde V e ve madde VI madde VII ye tahvil edilecek, ve aynı maddenin 3 neu fıkrası metni aşağıdaki şekilde değiştirilecektir:

«3. Bu Anlaşmaya tevfikân müzakere edilen fer'i anlaşmalar ve diğer mutabakatlar bu Anlaşmanın hitam tarihinden daha ilerisi için yürürlükte kalabilir ve bu kabil fer'i anlaşmalarla diğer mutabakatların yürürlük devresi ihtiva ettikleri şartlara bağlı bulunacaktır. Madde IV kendi hükümlerine tevfikân yatırılması gereken bütün Türk parası tutarlarının bu maddede meşrut kılındığı şekilde elden çıkarılmasına değin yürürlükte kalacaktır. III neu maddenin 2 nei fıkrası, o maddede zikri geçen garanti tediyeatın Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti tarafından yapıldığı müddetçe yürürlükte kalacaktır.

8. Ekin 6, 7, 8 ve 9 neu fıkralarındaki madde IV V'e; madde VI VII'ye; madde VIII IX'a; madde IX X'a çevrilecektir.

9. Ekin 10 neu fıkrası metni çıkarılacak ve yerine aşağıdaki metin ikame edilecektir:

«Emtia, hizmet ve teknik bilginin gösterilen dolar kıymeti hakkında Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine yapılan tebliğler üzerine yatırılacak mevduatın hesap edilmesinde kullanılacak olan kambiyo rayicini tâyin için IV neu maddenin 2 nei fıkrasında bahis konusu edilen tebliğ zamanı, bir tediye devresine mütaallik olan her tebliğ hususunda, tebliğin taallûk ettiği tediye devresinin son günü olarak kabul edilecektir.»

Bu protokol, imzası tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir.

EK-23. Türkiye ve ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Antlaşmasına dair kanun sayfa 4

No. 5853

— 68 —

18 . XII . 1951

Bunu tediyeden iki tarafın gereği gibi yetkili olan temsilcileri işbu Protokolü imza etmişlerdir. 1950 senesi Ocak ayının 31 nci günü, her ikisi de aynı derecede muteber olmak üzere İngilizce ve Türkçe ikiser nüsha olarak Ankara'da tanzim edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Adına
Dışişleri Bakanlığı Kâtilibi Umumisi
F. Z. Akdur

Amerika Birleşik Devletleri Adına
Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği
Maslahatgüzam
Warwick Perkins

.....
Cumhurbaşkanlığına yazılan tezkerenin tarih ve *
numarası : 13 . XII . 1951 ve 1/39
Bu kanunun ilânının Başbakanlığa bildirildiğine
dair Cumhurbaşkanlığından gelen tezkerenin tarih
ve numarası : 15 . XII . 1951 ve 4/561
Bu kanunun görüşmelerini gösteren tutanakların Cilt Sayfa
cilt ve sayfa numaraları : 1 345
9 453,533
11 58,75:76,135,137,141,154,159:162

[Birleşim : 14, 16 — 267 sıra sayılı Basımayazı 14 ncü Birleşim Tutanağına bağlıdır.]

EK-24. Türkiye ve ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği ve Marshall Planına dair kanun sayfa 1

— 476 —

Avrupa Ekonomik İş Birliği Sözleşmesi ve Marshall Yardım Plânı çerçevesi dâhilinde temin edilen yardımlar karşılığı Türk liralardan bütçeye taallûku gerekenlerin bütçe hesaplarına intikal şekli hakkında Kanun

(Resmî Gazete ile ilânı : 28 . II . 1951 - Sayı : 7746 Mükerrer)

No.
5750

Kabul tarihi
28 . II . 1951

BİRİNCİ MADDE — 5526 sayılı Kanunla tasdik edilen 21 . XI . 1949 tarihli Anlaşma ve bu Anlaşmada yapılmış ve yapılacak tadiller veya diğer Anlaşmalar gereğince Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasında % 95 ler hesabına yatırılmış ve yatırılacak Türk liralardan Amerika Birleşik Devletleri Hükümetiyle mutabık kılınarak muayyen maksatlara tahsisi kararlaştırılan kısımların Genel ve Katma bütçeli dairelere taallûk edenleri bu bütçelere, Devlet Ekonomi Kurumları ile diğer Devlet teşekküllerine tahsisi kararlaştırılan miktarlar da Genel Bütçeye irat kaydolunur.

Bu miktarlardan tahsis edilen maksatlar için ilgili bütçelere ilâveten sarfı lâzımgelenleri bu bütçelerde mevcut veya yeniden açılacak bölüm ve maddelere, Devlet Ekonomi Kurumları ile diğer Devlet teşekküllerinin sermayelerine mahsup edilmek veya yardım olmak üzere verilmesi gerekenlerini Maliye Bakanlığı Bütçesinde mevcut veya yeniden açılacak bölümlere ödenek kaydetmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Bir sene içerisinde kaydedilen gelir ve giderler ertesi yıl bütçesi ile aynı bir cetvel halinde Büyük Millet Meclisine sunulur.

İKİNCİ MADDE — Birinci madde gereğince ödenek kaydedilen meblağdan yılı içinde sarfedilmiyen kısmı, aynı hizmetlere tahsis olunmak üzere ertesi yıl bütçelerine devren gelir ve mevcut veya yeniden açılacak bölüm ve maddelere Maliye Bakanlığınca ödenek kaydolunur.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

28 Şubat 1951

Cumhurbaşkanlığına yazılan tezkerenin tarih ve numarası : 28 . II . 1951 ve 1/153
Bu kanunun ilânına Başbakanlığa bildirildiğince dair Cumhurbaşkanlığından gelen tezkerenin tarih ve numarası : 28 . II . 1951 ve 4/151
Bu kanunun görüşmelerini gösteren tutanakların Cilt Sayfa cilt ve sayfa numaraları : 5 1021,1200,1201:1207

[Birleşim : 54 — 114 sıra sayılı Basmayazı 54 nncü Birleşim Tutanağına bağlıdır.]

S Sayısı : 11

Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere askerî birlikler halinde yabancı ülkelere gönderilecek ordu mensuplarının aylık ve ücretleriyle çeşitli istihkakları ve birliğin sair masrafları hakkında Kanun tasarısı, Millî Savunma ve Bütçe Komisyonları raporları (1/76)

T. C.
Başbakanlık
Muamelât Genel Müdürlüğü
Tetkik Müdürlüğü
Sayı : 71 - 1711, 12105

27 . XI . 1950

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere askeri birlikler halinde yabancı ülkelere gönderilecek ordu mensuplarının aylık ve ücretleriyle çeşitli istihkakları ve birliğin sair masrafları hakkında Millî Savunma Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 24 . XI . 1950 tarihinde Yüksek Meclise sunulması kararlaştırılan Kanun tasarısının gerekçesiyle birlikte sunulmuş olduğunu saygılarımla arz ederim.

Başbakan
A. Menderes

GEREKÇE

Birlik halinde ve savaş maksadiyle yabancı memleketlere gönderilecek ordu mensuplarının maaş, ücret, yevmiye ve yolluk gibi özlük haklarını ve bu kabil birliklerde yiyecek, giyecek, tedavi ve sair çeşitli giderlerin miktar, nispet ve mahiyetini tâyin eden bir hüküm mevcut olmaması sebebiyle bu lüzum ve ihtiyaçları tanzim eden bir kanun tasarısına ihtiyaç hâsıl olmuş ve bu maksatla işbu kanun tasarısı hazırlanmıştır:

1. Askerî Birlik halinde savaş maksadiyle yabancı ülkelere gönderilecek ordu mensuplarının yurt dışında buldukları müddetçe rütbelere mahsus maaş veya ücretlerine ilâveten verilecek tazminatın ve birliğin yiyecek, giyecek, yakacak, yolluk ve tedavi gibi çeşitli istihkaklarının ve sair masraflarının miktar veya nispetiyle her türlü satınalmaların şekli ve ödeme tarzı Bakanlar Kurulunca tesbit olunacağı tasarının 1. maddesinde gösterilmiştir.

2. Askerî birlik halinde savaş maksadiyle yabancı ülkelere gönderilecek olanların ailelerini ana, baba veya sair akrabalarının yanına göndermek istemeleri muhtemel bulunduğu cihetle yurt içine munhasır kalmak şartıyla gidecekleri mahalle kadar ve bir defaya mahsus olmak üzere yolluk verilmesi zaruri görülmekte ve harcırah kararnamesinde buna dair bir hüküm mevcut bulunmasından ötürü tasarının 2. maddesine bu hususu sağlayıcı hüküm konulmuştur.

3. Yabancı memleketlere savaş maksadiyle gönderilmiş olan birliklere mensup subay, askerî ve sivil memurlarla gediklilerin hava değişimi için anavatana gelmeleri icap ettiğinde ailelerinin buldukları mahalle kadar geliş ve dönüş yolluklarının harcırah kararnamesi hükümleri dairesinde tesviye olunacağı ve hava değişimi sebebiyle anayurda gelecek ve dönecek erlerin yalnız zaruri masraflarının ödeneceği hakkında tasarının 3. maddesine gerekli hüküm konulduğu gibi bu gibilerin geliş yolluklarına ödenmek üzere mezkûr birlik komutanı emrine Bakanlar Kurulunca

EK-26. Birleşmiş Milletler emrine verilecek askeri birliklerle ilgili kanun tasarısı
sayfa 2

— 2 —

tesbit edilecek miktarda kredi açtırılacağı veya avans verileceği ayrıca tasrih kılınmıştır.

4. İşbu kanun yayımından evvel Kore'ye gönderilen birlik mensupları hakkında da tasarının geçici maddesinde hüküm tesis edilmiştir.

5. Yürürlüğe ve yürütmeye ait hükümler tasarının 4. ve 5. maddelerinde gösterilmiştir.

Millî Savunma Komisyonu raporu

T. B. M. M.

Millî Savunma Komisyonu

Esas No. 1/76

Karar No. 4

30 . XI . 1950

Yüksek Başkanlığa

Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere askeri birlikler halinde yabancı ülkelere gönderilecek ordu mensuplarının aylık ve ücretleriyle çeşitli istihkakları ve birliğin sair masrafları hakkında Millî Savunma Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunun 24.XI.1950 tarihli kararıyla Büyük Millet Meclisine sunulan ve Yüksek Başkanlıkça 27 . XI . 1950 tarihinde komisyonumuza havale olunan Kanun tasarısı ile gerekçesi komisyonumuzun 29 . XI . 1950 tarihli toplantısında Millî Savunma Bakanı ile Maliye ve Millî Savunma Bakanlığı temsilcileri hazır olduğu halde okunup incelendi.

Kanun tasarısının gerekçesinde izah olunduğu ve hile yabancı memleketlere gönderilecek birliklere dair ordu mensuplarının maaş ve ücret ve sair çeşitli masrafları hakkında mevzuatımız arasında kanuni bir hüküm mevcut olmaması sebebiyle bu hususları tanzim ve tesbit için bu kanun tasarısının tanzim edildiği anlaşılmış ve gösterilen gerekçe heyeti umumiyesi itibariyle komisyonumuzca da oybirliğiyle muvafık görülmüştür.

Kanun maddeleri üzerinde yapılan incelemeler sonucunda :

Birinci madde, hükmünün erata da teşmili komisyonumuzca uygun görülerek bu maksadı temin için metinden (rütbelerine) kelimesi kaldırılmak suretiyle hükmünün bütün ordu mensuplarına teşmili kabul edilmiştir.

İkinci madde, bu madde esas itibariyle komisyonumuzca da uygun görülmüştür. Ancak hükmünün sivil memur ve hizmetlilere de tatbikını temin için ordu mensupları arasına

(Sivil memur ve hizmetliler) de eklenmiştir.

Üçüncü madde, bu maddeye göre erata verilecek zaruri masraf mefhumuna dâhil hususlar hakkında her türlü tereddütleri izale maksadiyle bu masrafların nevi, mahiyet ve miktarlarının ve bir de erata ayrıca münasip miktarda yolluk namıyla bir para verilmesi dahi komisyonumuzca muvafık görülerek bu suretle verilecek yevmiyeler miktarının takdiri keyfiyetinin Bakanlar Kuruluna bırakılması tesbit edilmiştir.

Bundan başka, hava tebdili maksadiyle yurda gelecek ordu mensuplarının hastalıkları icabı oturmaları fennen zaruri görülmüş olan mahallere kadar gerek kendilerine ve gerek yanlarına celbetmek istiyebilecekleri ailelerine gidiş ve geliş yolluğu ödenmesi de komisyonumuzca karar altına alınmıştır.

Bu madde yukarıda gösterilen hususları ihtiva edecek şekilde değiştirilmiştir.

Geçici madde : Kanunun yayımından önce Kore'ye gönderilmiş olan birlik mensupları hakkında da bu kanun hükmünün tatbikını temin için Hükümetçe hazırlanmış olan metin de evvelce verilmiş olan paraların mahsubuna mütedair fıkra zait görülmüş ve maddede sayılan teferruata mahal görülmiyerek maddenin evvelce Kore'ye gönderilenlere de teşmilen tatbikını temin için yeniden tertip ve tanzim olunmuştur.

Havalesi gereğince Bütçe Komisyonuna verilmek üzere dosya Yüksek Başkanlığa sunulur.

Millî Savunma K. Başkanı

Sözcü

Kocaeli

Kastamonu

Gl. Saim Önkön

Gl. Rifat Taşkın

(S. Sayısı : 11) .

EK-27. Birleşmiş Milletler emrine verilecek askeri birliklerle ilgili kanun tasarısı
sayfa 3

— 3 —

Kâtip Denizli Gl. Fikret Karabudak İmzada bulunamadı Eskişehir Gl. A. Fuad Cebesoy	Diyarbakır Y. Kâmil Aktuğ İsparta İrfan Aksu İmzada bulunamadı	İstanbul Sani Yaver Kayseri Gl. İsmail Berkok Rize Kemal Balta	Kastamonu Gl. Galip Deniz Konya Ziya Barlas İmzada bulunamadı Seyhan Sinan Tekelioğlu
---	--	---	---

Bütçe Komisyonu raporu

T. B. M. M.
Bütçe Komisyonu
Esas No. 1/76
Karar No. 5

1 . XII . 1950

Yüksek Başkanlığa

Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere askeri birlikler halinde yabancı ülkelere gönderilecek ordu mensuplarının aylık ve ücretleriyle çeşitli istihkakları ve birliğin sair masrafları hakkında Millî Savunma Bakanlığınca hazırlanıp Başbakanlığın 27 . XI . 1950 tarihli ve 12105 sayılı tezkeresiyle Yüksek Meclise sunulan Kanun lâyihası Millî Savunma Komisyonu raporıyla birlikte Komisyonumuza verilmekle Millî Savunma Bakanı Refik İnce ve Maliye Bakanlığının yetkili temsilcisi hazır oldukları halde incelenip görüşüldü.

Birleşmiş Milletler emrine Koreye gönderilen Savaş Birliğimizin mensuplarına verilecek aylık ve ücretlerle bunlara ilâveten ödenecek tazminat ve birliğin yiyecek, giyecek, yakacak, yolluk ve tedavi gibi çeşitli masraflarının miktar ve nispetlerinin tâyin ve tesbitinde ve birlik için yapılacak satın almaların şekli ve ödeme tarzı hakkında ne suretle muamele yapılacağına dair mevzuatımız arasında bu yolda şimdiki kadar tedvin edilmiş hükümler mevcut olmadığından Hükümet, bu vaziyetin gerektirdiği usul ve kaide-leri derpiş eden yeni bir kanunun hazırlanması lüzum ve zarureti duymuş ve bu maksatla tasarının hazırlandığı alınan izahlardan anlaşıl-mıştır.

Tasarı hazırlanırken Devletimizin Birleşmiş Milletler üyesi olduğunu ve bu sebeple Birleşmiş Milletler Anayasasının gereklerine uygun olarak başka yerlerde de buna mümasil çalışmalara katılmanın ihtimal dahilinde bulunduğunu göz

önünde bulunduran Hükümet, bu maksatla yurt dışına çıkacak askeri birlikler mensuplarının aylık ve ücretleriyle çeşitli istihkakları ve birliğin sair masrafları hakkında umumi mahiyette bir tasarının hazırlanmasını uygun görmüş-tür.

Birleşmiş Milletler Üyesi sıfatıyla tahaddüs eden bu yeni vaziyet karşısında mevzuatımızın noksanlarını ikmal etmek zarureti Komisyonumuza da yerinde görülmüştür.

Komisyonumuzca, tasarının bütçeye tahmil edeceği külfet üzerinde durulmuş ve alınan izah göre :

a) Birleşmiş Milletler Üyelığının tabii bir neticesi olarak yapılan ve yapılacak olan bu kabîl masrafların bütçenin gider bölümlerinde filhal mevzu tahsisatla karşılanacağı, şayet dü-şünülmemiş hizmetler zuhur ederse bunlar için de ayrıca tertip açılarak ödenek isteneceği, bi-naenaleyh bütçe dışında her hangi bir masrafın derpiş edilmediği,

b) Halen Kore'de bulunan birliğimize aylık, ücret, tazminat ve yolluk gibi muhtelif nam-larla ödenecek giderlerin, ki, bugünkü hesaplara göre seneliği takriben iki milyon sekiz yüz küsur bin lira raddesindedir.

Bu giderler bütçemizden verildiği ve verile-bileceği gibi yiyecek, giyecek, yakacak ve sair birtakım giderlerin de Birleşmiş Milletler adına Amerika tarafından yapılmakta olduğu ve sa-vaş sonunda karşılıklı yapılacak muhasebede bütün bu giderlerin Birleşmiş Milletler bütçesi-

(S. Sayısı : 11)

— 4 —

ne intikal ettirilerek bu bütçeden garameten ödeneceği ve Hükümetimizin masraflarının da bu garamede dâhilinde hissemize düşen miktarla mahsubu yapıldıktan sonra alacaklı veya borçlu durumumuza göre hareket olunacağı;

c) Birleşmiş Milletlere mensup sair birliklerin dununda her hangi bir vaziyetin husulüne meydan verilmiyeceği;

d) Bu giderlerin tahdit ve tasrihinin önceden yapılmasına imkân bulunmadığı, ancak Bakanlar Kuruluna bu tasarı ile tanıyan yetkiye göre kararlaştırılacak esasların dışına çıkılmayacağı; Anlaşılmıştır.

Tasarının, yabancı memleketlere savaş birlikleri göndermek hususunda Hükümete geniş bir yetki verdiği şekilde vâkı olan itirazın da vârit olmadığı, gerek tasarının başlığından ve gerekse metninden de anlaşıldığı üzere bu kanunla tamamiyle Birleşmiş Milletler emrine verilecek birliklere munhasır ve bu yolda gönderilecek kıtaların her türlü ödeneklerini tanzime mâtuf bulunduğu ifade edilmiş ve Komisyonumuz da bu görüşe katılmış bulunmaktadır.

Tasarının maddelerine gelince :

Görüşmelere Millî Savunma Komisyonu metni esas tutulmuş ve bu metnin birinci ve ikinci maddeleri aynıyle kabul edilmiştir.

Üçüncü maddenin ikinci fıkrası gereğince ödenecek gidış ve geliş yolluklarının (Mülkiye Harcırah Kararnamesiyle ek ve tadilleri) hükümlerine göre verileceği tasrih edilmiş ve son fıkrası gereğince ödenecek yollukların harcıraha müstahak aile efradına hasrının tanzimi Komisyonumuzca uygun görülmüş ve madde buna göre yazılmıştır.

Geçici maddeye gelince : Bu madde hükmünün Kore Birliğinin harekete hazırlandığı tarihten itibaren tatbiki mümkün bulunduğu cihetle Ordu mensuplarına ve ailelerine verilen yolluk ve yapılan masrafları kanun hükümleri dairesinde tahakkuk ettirmek ve evvelce vâkı tediyelerin mahsubunu sağlamak mümkün bulunduğu cihetle bu hususta ayrıca bir hüküm ilâvesine lüzum ve mahal görülmemiştir.

Dördüncü ve beşinci maddelerinde ufak ibare değişikliği yapılmıştır.

Bu şekilde yeniden hazırlanan tasarı ivedi-

likle ve öncelikle görüşülmesi dileğiyle Kamutayın Yüksek onayına sunulur.

Başkan İstanbul E. Adakan	Başkanvekili Burdur F. Çelikbaş	Sözcü Çanakkale E. Kalafat
Kâtip Bursa H. Şaman	Afyon K. A. Veziroğlu	Ankara M. Bayramoğlu
Antalya A. Sarvoğlu	Aydın E. Menderes	Bolu M. Güçbülmaz
Çanakkale K. Akmanlar	Eskişehir A. Potuoğlu	Giresun M. Şener
Gümüşane K. Yörükoğlu	İstanbul C. Türkgeldi	İzmir B. Bilgin
Kırklareli Ş. Bakay	Konya R. Birand	Konya M. A. Ütgen
Maraş N. Ökmen	Ordu R. Aksoy	Seyhan Dr. S. Barı
Tokad S. Atanç		Trabzon S. F. Kalaycıoğlu
	Urfa Doç. Dr. F. Ergin	

Mardin

Birleşmiş Milletler Teşkilâtının kararına istinaden Türkiye'nin ecebi memleketlere silâhlı kuvvetler göndermesi için, bu Teşkilât Andlaşmasının 43 ncü maddesine göre «mahsus anlaşmalar» yapılması ve bunların Anayasanın 26 ncü maddesi gereğince birer kanunla Büyük Millet Meclisine tasdik ettirilmesi zaruri olduğundan bu şekilde umumi bir kanunun çıkarılmasına muhalifim. Kanunun yalnız Kore'ye gönderilen Türk Birliği mensuplarına verilecek ödeneklere hasredilmesi gerektiği kanaatindeyim.

K. Türkoğlu

Malatya

Kanunun Kore'de savaşıyan subay ve erlerimize hasru kasrı gerekirken Hükümete geniş salâhiyetler veren ve her hâdisede Büyük Millet Meclisinin kararını almadan otomatik hareket imkânını bahşeden bir hüviyet verilmiş olmasına muhalifim. Sebeplerini Kamutayda arz ve izah edeceğim.

Mehmet Sadık Eti

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere askeri birlikler halinde yabancı ülkelere gönderilecek ordu mensuplarının aylık ve ücretleriyle çeşitli istihkakları ve birliğin sair masrafları hakkında Kanun tasarısı

MADDE 1. — Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere askeri birlikler halinde yabancı ülkelere gönderilecek ordu mensuplarının yurt dışında buldukları müddetçe maaş veya ücretlerine ilâveten verilecek tazminatın ve birliğin yiyecek, giyecek, yakacak, ve tedavi gibi çeşitli masraflarının miktar veya nispeti ile her türlü satınalmaların şekli ve ödeme tarzı Bakanlar Kurulunca tesbit olunur.

MADDE 2. — Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere askeri birlikler halinde yabancı ülkelere gönderilecek askeri birliklere mensup subay, askeri memur ve gedikli erbaşların bu durumlarının devamı sırasında yolluğa müstahak ailelerini Türkiye sınırları içerisinde ikamet edecekleri mahalle kadar gönderenlere bir defaya mahsus olmak üzere Mülkiye Harecrah Kararnamesi ve ek ve tadilleri esasları dahilinde aile yolluğu ödenir.

MADDE 3. — Yabancı memleketlere gönderilmiş olan birliklere mensup subay, askeri ve sivil memurlarla gedikli erbaşların anavatana hava değişimi için gelmeleri icabeden hallerde, ailelerinin bulunduğu mahalle kadar, geliş ve dönüş yollukları Harecrah Kararnamesi hükümleri dahilinde tesviye olunur. Hava değişimi sebebiyle anayurda gelecek ve dönecek erlerin zaruri masrafları ödenir. Bu gibilerin geliş yolluklarına ödenmek üzere mezkûr birlik komutanı emrine Bakanlar Kurulunca tesbit edilecek miktarda kredi açtırılır veya avans verilir.

MİLLÎ SAVUNMA KOMİSYONUNUN DEĞİŞTİRİŞİ

Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere askeri birlikler halinde yabancı ülkelere gönderilecek ordu mensuplarının aylık ve ücretleriyle çeşitli istihkakları ve birliğin sair masrafları hakkında kanun tasarısı

MADDE 1. — Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere Askerî Birlikler halinde yabancı ülkelere gönderilecek ordu mensuplarına verilecek yolluklarla yurt dışında buldukları müddetçe muhassas maaş veya ücretlerine ilâveten verilecek tazminatın ve birliğin yiyecek, giyecek, yakacak ve tedavi gibi çeşitli masraflarının miktarı ile her türlü satınalmaların şekil ve ödeme tarzı Bakanlar Kurulunca tesbit olunur.

MADDE 2. — Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere yabancı ülkelere gönderilecek askeri birliklere mensup subay, askeri ve sivil memur ve hizmetlilerle gedikli erbaşların bu durumlarının devamı sırasında yolluğa müstahak ailelerini Türkiye sınırları içerisinde ikamet edecekleri mahalle kadar gönderenlere bir defaya mahsus olmak üzere mülkiye harecrah kararnamesi ve ek ve tadilleri esasları dahilinde aile yolluğu ödenir.

MADDE 3. — Yabancı memleketlere gönderilmiş ve gönderilecek olan birliklere mensup subay, askeri ve sivil memurlarla hizmetliler ve gedikli erbaşların ana vatana hava değişimi için gelmeleri icap eden hallerde ailelerinin bulunduğu veya raporlarında yazılı hastalıklarının fennen icap ettirdiği mahallere kadar geliş ve dönüş yollukları harecrah kararnamesi hükümleri dairesinde verilir. Hava değişimi sebebiyle ana yurda gelecek ve dönecek erlere Bakanlar Kurulunca takdir olunacak zaruri masrafları ile yevmiyeleri ödenir.

Bu gibilerin geliş yolluklarına ödenmek üzere mezkûr birlik komutanı emrine Bakanlar Kurulunca tesbit edilecek miktarda kredi açtırılır veya avans verilir.

Birinci fıkraya göre hastalık icabı bir mahalde oturmaları fennen zaruri olan ordu mensuplarının bu mahallere kadar gelecek aile efradına da ayrıca azimet ve avdet yolluğu verilir.

— 7 —

BÜTÇE KOMİSYONUNUN DEĞİŞTİRİŞİ

Birleşmiş Milletler emrine verilmek üzere askeri birlikler halinde yabancı ülkelere gönderilecek ordu mensuplarının aylık ve ücretleriyle çeşitli istihkakları ve birliğin sair masrafları hakkında Kanun tasarısı

MADDE 1. — Millî Savunma Komisyonunun birinci maddesi aynıyle kabul edilmiştir.

MADDE 2. — Millî Savunma Komisyonunun ikinci maddesi aynıyle kabul edilmiştir.

MADDE 3. — Yabancı memleketlere gönderilmiş ve gönderilecek olan birliklere mensup subay, askeri ve sivil memurlarla hizmetliler ve gedikli erbaşların Anavatana hava değişimi için gelmeleri icabeden hallerde ailelerinin bulunduğu veya raporlarında yazılı hastalıklarının fennen icap ettirdiği mahallere kadar geliş ve dönüş yollukları Mülkiye Harecirağ Kararnamesi ek ve tadilleri hükümleri dairesinde verilir. Hava değişimi sebebiyle Anayurda gelecek ve dönecek erlere Bakanlar Kurulunca takdir olunacak zaruri masrafları ile yevmiyeleri ödenir.

Bu gibilerin geliş yolluklarına ödenmek üzere mezkûr birlik komutanı emrine Bakanlar Kurulunca tesbit edilecek miktarda kredi açtırılır veya avans verilir.

Birinci fıkraya göre hastalık icabı bir mahalde oturmaları fennen zaruri olan ordu mensuplarının bu mahallere kadar gelecek harecirağa müstahak aile efradına da ayrıca azimet ve avdet yoluğu verilir.

(S. Sayısı : 11)

Hü.

GEÇİCİ MADDE — Bu kanunun yayımından evvel Kore'ye gönderilmiş olan birliğe dâhil ordu mensuplarına muhtelif namlarla yapılmış olan tediyeler, bu kanuna göre tahakkuk edecek istihkaklarından mahsup olunur.

MADDE 4. — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 5. — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Başbakan	Devlet Bakanı
<i>A. Menderes</i>	<i>S. Ağaoğlu</i>
Devlet Bakanı	Adalet Bakanı
<i>F. L. Karaosmanoğlu</i>	<i>H. Özyörük</i>
Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı
<i>Refik Ş. İnce</i>	
Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı
<i>F. Köprülü</i>	<i>H. Ayan</i>
Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı
<i>T. İleri</i>	
Eko. ve Ticaret Bakanı	Sa. ve So. Y. Bakanı
<i>Z. Velibeşe</i>	<i>Dr. H. Üstündağ</i>
Ç. ve Tekel Bakanı	Tarım Bakanı
<i>N. Özsan</i>	<i>N. İyriboz</i>
	Çalışma Bakanı ve
Ulaştırma Bakanı	Bayındırlık B. V.
<i>S. Kurtbek</i>	<i>H. Polatkan</i>
	İşletme Bakanı
	<i>Nuhîs Ete</i>

M. S. K.

GEÇİCİ MADDE — Bu kanunun neşrinden evvel Kore'ye gönderilmiş olan birliğe dâhil ordu mensupları hakkında da bu kanun hükümleri uygulanır.

MADDE 4. — Hükümetin 4 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 5. — Hükümetin 5 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

B. K.

GEÇİCİ MADDE — Bu kanunun neşrinden evvel Kore'ye gönderilmiş olan Birliğe dâhil ordu mensupları hakkında da bu Kanun hükümleri uygulanır.

MADDE 4. — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

MADDE 5. — Bu Kanun hükümlerini ieraya Bakanlar Kurulu memurdur.

**ÖZGEÇMİŞ
KİŞİSEL BİLGİLER**

ADI VE SOYADI: YAVUZ İNCE
DOĞUM YERİ: FATİH/İSTANBUL
DOĞUM TARİHİ: 05.11.1986
MEDENİ HALİ: BEKÂR
E-MAIL: yavuzince86@hotmail.com
ADRES (EV): Kartaltepe Mah. Namık Kemal Cad. Okul Sok. No:1
Sefaköy Küçükçekmece İSTANBUL
TELEFON: 0539 240 66 64
EĞİTİM DURUMU
2008 – 2013 İstanbul Arel Üniversitesi Uluslararası İlişkiler (Lisans)
2006 – 2008 Pamukkale Üniversitesi İşletme (Önlisans)
2001 – 2005 Sefaköy Lisesi (YDA)
1993 – 2001 Kaya Sebati Tuncay İlköğretim Okulu
YABANCI DİL İngilizce
İŞ TECRÜBESİ Defacto (2013-2015)